

**Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku
- reformovaný cirkevný zbor v Humennom**

K R O N I K A

**Život cirkevného zboru počas
Slovenského štátu**

Rok 1939 - 1945

III. časť

Vydáva: Presbytérium Reformovaného cirkevného zboru v Humennom

Preložila z maďarského jazyka a spracovala: Mgr. Valéria Csontosová
Graficky spracoval: Arpád Csontos

Život cirkevného zboru počas Slovenského štátu

Rok 1939

Politická situácia sa niesla v znamení nastolenia slovenskej autonómie, vtedy ešte v rámci Československej republiky, keď 6. októbra 1938 výkonný výbor Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) v Žiline prijal Manifest slovenského národa.

Tieto udalosti sa dotkli aj Humenného. Už 9. októbra sa na námestí konala manifestácia na oslavu autonómie a 10. októbra bola utvorená aj Hlinkova garda (HG).

28. októbra bolo výnosom Krajinského úradu v Bratislave rozpustené zastupiteľstvo a bol vymenovaný vládny komisár.

Humenného sa veľmi nepriaznivo dotkla tzv. Viedenská arbitráž zo dňa 2. novembra 1938. kedy trať v okolí Michalían pripadla Maďarsku a mesto ostalo bez železničného spojenia, čo neskôr urýchlilo vybudovanie trate cez Vranov nad Topľou do Prešova.

18. decembra sa konali voľby prvého Snemu Slovenskej krajiny, kde pre slovenskú vládu z 2.592 humenčanov odovzdalo hlasy 2.556 obyvateľov.

Začiatkom roka 1939 za už ozývajú hlasy, že z úradov, škôl a iných ustanovizní je potrebné odstrániť neslovákov a aby na vedúce miesta a úrady boli dosadení Slováci a ak je to možné, Východniari.

Slovenská republika ako samostatný štátny útvar bola vyhlásená 14. marca 1939. Neskôr slovensko – maďarská rozhraničovací komisia určila definitívne hranice Slovenského štátu.

Tak došlo k rozdeleniu hraníc reformovaných dištriktov a seniorátov a prevažná väčšina cirkevných zborov bola pripojená k Maďarsku.

Po pomerne pokojnom spolužití národností v rámci Československej republiky už od vyhlásenia autonómie sa pomer Slovákov k Čechom, Maďarom, Židom a Cigánom od základu zmenil.

To sa umocnilo po nastolení totalitnej moci po 14. marci 1939, kedy sa začali šíriť protičeské, proti maďarské a protizidovské nálady aj v Humennom.

V tejto situácii sa ocitli reformované zbory na Slovensku a národnostné rozdiely sa ukázali v plnej šírke.

O tom svedčí zachovaná korešpondencia v archíve z roku 1939, ktorá je čiastočne v slovenčine a čiastočne v maďarskom jazyku.

Prvým listom je oznam zo dňa 8. januára 1939 kurátora *Mihályja Pekó*, zo Slanca, kde oznamuje, že duchovného *Józsefa Pappa* a učiteľku *Binder Albertné*

úradu vypovedali ešte 21. novembra 1938, vyučovanie náboženstva a službu v kostole prevzal *Lajos Diószeghy*, riaditeľ reformovanej školy.

Ďalší list je datovaný 10. januára 1939, ktorý píše *Sándor Böszörményi*, *Jánovi Balázsovi* a z ktorého sa zachovala len prvá strana. Je písaný po maďarsky a jeho preklad je nasledovný:

„Milý duchovný brat!

Nakoľko ma znechutili Tvoje viaceré vyhlásenia na michalovskej schôdzi dňa 14. decembra, ktoré obviňovali, boli popudlivé a na vyvolanie masového dojmu môžu byť dobré, ale na budovanie dohody tieto cesty nie sú schodné, tak si ma upokojil Tvojim listom z konca decembra, kde sám uznávaš, že si tam použil nie celkom vhodný tón.

Netajím, že z rokovacej sály som vyšiel veľmi rozladený, ale takto sa cítila aj väčšina bratov duchovných, čo vysvitlo aj z toho, že miesto Tvojho návrhu sa chceli postaviť za brata Tomašuľu, ktorého prednes bol sympatickejší.

Rozčarovanie sa prehĺbilo voči Tebe, resp. voči Tvojmu podráždenému prejavu vtedy, keď odznel príspevok poslanca Štundu, ktorý správne načrtnol náš pevný reformovaný svetonázor a prijateľne vo svojej reči ozrejmil historické súvislosti.

Ani za svet nechcem týmto tvrdiť, že Tvojim cieľom je vyvolanie nálad voči neslovenským reformovaným, lebo veď dobre poznám Tvoje dôkladné vzdelanie v reformovanej pravde nad inými vysoko stojíš so svojimi vedomosťami a preto pokladám za nemožné aby si sklzol do prázdnej demagógie.

Žiaľ, Tvoj prejav mimovoľne vyvolal aj tento dojem. Dôkazom toho je, že jeden vzadu sediaci presbyter pod dojomom počutého položil túto otázku: „Môžeme po tomto všetkom v cirkvi dať Maďarom toľko práv, koľko majú slovenskí reformovaní?“.

Neviem, kto je zodpovedný za to, že veci sa až potiaľto medzi nami vyvinuli, v jednom dome bývajúcimi reformovanými, patriacimi k dvom národnostiam.

Viem toľko, že po tejto ceste ďalej ísť nesmieme.

Ja by som bol rád, ak by z michalovskej schôdze vzišla tá myšlienka, že v prvom rade sme reformovaní a pri službe ideám reformácie je všetko ostatné druhoradé... Tvoj list, ako hovorím, ma ukludňuje, že predsa len hľadáme bratskú ruku a je nádej na to, že nevyčerpáme všetky svoje sily na natáhovačky ohľadne administrácie a jazykových otázok.

Čo sa týka zriadenia seniorátu, vzhľadom na našu resp. územnú rozptýlenosť, treba brať do úvahy aj náš trpasličí počet.

Na Slovensku, ako vidím v hrubých rysoch je počet reformovaných len 13 – 14 tisíc. V Podkarpatskej Rusi 12 – 13 tisíc. Ani v súčte to nie je veľa. Celkom na jeden seniorát je to dostatočný počet keď to rozdelíme získame dva malé senioráty. A je nemožné, aby sme tých 13 tisíc duší na Slovensku rozdelili do troch seniorátov.

Odhlídnuc od toho, aké nepredstaviteľné ťažkosti by stáli pred nami povedzme len pri zostavovaní funkcionárov. (V Užskom, väčšom senioráte už boli starosti s voľbou kurátora, nebol človek na tento post a bolo potrebné ustanoviť do funkcie kurátora človeka z duchovných kruhov).

Ale ak by sme aj túto otázku vedeli zariadiť, administratívne náklady zbory nebudú chcieť niesť na svojich pleciach.

Videli sme, že aj pri počte 65 – 75 tisíc duší v dištrikte, stenali pod spoločnými t'archami. 4 – 5 tisícové senioráty budú len bábkovými seniorátmi a ich život bude vzbudzovať dojem seniorátnych hier.

Možné by bolo odvolávať sa na organizácie juhoslovanských reformovaných, ktorí by mohli byť pre nás predobrazom. Ani ich nie je veľa, sú tiež dvojjazyčný a delia sa na štyri senioráty.

To je pravda, lenže tam je 57 tisíc duší a koľko je v jednom senioráte, toľko je reformovaných na Slovensku spolu.

Dlhé roky tam žili zborový život len v seniorátoch, funkciu biskupa zriadili len v poslednej dobe. Príklad si môžeme od juhoslovanských reformovaných zobrať aj v tom, že aj oni sú dvojjazyční a pekne spolu vychádzajú.

Administratívnym jazykom v zborech je bohoslužobný jazyk, na vyšších fórach je dvojjazyčný. Vo všeobecnosti z tohto hľadiska uplatňujú d'alekosiahlu ochotu a všetky nároky sa snažia v čo najväčšej miere splniť.

Bojím sa toho, že z tohto hľadiska je u nás situácia príliš otrávená. V tom prípade teda, ak by nebola možnosť žiť v jednom senioráte, smieme pripustiť nanajvýš dva senioráty (jeden západný a jeden východný), v jednom so slovenským a v druhom s maďarským bohoslužobným jazykom a v oboch seniorátoch uspokojiť jazykové potreby v zmysle reformovaného ducha.

Na michalanskú schôdzu by som rád išiel, záleží to od toho, či dostanem priepustku na prekročenie hraníc...”

(ďalej 2. strana listu chýba)

V liste zo dňa 10. januára 1939 sa prvýkrát v tejto dobe stretávame s menom *Sándora Brányika*, ktorý zastupoval miesto duchovného v Bratislave.

V uznesení tamojšieho presbytéria oznamuje mená zástupcov zboru, ktorí budú zastupovať zbor pri rokovaní o organizačných otázkach celej cirkvi. Presbytérium prijalo uznesenie, v ktorom trvá na zriadení samostatného maďarského seniorátu.

Z 10. januára 1939 je aj list, ktorý *Sándorovi Böszörményimu* poslal *László Sedivý*, duchovný v Nitre a na záver listu pripísal niekoľko riadkov aj *Béla Szabó*, duchovný v Chuste, ktorý oznamuje, že uprázdnený bratislavský zbor ho mieni zvoliť za zborového duchovného, čo sa neskôr aj uskutočnilo.

László Sedivý sa odvoláva na konanie michalovskej schôdze, ktorá prijala vyhlásenie o tom, že by sa mala uskutočniť organizácia všeobecnej cirkvi.

Vyjadruje postoj nitrianskeho zboru a jeho presbytéria, že by si priali, aby 27 zborov, ktoré zostali na území Slovenska boli organizované v zmysle doposiaľ platných zákonov. Odporúča prípadné vyžiadanie návrhu zákonov, ktoré prijala Synoda v Leviciach, resp. v Bratislave a tieto sú stále v Prahe a ktoré by bolo možné po menšej úprave predložiť autonómnej vláde.

Ak by to nebolo priechodné, odporúčajú utvoriť dva senioráty bez ohľadu na územnú polohu a to jeden slovenský a jeden maďarský.

Ak by sa potom postavil dištrikt, v tom by malo byť paritné zastúpenie bez akýchkoľvek podmienok.

Prosi *Sándora Böszörményiho*, aby toto stanovisko tlmočil na nasledujúcej schôdzi, pretože tieto predsavzatia sa dajú uskutočniť len na základe vzájomného rešpektovania a dodržania zákonov.

Sándor Böszörményi odpovedal listom zo dňa 20. januára 1939, ktorý síce je poškodený, ale sa zachoval v archíve. Vyslovuje v ňom radosť, že bratislavský zbor v osobe *Bélu Szabó* -a dostane duchovného. Čo sa týka organizácie, informuje ho o udalostiach, ktoré sa medzitým udiali.

Predovšetkým biskup Predtisského dištriktu poveril administráciou zborov na slovenskej časti dištriktu jeho ako najstaršieho sudcu a v súlade s príslušnými článkami Ústavy.

Na základe toho poslal v slovenskom a maďarskom jazyku obežníky do zborov v seniorátoch, kde ich oboznamuje s touto skutočnosťou.

Tiež vyzval seniorov resp. ich zástupcov, aby zvolali členské schôdze, kde by veci prerokovali a prijali uznesenia, či chcú pracovať v samostatnom senioráte, alebo sa k niektorému pridružia.

Informuje ho aj o ďalších aspektoch michalovskej schôdze, kde niekoľkí slovenskí bratia duchovní rokovali aj o krokoch na prípravu Ústavy, ale teraz dostal list od jedného z nich (viď list *Jána Baláza*), že sa snád' nájde cesta na jednotný postup.

Oznamuje, že biskupský úrad bol preložený do Humenného a o tom, že administrácia je v Humennom informoval vládu a požiadal, aby všetky písomnosti z centrálnych úradov boli posielané administrácii biskupského úradu.

Do kontaktu vstúpil aj s poslancom *Jánom Eszterházy*m, ktorého požiadal, aby pomohol reformovanej cirkvi s pridelením prostriedkov zo štátneho rozpočtu, čo im dotyčný prisľúbil.

Čo sa týka organizačnej formy, kurátor dr. *Mertens* je tej mienky, aby základom sa stal Hornozemplínsky seniorát, ktorý má právoplatných všetkých funkcionárov mimo seniora a ostatné zlomky seniorátov by sa k nemu pripojili.

Administrácia seniorátu by bola dvojязыčná a v zboroch podľa bohoslužobného jazyka. Lenže slovenskí bratia toto zrejme neprijmú, pretože oni trvajú na oddelenom slovenskom senioráte, ktorý im zabezpečila už levická Synoda, ktorá určila, ktoré zbory tam budú patriť. A práve na tomto bode sa zrútilo celé schválenie Ústavy.

„Z toho, aby sme uzákonili levickú synodnú Ústavu, z toho nebude nič, ostaňme

naďalej pri teraz platných zákonoch, ktoré prehodnotí nie Synoda, ale nejaký užší ústavodarný výbor a potom tieto viesť do života“.

S. Böszörményi vyslovuje názor, že tieto otázky bude lepšie prerokovať najprv v užšom kruhu a potom keď sa dôjde k nejakému výsledku „*rozhodne sa, či bude jeden seniorát, alebo dva – jeden slovenský a jeden maďarský*“.

V ďalšom odstavci sa zaoberá otázkami riadenia v bývalom Zadunajskom dištrikte a navrhuje, aby dočasne prevzal riadenie seniorátu práve *László Sedivy*.

Podrobnosti sa nedajú presne preložiť, pretože časť listu na tomto mieste je vytrhnutá !

Tiež navrhuje, že on ako biskupský administrátor a v zastúpení kurátora Dr. *Mertens* by rokovali s vládou, čo by nemal byť problém, pretože obaja ovládajú slovenský jazyk.

Vyslovuje obavy ohľadne provizória rozpočtu školských záležitostí, liečebného fondu a poisteniu proti požiaru a prosí *László Sedivy* -ho, aby mu pomohol radou, keď má nejaké informácie.

V archíve sa nachádza aj list seniora *Imre Isaáka* z Ťačova zo dňa 5. januára 1939 na území Podkarpatskej Rusi, kde tiež boli maďarské zbory. Ich predstava bola taká, že utvoria samostatný maďarský seniorát, pričom to isté by bolo aj na Slovensku a vytvorili by spoločný Konvent.

Sándor Böszörményi mu v odpovedi vysvetľuje, že doposiaľ nie sú určené definitívne hranice a je potrebné vyčkať a fungovať v tých hraniciach, ktoré sa vymedzili jednotlivým seniorátom. Pripúšťa, že v prípade ak to bude z finančného hľadiska neúnosné, nemusí by zriadená funkcia biskupa a otázky riadenia a napr. súdnictva by sa vyriešili vzájomným delegovaním, kde by bol predsedom služobne najstarší senior.

Z januára 1939 je aj list *Bélu Szabó*, duchovného z Chustu, ktorý oznamuje *S. Böszörményimu*, že dňa 22. januára 1939 bol zvolený za duchovného do bratislavského zboru a teraz čaká na uplynutie 15 -dňovej lehoty, aby mohol obsadiť nové miesto.

Ďalej píše, že berie na vedomie poverenie *S. Böszörményiho* biskupskou administráciou dištriktu a je mu k dispozícii v otázkach riadenia.

O svojom presťahovaní píše, že po Prešov by išli pravdepodobne autom okolo 10. februára a pri tejto príležitosti by sa na 1 – 2 hodiny zastavil aj v Humennom.

Čo sa týka organizácie cirkvi, vyhlasuje, že nerád by do tejto veci hovoril. Dúfa, že veci sa vyriešia vzájomnou dohodou k spokojnosti a bratskom porozumení v zmysle prastarých zákonov a ubránenia ústavných slobôd. Za veľmi dôležité pokladal porozumenie so slovenskými bratmi, o čom písal aj *Jánovi Balážovi* a on mu odpovedal, že jeho snahou je nájsť bratské vyriešenie týchto záležitostí.

Potom nasledovala korešpondencia medzi *Jánom Tomašulom* a *Sándorom Böszörményim* v slovenskom jazyku a na ilustráciu vtedajších udalostí ich uvedieme tak, ako sú uchované v archíve.

Č. j. 45/39.

V Banovciach dňa 24. januára 1939.

Dôstojnému

Ref. farskému úradu

v H u m e n n o m.

Do 20. januára mala byť zvolaná mimoriadna seniorálna schôdza Hornozemplínského seniorátu najstarším sudcom tohoto seniorátu.

Doteraz sa, nestalo hoci podľa mojej vedomosti ~~o tom~~ p. sen. sudca Erdélyi bol o tom upovedomený. Prosím p. biskupského zástupcu, aby mi oznámil keď o tom niečo vie, prečo sa to nestalo, a zároveň oznamujem p. biskupskému zástupcovi, aby na patričnom mieste i sám zakročil.

Keď nedostanem kladnú odpoveď do týždňa dám zvolať komisiu volenú dňa 14. decembra 1938 na michalovskej porade, aby sa vec dala do poriadku.

Podľa mojej vedomosti zbytok užského seniorátu už sa rozhodol utvoriť zvláštny užský slovenský seniorát a taktiež ~~u nás~~ ~~tiež~~ i maďarské sbory v Nitre sa rozhodli utvoriť svoj seniorát, prečo teda len tu u nás sa s vecou odkladá?

Prosím ešte raz s vecou pohnúť ihneď, aby sme čím skôr mohli pokračovať ďalej s reorganizáciou našej cirkvi.

S bratským pozdravom.

J. Tomanič
ref. farár.

28.I.39.

Ref. farský úrad. - Biskupská administrácia - v Humennom.

o j 41/39.

v Humennom dňa 26.jan.1939.

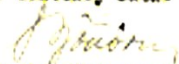
Posť.

ref.farského úradu

v Biskupstvách n/O.

Resťojný pan farár, milý priateľu. Na tvoju prípis so dňa 24.jan.t.r.
č.45/39. sdelujem ti, že dp.Brđelyi, zástupca seniora oznámil mi svojho žiada-
nie chce svolat mimoriadnú schôdzku, obávajú len odpoveď na seniorského kura-
tora. P.Br.Mertens seniorský kurátor mi potom tiež osobne oznámil, že svo-
lanie valného zhromaždenia nemôže sa uskôršiť dľa ak keď sa skončí spoloč-
ná valné zhromaždenie seniorské vo Michalci evolané, potažne distriktálne
do Biskupstiev 3.februára evolané. Niektoré veci majú sa prv vyriešiť a
vedúci povelného seniorsku potažne distriktu svať finančne veci,tedy mo-
žeš som uznať že predloženie žiadu evolané schôdzky je odovodené.==
I a vládou sme sa dali do pojednávania o získanie štátnej podpory. Musíme
prv vedieť koľko penazi dostaneme. Možno že nemôžeme udržiavať cirkvi na tri
alebo štyri seniorsky rozdelené. Počet veriacich na Slovensku bez tak je
malý /asi 14000 duší/. Dataneme tedy v jednom dvojjazyčnom seniorate. To tiež
je príčina, že ešte takat musíme byť na schádzame. Inú obežníkom upovedo-
mujem každý farský úradník to, jako majú sa zachovávať v prechodnej dobe.
Pobozíš mi, že dáš svolat /sadať svolat?/ komisiu, na Michalovskej porade
členú, aby sa vec dala do poriadku. Priateľu, poradať /zvlášť také, ktoré/
neschopnosť usmernenia sa je utváreť pre malý počet veriacich, aby na kľúčnej
šakani zápisnice nebola urbenými členmi schválené / nikde nemôže mať
zákonitú moc, tým menej v našej cirkvi. Neradiť nikomu, jakého nezákonného
kroku v cirkvi. Porada chce byť na pomoci cirkvnej vrchnosti, povedá zápis-
nicu, jakto porady. To je správne. Pomožte tedy, a nechajte, aby sme svoju prá-
cu vykonali.

v bratskej láske

ref.farár, zástupca biskupa.

21
Lovics januára 1939

Predmet: Odpoveď na list
č. 41/39.

C. J. 54/39.

Dôst.

Ref. f a r s k é m u ú r a d u

v H u m e n n o m.

Vážený priateľu, dostoyný pane!

Na Tvoj list číslo 41. zo dňa 28. januára
1939. dovoľujem si odpovedať toto:

Podľa mojho názoru nebolo treba čakať na seniorálnu schôdzu Hornozemplínskeho seniorátu ba ani na dištríktnú schôdzu v Novom Meste, ktorá ma byť ako píšeš na 2. februára. Finančné otázky sa budú riešiť až vtedy s týmito inštanciami, keď si my tuná dáme pod strechu svoje cirkevné záležitosti. Nám sa má v prvom rade jednať o usporiadanie svojich cirkevných vecí totiž previesť reorganizáciu našich cirkvi. Varujem bratský pred akýmkoľvek pretahovaním vecí, lebo nám to len uškodí.

Dalej nerobím prekážky ani tomu, aby sa utvorili tri senioráty a to jest dva slovenské a jeden maďarský. Ja sa nebojím finančného zataženia našich cirkvi tým, že budeme mať tri senioráty. Mne sa jedná o to, aby sme mali svoj dištríkt s ktorým bude vláda jednat ako so samostatnou cirkvou. Ináč, ako sme bolo v Bratislave informovaní, stalo by sa to opačne, a toto práve my nechceme, aby sme patrili k vyššej cirkevnej inštancii cudzej. Mýliš sa, že nás je iba 14000 duší. Na celom Slovensku je nás slovenských kalv. takmer toľko a čo na tom, hoci by nás i len toľko bolo všetkých, hlavná vec je, aby nás vláda uznala ako samostatnú cirkev a i finančne podporovala. Predbežne zbytočne bolo ísť na vládu s dotazom čo nám dá. Vláde sa musí povedať: „Musíš nám dať, lebo sa nachádzame v kritickej situácii a keď dáva iným, hádam, že i nám neodopre svojej pomoci keď si veci tak zariadime, aby naša cirkev mala raz zodpovedajúci počet duší ostávajúcich na území dnešného Slovenska. Budete-li chcieť Vy niektoľkí Maďari vec ináč rozriešiť a to zase tak, aby ste Vy mali nad nami Slovákmí svrchovanosť i naďalej, teda budeme tam kde sme boli za 20. rokov. Toto však by sa nemalo stať, ale Vy by ste mali uznať, že dnes na Slovensku patrí rozhodujúce slovo slovenským kalvínom a to väčšej miere ako Vám, ktorých je tuná iba dva-tri tisíc duší.

Ako som povedal na našej porade v Michalovciach dňa 14. decembra 1938, že chceme, aby správa našich cirkvi sa rozdelila tak, aby každý spravoval svoje, podľa počtu duší na tomto my slovenskí kalvíni budeme i trvať a to tiež i na našej terajšej vláde žiadať. Nie, žiadny dvoj-jazyčný seniorát! Maďari nech majú svoj a my Slováci chceme tiež mať svoje senioráty. Teraz je na to čas, aby sa tak stalo.

Preto Ťa uctive prosím v tomto duchu a v bratskej shode by bolo i Tvojou a iných kalvínských činiteľov povinnosťou spolupôsobiť, aby sa to uskutočniť mohlo.

Neboj sa finančnej stránky, že s tromi seniorátmi sa len zatažíme hmotne. Nie my si veci finančne tak musíme usporiadať, aby sme boli sebestační s tým čo budeme môcť dostať od našich cirkvi, sborní a taktiež i od vlády. Odmeny cirkvi. funkcionárov nesmia byť také, aby sme si nimi škodili. Ani náš biskup nemusí mať ročný plat 20-25 tisíc

./.

Konventu Jan. 39.

Kč ako to bolo keď sa nemýlim ~~ako to bolo~~ v starých dištriktach. Z toho čo píšeš o našej porade v Michalovciach a o jej neschopnosti, vidím, že Vy by ste chceli dnešné cirkevné otázky riešiť bez nás. Toto však Vám neodporúčam, lebo nás prínutíte proti tomo-to jednaniu protestovať a trvať na tom, aby sa michalovské ~~jezuiti~~ rozhodnutie za prítomných 13. farárov a o veľa viac kurátorov vzalo do úvahy a výboť volený na tejto porade tiež tiež považoval za reorganizačného činiteľa terajšej našej cirkvi. Hovorím a zdôrazňujem, aby ste bez nás ako výboru i hoci keby máš biskupské poverenie nejednali a naše slovenské cirkvi reorganizovali.

Ano porada chce byť na pomoci cirkevnej vrchnosti, ale tá cirkevná vrchnosť musí brať do úvahy i jestvovanie poverenej komisie, ktorá má dbať, aby sa reorganizácia cirkvi previedla zákonite a nie tak ako by si to priali jednotlivci, ktorí si myslia, že dnes ani su cirkev nou vrchnosťou ref. cirkvi na Slovensku.

Dávajúc Ti toto na vedomie znamenám sa

s bratským pozdravom:

Jan Komarov
ref. farár.

Schôdzka Hornozemplínskeho seniorátu sa zrejme uskutočnila 8. februára 1939 o čom sme našli zmienku v pokladničnej knihe zboru, kde je uvedený výdavok za občerstvenie k obedu pre účastníkov schôdze. Zápis zo schôdze sa v archíve nenachádza.

V liste zo dňa 28. januára 1939 *László Sedivý* oznamuje ako sa vyvíja riešenie organizačných otázok v senioráte a upozorňuje, že podrobnejší návrh na riešenie znova dňa 29. alebo 31. januára uverejní bratislavský denník „Új hírek“ (Nové správy) a poprosil redakciu, aby toto číslo poslala všetkým farským úradom. Prosí *Sándora Böszörményiho*, aby návrh preštudoval a dúfa, že ho bude pokladať za správny. Pokladá za potrebné, aby tento materiál bol posúdený v každom zbore, aby sa predišlo vzájomnému napádaniu, vyhadzovaniu na oči či kritike.

Informuje aj o už zmienených voľbách duchovného *Bélu Szabó*. V návrhu uvažuje o tom, že uvedený duchovný by bol poverený aj úlohami stykov s vládnymi a štátnymi orgánmi v Bratislave.

Opäť navrhuje utvoriť maďarský seniorát zo zvyšku maďarských zborov z užského a zemplínskeho seniorátu ku ktorému by sa pričlenilo 5 zborov z Abova a 4 zbory zo západu. A Slováci, aby išli tiež svojou cestou a robili to, čo im dobre padne.

V otázkach poistenia proti požiaru odporúča obrátiť sa na vedúceho „Reformovanej poisťovacej kancelárie“, ktorý mu podá potrebné informácie. Zároveň navrhuje zaoberať sa ostatnými finančnými záležitosťami ako je rozpočet, výkaz majetku a iné. Nie je nám známa ani skutočnosť, či sa *Sándor Böszörményi* zúčastnil dištriktnej členskej schôdze Predtisského dištriktu, ktorá sa konala 2. februára 1939 v Sátoraljaújhelyi. Pozvánka je v archíve, ale zápisnica už zrejme nebola zaslaná.

Zaujímavý obežník zaslal jednotlivým zborom v mene zastupujúceho duchovného predsedu Konventu senior Imre Isaák. Popisuje, ako je potrebné postupovať v prípade prípravy židovských občanov, ktorý chcú prestúpiť do

reformovanej cirkvi. Dotyčný sa musí pripravovať najmenej šesť mesiacov a bez verejnej, v priebehu nedeľnej bohoslužby uskutočnenej konfirmácie a krstu nikto takýto nemôže byť do našej cirkvi prijatý. Príprava nech je taká, aby u prestupujúcich boli rozhodujúce duchovné a nie materiálne motívy. Tiež odporúča, aby v maďarských zboroch bola zavedená jednotná liturgia podľa agendy *László Ravasza* z roku 1927.

27. februára bola farskému úradu doručená pozvánka na konferenciu, ktorú zvolali do Michaloviec na 3. marca 1938, *Ján Baláz* a *Ján Tomašula*, ako „*hlavný predseda Zväzu Slovenských Kalvínov*“. Na to hneď v ten deň listom pre všetky zbory reagoval *Sándor Böszörményi*. Obidva materiály sú písané po slovensky (viď uverejnené listy).

febr. 39.

Pánom farárom, presbyterom a predsedom sboru Sväzu slov.kalv.na Slov.

Bratia!

Úctive Vás zveme na konferenciu, ktorá bude zadržaná dňa 3.marca 1939 v Michalovciach /v sále Zlatého Byka/

Prosíme Vás bratsky, aby ste sa na túto konferenciu v jak najväčšom počte dostavili, keďže na tejto konferencii chceli by sme sa v prvom rade duchovne posilniť a v druhom rade tiež pohovoriť o našich terajších cirkevných záležitostiach.

Zvlášť prosíme bratov z Abauja a trebišovského okresu ako i od Užhorodu, aby sa tejto konferencii zúčastnili. Neľutujte čas a cestu, ale príďte.

Na tejto konferencii prehovorí i pán posl. *Stefan Štunda*, ktorý príde za tým účelom až z Bratislavy.

Program konferencie:

- 1.Otvorenie konferencie -- J.Tomašula, ref.farár Bánovce n/O.
- 2.Prednáška: Ján Baláz, ref.farár, Leštomír.
- 3.Stefan Štunda, poslanec N.S.Bratislava.
- 4.Projednanie rôznych cirkevných záležitostí
- 5.Voľné návrhy.
- 6.Ukončenie modlitbou a spevom.

Ján Tomašula, ref.farár,
hl.preds.Sväzu S.K.

Ján Baláz, ref.farár.

24.2.39.

Ref. farský úrad - Diakynská administrácia - v Hrusencom.

číslo 27 1239.

8 j /39

Všetkým farárom a presbyteriom ref. cirkevných sborov.

REF. FARSKÉMU ÚRADU

Dostal som obežník do púzvanie na konferenciu 3.marec t.r. do Michaloviec, podpísaný farárom J.Tomášilom a farárom J.Baldžom, adresovaný na farárov a presbyterov. - Aby sme v cirkve zachovali vždy dobrý poriadok, dávam na vedomie všetkým vedúcim cirkevných sborov,

- Sväz Slov.Kalvínov, utvorený v lone našej cirkve a stojiac pod dozorom a ochranou cirkevnej vrchnosti, je iba vnútornno-misijský spolok, a má za cieľ vykonať v cirkve len vnútornno-misijské úlohy so svojimi orgánmi a tedy na svojom schromaždení nemôže sa zapierať organizáciami, vôbec ustavné otázky sa týkajúceimi záležitosťami, lebo všetko toto patrí do kompetencie postupných úradných orgánov, čo zákonitých foriem /seniorátu, dištriktu, konventu, synody/.

- Mylné adresuje predsadanstvo Sväzu S.K. svoj obežník na farské úrady a presbyteria a ich pozve na prejednanie cirkevných záležitostí, správne mal by byť obežník adresovaný len na členy S.S.K., každý iný cirkevník totiž sa dostaví na konferenciu ako hosť, nie avšak súčasnne ako presbyter cirkve, alebo veduci presbyteria.

- Sväz, čo vnútornno-misijský spolok, schel by pre svoju konferenciu, vanovanú na „technove posilňovanie“ spevom a modlitbou, vyvolať iné miesto, než hostinec /Zlatý Byk/. Možnosť našej cirkve požiadať i vhodné miesto pre cirkevné výkony.

Ďalšie nariadenie sa oznamuje obežníkom.

Božidar Múdry

ref. farár, diak. a administrator.

Ďalší obežník č. 94/39 bol adresovaný seniorským úradom, farským úradom a cirkevným zborom je datovaný 8. marca 1939 a je napísaný po maďarsky.

Slovenský preklad je nasledovný:

Predmet: Otázky prechodnej organizácie cirkvi.

Vedenie reformovanej cirkvi na Slovensku veľmi pozorne sleduje pokusy, ktoré sa dejú ako zo strany slovenských tak aj maďarských cirkevných osobností alebo organizácií. Vidiac neúspešnosť týchto pokusov, čo nesporne vyplýva zo zemepisnej vzdialenosti zostavších seniorátov, rozdielov vo vývoji dejinných a jazykových okolností ako aj v zatiaľ medzinárodne neusporiadaných štátnych hraníc: Preto dospelo k záveru, že zatiaľ ponechá senioráty v terajšom rámci ako historické útvary a zostane pri provizórnom zriadení seniorátov.

V tejto prechodnej dobe organizácie biskupský úrad nariaďuje nasledovné opatrenia:

1) Historické, resp. provizórne senioráty sú nasledovné:

- a) západný seniorát – časti bývalého tekovského a komárnanskeho seniorátu
- b) abovský seniorát
- c) Hornozemplínsky seniorát
- d) Užský seniorát

všetky v historických hraniciach so všetkými cirkevnými zbormi a diasporami.

2) Toto zadelenie sa síce uskutočňuje na základe historických hraníc, ale je predsa len dočasné.

Definitívne zriadenie sa uskutoční až po medzinárodných garanciách štátnej hranice a slovenský seniorát bude zriadený na základe uznesení Predtisského dištriktu v rokoch 1933 – 1936, resp. v zápisnici spoločného výboru uvedenej dohody (takto rozhodla aj členská schôdza Hornozemplínskeho seniorátu na schôdzi dňa 8. februára 1939).

Ďalej udáva, že vzhľadom na prechodný stav v riadení, keď nie sú jasné nariadenia, ale v duchu zákona a tradície riadenie preberajú služobne najstarší duchovní a kurátori tak tieto funkcie na poste seniorov a kurátorov preberú:

- V západnom senioráte *László Sedivý*, duchovný v Nitre a svetský sudca *Lajos Acsay* ako kurátor.
- V abovskom senioráte seniorskú funkciu preberie *Sándor Kozár*, duchovný vo Vajkovciach a funkciu kurátora Dr. *Tamás Both*, hlavný kurátor z Prešova
- V Hornozemplínskom senioráte funkciu seniora bude vykonávať *András Erdélyi* z Lastoviec a dočasne, počas výkonu funkcie dištriktného kurátora Dr. *Alfréda Mertensa* ho bude zastupovať pán *György Bessenyei*, seniorátny svetský sudca.

- V Užskom senioráte funkciu seniora bude vykonávať *Béla Egyed*, duchovný v Jenkovciach a funkciu kurátora *Andor Juhász*, kurátor z Tibavy.

Na základe uvedených sa zriadi aj vedenie seniorátov a ako udáva *Sándor Böszörményi*, predovšetkým ich treba zostaviť z doposiaľ volených členov Synody a Konventu a potom na základe vekového princípu tých duchovných a presbyterov, ktorí sú služobne najstarší.

Tiež je možné využiť inštitút volieb, ale aj v tom prípade sa jedná len o prechodné opatrenie. Žiada všetkých, aby o uskutočnení nariadení informovali humenský farský úrad, resp. Biskupskú administráciu. Žiada použitie „rovnej“ pečiatky:

Reformovaný seniorský úrad

Református esperesi hivatal

a taktiež má byť použitá pečiatka farského úradu.

- 3) Tunajší úrad už teraz pošle oznámenie o fungovaní seniorátov na ministerstvo školstva a kultúry, aby sa mohol uchádzať o štátnu podporu na ich fungovanie. Uvádza aj spôsob použitia podpory, pričom polovica sumy by sa mala použiť na zabezpečenie administrácie úradu. Tiež vyzýva duchovných, aby žiadosti o kongruu posielali na biskupskú administráciu.
- 4) V tomto bode sa zaoberá obežník otázkami koncoročných skúšok z náboženstva, o príprave rozpočtu, zoznamu voličov ako aj o výbere cirkevnej dane a príspevkov na riadenie. Upozorňuje, že príspevky, ktoré boli vyberané na sirotinec v Bretke budú poukázané na iný sirotinec a príspevky na teológiu (ostala v Lučenci za hranicami) budú poukazované na prevádzku reformovaného internátu pre študentov v Bratislave. Oznamuje, že nový bratislavský duchovný sa bude starať o vnútro- misijnú prácu. V závere prosí o vernosť a hlavne ochotu k obete. Základiny ostali na odtrhnutom území a hoci sa už urobili kroky aby boli prenesené na Slovensko nazbierané čiastky, tak skoro to zrejme nebude a preto sa treba spoľahnúť na vlastné sily a tak prekonať začiatkové ťažkosti.
- 5) Nakoniec dáva do pozornosti zborov výzvu štátnych orgánov na vypísanú „*Póžičku hospodárskej obrody*“, ktorú je možné upísať od 10. marca do 1. apríla a vyzýva k lojalite.

Humenné, 8. marca 1939

reformovaný duchovný

zástupca biskupa

Na tento obežník odpovedal *László Sedivy* z Nitry, listom, ktorý daval 14. marca 1939, kedy bola vyhlásená samostatná Slovenská republika.

V liste píše, že po určení štátnych hraníc obec Bory pripadla Maďarsku, na východe tiež Bajany a teda konečný stav zborov je 26.

Je teda najvyšší čas utvoriť cirkevnú organizáciu. Meškanie a oddaľovanie

neprinesie žiadny osoh, naopak môže byť dôvodom na citeľné straty tak ako vo vnútri cirkvi, tak aj vo vzťahu k vládnucej moci!

„Začnime teda konať, aby sme neboli obvinení, ak z tohto vyplynú nejaké ťažkosti. Proti nám je veľmi jednoduché vymyslieť nejaké umelé zámienky a využiť napr. na odňatie kongruy. Kto si to potom zoberie na zodpovednosť?“

Hovorí, že bezpodmienečne je nutné zvolať schôdzu (presbyterov, členské schôdzy), kde by sa tieto vyjadrili k otázkam organizácie seniorátov, potom začať prípravné práce na voľby funkcionárov. Znova navrhuje na posúdenie myšlienku, aby ju prerokoval s *Dr. Mertensom* aj oni západniari, kde ostali už len tri zbory a sa spojili s piatimi, ktoré zostali v Above a tak vytvorili jeden seniorát.

„Vy z Horného Zemplína a Užskej oblasti by ste vytvorili druhý maďarský seniorát. Slováci si tiež nech urobia svoj seniorát a keď sa niekto bude chcieť k Vášmu pripojiť, treba ich prijať ak nebudú mať prehnané jazykové nároky“.

Oznamuje *S. Böszörményi*, že poslal do zbytku abovského seniorátu obežník, kde im toto navrhuje a zároveň navrhuje, aby post seniora zastával bratislavský duchovný, ktorý by reprezentoval reformovanú cirkev na území Slovenska pri rokovaní s vládou. Aj formálne by toto bolo v poriadku, pretože najprv by sa zorganizoval západný seniorát a ustanovili všetci funkcionári. Toto je potrebné aj preto, aby sa riešili akútne finančné záležitosti, pretože sa nevie, čo prinesie budúcnosť v týchto labilných časoch. Informuje ho aj o skutočnosti, že bol v Budapešti na otvorení Synody, kde sa usiloval o to, aby základiny resp. ich časti boli čím skôr poukázané na Slovensko. Na záver listu napísal, že práve počul správy v rádiu, že zaistili kurátora *Dr. Mertensa* a dúfa, že na to im nedal žiadny dôvod a čoskoro bude prepustený.

Na tento list ihneď odpovedal *S. Böszörményi*, kde uvádza, že hranice sú síce určené, ale zatiaľ medzinárodne nie sú potvrdené a to je rozdiel. Schôdza zo dňa 8. februára 1939 hovorí o tom, že senioráty sa definitívne zriadia až po tomto termíne. *Dr. Mertens* na to mal pádny dôvod, pretože duchovní z Bánoviec a Lastomíra chceli okamžité zriadenie slovenského seniorátu a nechceli ostať v jednom Hornozemplínskom senioráte a pod ich vplyvom a tlakom viacero jednoduchých delegátov zo zborov žiadali zriadenie slovenského seniorátu, hoci predtým bola dohoda v zmysle schôdzy z 8. februára 1939.

„Ty nepoznáš s akým terorom pracujú títo páni“, doslovne píše *S. Böszörményi*. Na tomto území podľa mienky *S. Böszörményiho* o slobodnom vyjadrení názoru zborov nemôže byť ani reči. *„Po obciach chodia na aute a nútiť už teraz duchovných (hrozia odňatím kongruy) a presbytéria, aby sa postavili za nich a podpísali o tomto listinu. Ty nepoznáš ťažké boje s nimi, a ich požiadavky. Oni sa už neuspokojia s novými synodnými zákonmi, v ktorých sú vymenované zbory slovenského seniorátu. Oni pokladajú celý Abov za slovenský a Vás na západe pokladajú za jazykovo zmiešané zbory a preto žiadali aj k Vám zaslanej „rezolúcii“ dvojazyčnú administráciu vo Vašom senioráte. Ak už teraz nariadime zriadenie slovenského seniorátu, tak vystavíme tunajších funkcionárov a presbytéria hrubému nátlaku a rozvrátíme vnútorný mier v zboroch a je*

pravdepodobné, že pri nejakom vynútenom hlasovaní sotva ostanú pre maďarský seniorát 2 – 3 zbory“.

Takto doslovne píše *S. Böszörményi* a dodáva, že je potrebné konať v zmysle jeho obežníka, pretože má signály, že jeho návrh je prijateľný.

Zbory z abovského seniorátu chceli patriť radšej k zemplínskemu, pretože Bratislava je predsa len ďaleko. Preto prosí *Sedivy László* -a, aby zachoval pokoj a oni v západnom senioráte nech si samostatne zariaďujú svoje záležitosti. Ďakuje mu za zaslanú literatúru z Maďarska, pretože na východe z druhej strany (Maďarska) nie je možné dostať žiadne noviny.

Medzitým z titulu biskupskej administrácie bol poslaný obežník, kde sa vyzývajú kapláni, aby sa pripravili na kňazské skúšky.

Boli určené témy pre písomné práce i ústne skúšky. V skúšobnej komisii mali byť *Haraszy Károly, Szabó Béla, Kovács Alajos* a *Ján Baláz*.

O tom, aká komplikovaná bola otázka organizácie cirkvi, svedčí aj časť listu *Sedivy László* -a, ktorý síce neadresoval *S. Böszörményimu*, ale zrejme mu ho poslal niektorý z duchovných – má formu obežníka a zrejme ho *L. Sedivy* poslal do abovského seniorátu.

Píše v ňom v podstate nasledovné:

Ešte stále je cirkevná organizácia v zrode, všetko je len dočasné, ale ani tak nemôže prijať seniorské poverenie od *S. Böszörményiho*, lebo jeho návrhy pokladá za iluzórne a jednak sa odvolal na svoj zdravotný stav (mal len jedno funkčné oko).

Taktiež si myslí, že úrady s takýmito malými seniorátmi, keď reformovaných zostala len hrstka, by ani nejednali a všetkých reformovaných je len toľko, že počtom ich nie je viac ako jeden prostredne veľký seniorát, preto je zbytočné ho rozsekať na triesky.

Okrem iného navrhuje celkom novú organizačnú štruktúru:

Mestá Bratislava, Nitra, Zvolen a Prešov by spadali pod „*Biskupskú radu*“. Dedinské zbory by vytvorili seniorát v jednej, alebo dvoch skupinách. Tieto by riadila tzv. „*Riaditeľská rada*“, pod kuratelou predsedníctva, ktorá by riadila dištrikt, kde by boli mestské zbory aj senioráty (Bol to príklad prevzatý zo Sedmohradska).

Táto rada by nahrádzala členskú schôdzu dištriktu a je rozhodnutia by boli konečné. Styk s vládou by zabezpečoval vždy bratislavský duchovný vo funkcii „*Riaditeľ pre verejné záležitosti*“. Bol by zamestnaný resp. poverený jeden duchovný a jeden svetský funkcionár na výkon funkcie pokladníka rozpočtových záležitostí a iné.

Záverom udáva, že v žiadnom prípade neprijme funkciu seniora a „*čo prinesie budúcnosť, nezáleží od nás a tieto naše plány môžu byť zmarené, ale musí sa konať cieľavedome a k budúcnosti sa potom prispôbíme*“.

V Nitre, dňa 30. marca 1939

V archíve je zachovaný list z 4. apríla 1939 adresovaný okresnému súdu v Michalovciach, v ktorom biskupská administrácia žiada okresné štátne

zastupiteľstvo, aby prepustilo z väzenia *Júliusa Böszörményiho*, farára kolbašského zboru (teraz Brezina), ktorého uväznili. Dôvod, prečo sa tak stalo, z listu nevyplýva.

Potom došlo k veľkému obratu.

Nevieme síce, kedy do Humenného došli písomnosti datované 4. apríla z Ministerstva školstva a národnej osvety a následne zo dňa 19. apríla 1939 z Krajinského úradu v Bratislave.

Vieme z ďalších listov len to, že Zväz slovenských kalvínov zo schôdze dňa 3. marca 1939 prijal uznesenie, ktoré poslal krajinskej vláde.

4. a 19. 4. 39.

Odpis.

Ministerstvo školstva a národnej osvety
v Bratislave.

Č.j. 25.168/39 - V. V Bratislave, dňa 4. apríla 1939.

Predmet : Reformovaná cirkev na Slovensku,
administrácia - jej prevzatie.

Krajinskému úradu

v Bratislave.

Biskupský úrad predtiského dištriktu reformovanej cirkvi vo Veľkých Kapušanoch, t.č. na území odstúpenom Maďarsku, prípisom z 31. januára 1939, č. ad. 50, oznámil tunajšiemu úradu, že v dôsledku zmeny štátnych hraníc poveruje prevádzaním biskupskej právomoci na území predtiského dištriktu menovanej cirkvi, ktoré ostalo na území Slovenského štátu, *Alexandra Böszörményiho*, ref. farára v Humennom. To samé oznámil tunajšiemu úradu menovaný podaním bez data č. 25/1939.

Oznamujúc Vám toto, žiadam o ďalšie pokračovanie vo veci s tým, že uvedené opatrenie menovaného biskupa neberiem na vedomie, lebo § 1. zák. čl. I. ústavy reformovanej cirkvi, ktorá je doteraz v platnosti dľa čl. II. zák. č. 11/1918 Sb. z. a n. § 1. zák. č. 449/1919 Sb. z. a n., povoľuje len organizáciu ref. cirkevných sborov, ktoré sú na území Slovenského štátu.

Keďže sídlo menovaného biskupa je mimo územia Slovenského štátu, jeho právomoc vzhľadom na ústavný zákon zo dňa 14. marca 1939 o Slovenskom štáte sa na toto územie nerozprestiera.

Z a m i n i s t r a :

podpis nečitateľný v.r.

KRAJINSKÝ ÚRAD V BRATISLAVE.

Čís. 87670/6 - 1939.

BRATISLAVA, dňa 19. apríla 1939.

Predmet : Reformovaná cirkev na Slovensku
administrácia - jej prevzatie.

Reformovanému farskému úradu
k rukám Alexandra Böszörményiho, ref. farár

v H u m e n n o m .

Výšuvedený výnos ministerstva školstva a národnej
osvety v Bratislave sa zasiela na vedomie s tým, že v dôsledku
toho krajinský úrad Vás nemôže považovať za legitímneho zástup-
cu ref. cirkevných nadriadených úradov.

Za krajinského prezidenta :

Dôkazom toho je list adresovaný taktiež 19. apríla 1939 pre *Jána Tomašuľu* z Krajinského úradu uvedený v prílohe č. 2 „*Kalendára na rok 2001*“ na str. 56 v článku *M. Hromaníka*, bývalého farára v Humennom.

Kde je originál listu archivovaný, nie je nám známe.

V liste datovanom 20. apríla 1939 zrejme *Sedivy László* ešte nevedel o tomto nariadení.

Urguje však u *S. Böszörményiho*, aby konal urýchlene vo veci organizácie, pretože to môže mať ďalekosiahle dôsledky a opakuje, že v ohrození je nielen vyplatenie kongruy, ale aj štátna podpora pre reformovanú cirkev ako organizáciu.

Informuje ho o tom, že ďalšie zbory boli odčlenené od Užského seniorátu a znova navrhuje, aby slovenské zbory sa zariadili podľa svojho gusta a Maďari aby pokračovali po svojej ceste a tak aby bol koniec neistoty.

Ďalej udáva, že štátni úradníci a iní verejní činitelia musia skladať sľub vernosti republiky a je otázne, či toto budú vyžadovať aj od duchovných.

Upozorňuje, aby sa neopakovala situácia z roka 1919 – 1920, kedy to okrem iného malo za následok, že príspevky pre cirkvi neboli vyplatené.

Opäť súri zvolanie schôdze na nejaké vhodné miesto.

Uvažuje aj o tom, ako obsadiť uprázdnené cirkevné zbory, odkiaľ boli duchovní vypovedaní.

Prosí *S. Böszörményiho*, aby ho informoval o svojich ďalších úmysloch a opatreniach.

Z odpovede *S. Böszörményiho* zo dňa 26. apríla 1939 je zrejmé, že už mal k dispozícii list *Sedivy László* -a zo dňa 30. marca 1939, ale či už bolo do Humenného doručené záporné stanovisko Krajinského úradu v Bratislave ohľadne administrácie reformovanej cirkvi na Slovensku, to známe nie je.

V liste sa píše, že všetky oznámenia a opatrenia vykonáva v súčinnosti so zástupcom dištriktneho kurátora (*Dr. Mertensom*) a aj s jeho listom (t. j. *Sedivyho*) ho oboznámil.

K jeho návrhu organizácie cirkvi udáva, že to nie je možné, pretože také usporiadanie nemá oporu v cirkevnej doposiaľ platnej Ústave.

Podotýka, že toto má takú hodnotu, ako „*revolúcia*“ *Zväzu*, ktorá tiež nemá oporu v zákone. Prechodné opatrenia majú oporu v zákone a ostatné senioráty voči prechodnej administrácii nevzniesli námietky, len západný seniorát to neaplikoval.

Definitívne určenie hraníc ešte nie je stále právoplatné, pretože delimitačná komisia oboch štátov ešte len teraz začala konať.

Oznamuje, že zbor v Jenkovciach bol odčlenený do Maďarska, preto seniorskými právomocami poveril *Szakál Istvána*, duchovného z Lúčiek.

Rôzne dôvody podporujú to, aby sa stav prechodnej administrácie zachoval.

Ďalej informuje *L. Sedivyho*, že 3. marca 1939 sa Zväz znova zišiel a svoje uznesenie predložil vláde.

Niekoľko bodov uvádza *S. Böszörményi* na základe informácií z úradného časopisu (Slovenské kalvínske hlasy):

- Slovenskí kalvíni organizáciu cirkvi ponechajú vláde, žiadajú anulovať Ústavu tak, ako to vláda urobila po prevrate s luteránskou cirkvou
- do slovenského seniorátu treba začleniť všetky tie zbory, kde je podľa posledného sčítania ľudu väčšina obyvateľov slovenskej národnosti, ale aj tie cirkevné zbory, u ktorých je dokázateľné, že boli pomadžarčené (to znamená toľko, že by pre maďarský seniorát nezostal ani jeden cirkevný zbor, lebo všetky zbory bez výnimky pokladajú za pomadžarčené, ako zistil S. Böszörményi z predchádzajúcich oznámení (správ) v novinách Slovenské kalvínske hlasy)
- žiadajú vládu, aby maďarským kalvínom odňala národnostné práva, pretože Maďari toto robia so slovenskými zbormi.
- Proti duchovným, ktorí pôsobia v slovenských zboroch a ktorí politickými intrigami hatia slovenské snahy, žiada začatie disciplinárneho pokračovania a touto cestou ich odvolať z miesta (zamestnania). Žiadajú vymenovanie slovenského biskupa a dvoch seniorov.

„Z toho približne môžeš vidieť, čo môžeš čakať od toho, ak organizovanie začne aj úradná cirkevná organizácia: teror, prenasledovanie duchovných, znepokojovanie zborov a mravný úpadok.

Dokiaľ je to možné, čakajme.

Aj tak sa tomu nebudeme môcť vyhnúť !“

Píše, že zloženie sľubu vernosti predloží vláde.

Tiež odporúča niekoho poveriť seniorskými právomocami, ak to L. Sedivý nechce prijať.

S bratskou láskou
ref. farár, zástupca biskupa

Zaujímavý je list *Erdélyi Andrása* z Lastoviec, datovaný 2. mája 1939.

V ňom vyslovuje obavy ohľadne vizitácií pri ukončení školského roka, pretože duchovní majú opustiť na dlhší čas svoje stanice.

Nikto nevie, či počas jeho neprítomnosti, či na ceste ho nestretne nejaké nešťastie.

Z neskorších obežníkov sa dozvedáme, že skúšky z náboženstva sa mali vykonať podľa predpísaných nariadení.

Dňa 11. mája 1939 bolo Predsedníctvo organizačného výboru a Predsedníctvo Zväzu slovenských kalvínov už informované o liste krajinského úradu, ktorý neuznal S. Böszörményiho za zákonitého zástupcu biskupského administrátora a zároveň tieto orgány dostali poverenie od ministra školstva na reorganizáciu cirkvi.

11.5.39.

Dostožnému

Ref.farskému úradu a predstavenstvu
ref.cirkevného sboru

Humenném.

V.....

Vážení bratia!

Je Vám známo, že vedúci Sväzu slovenských kalvínov na Slovensku na podklade získanej informácii z ministerstva školstva a národnej osv. v Bratislave, složili dňa 14. dec. 1938. poradu do Michaloviec ohľadne reorganizácie ref. cirkevných sborov ostavších na území Slovenska.

Na tejto porade, na ktorú sa išlo 29. riadnych cirkevných zástupcov, usniesli sme sa, že reorganizáciu cirkvi prevedie 6. členný výbor touto poradou volený. Vyskytly sa však námety proti reorganizácii cirkvi toho času, kým sa neustália hranice medzi Maďarkom a Slovenskom.

Po zvolení 6. členného výboru vyskytli sa ešte i druhý námety, že reorganizáciu cirkvi povinní sú previesť tí najstarší funkcionári seniorátu a dištriktu, ktorí ostali na území Slovenska. Z toho dôvodu reorganizačný výbor volený v Michalovciach na porade 14. dec. 1938. až do teraz čakal, že reorganizácia cirkvi sa prevedie cestou týchto funkcionárov.

Kedže sa to doteraz nestalo trebars už aj hranice sú definitívne ustálené a Krajský úrad aj ministerstvo školstva a národ. osv. neuznaly dp. Alex. Böszörményiho za zákonitého biskupského administrátora našich cirkvi na Slovensku a to na základe § 1. zák. čl. I. ústavy reformovanej cirkvi, ktorá je teraz v platnosti dľa čl. II. zák. č. 11/1918 Sb. z. a n. § 1. zák. č. 449/1919 Sb. z. a n. povoľuje len reorganizáciu ref. cirkevných sborov, ktoré sú na území Slovenského štátu. Taktiež neopravňuje ho so zastupovaním vzhľadom ani § 184. čl. I. ústavy ref. cirkvi.

Z toho dôvodu predsedníctvo reorganizačného výboru s predsedníctvom Sväzu slov. kalvínov na Slov. ako s jedinou cirkevnou riadne organizovanou ustanovizňou dostanúc pokyn od ministerstva školstva a národ. osv., aby sa reorganizácia cirkvi čím skoršie previedla rozhodlo sa svolat ešte jednu poradu, všetkých cirkevných sborov na Slovensku, bez ohľadu na ich národnostné slúženie a to do Michaloviec dňa 30. mája, ráno o 9. hod. do veľkej miestnosti Mestského domu.

Preto žiadame každý materaký cirkevný sbor, aby na túto poradu vyslal svojich zástupcov, svojho farára a jedného člena presbyterského sboru.

Za tým účelom nech je zvolaná presbyterská schôdza ako i schôdza cirkevného shromaždenia a nech zvolí si zástupcu, ktorému dá plnú moc zastupovať cirkevný sbor.

Plnomocenstvo nech je podpísané presbytermi a dvoma členmi cirkevného shromaždenia a opatrené cirkevnou pečatou.

Nechže sa zástupcovia pripravia k definitívnemu riešeniu reorganizácie cirkvi na Slovensku a to podľa týchto otázok:

1. Či jeden, či dva senioráty budeme tvoriť /Slovenský a maďarský?/
2. V akom pomere budeme k štátu /ústava/ a v akom pomere k iným cirkvám na Slovensku i za hranicami?.

Program schôdže bude v rámci bohoslužby k týmto otázkam primerane zostavený výborom.

Majte na zreteli jednotu cirkvi v Kristovi a dostavte sa všetci k láskavému prejednávaniu týchto najvážnejších našich životných problémov i Ducha, ktorý buduje cirkvi Božiu sjeďnocujúcu rozličné jazyky vo viere a vo svornej myslí.

S bratským pozdravom.

V Bánovciach n. O. 11. mája 1939.

Ján Tomašula, v. r.
hl. predseda Sväzu sl. k.

Ján Baláž, v. r.
člen výboru.

17. mája 1939 *S. Böszörményi* v mene Predsedníctva dištriktu zaslal všetkým zborom obežník č. 16/39, ktorého predmetom bola otázka ukončenia organizácie cirkvi.

„Predsedníctvo dištriktu pokladá za potrebné z dôvodu informovanosti cirkevných zborov zaslať nasledovné oznámenie:

- 1. V dôsledku odčlenenia zboru v Jenkovciach od Užského seniorátu post seniora prevezme Szakál István, duchovný v Lúčkach na základe vekového poradia. Popri ňom funkciu seniorátneho kurátora prevezme najstarší kurátor (resp. kurátor). Sudcovský senát bude zostavený z troch vekových duchovných a kurátorov.
Vizitácie budú uskutočnené v zboroch i v školách do 20. júna v zmysle obežníka 94 – 102/39 a tak budú vyrúbené a vyzbierané aj príspevky.“*
- 2. V tomto bode informuje, že vzhľadom na konečné ustálenie hraníc Predsedníctvo (dištriktu) čoskoro ukončí organizáciu cirkvi. Upozorňuje, že všetko je potrebné vykonať v medziach zákona a žiada predstavených zborov, aby nekonali protizákonne. Cirkevné zákony Ministerstvo školstva de facto uznalo. Teda je zo zákona jasné, koho je potrebné pokladať za vedenie cirkvi, t. j. podľa Ústavy ja to služobne najstarší duchovný sudca a najstarší kurátor. Teda v súčasnosti je to humenský duchovný a kurátor Hornozemplínskeho seniorátu. V žiadnom prípade to podľa cirkevných zákonov nemôže byť vnútromisijná organizácia Zväz slovenských kalvínov. Keby cirkev prijala takéto kroky, mohlo by to viesť k anarchii resp. vzdania sa zákonnosti.
Tiež oznamuje zborom, že pozvánka vedenia Zväzu na schôdzu 30. mája do Michaloviec, sa pokladá za bezpredmetnú a je potrebné vyčkat' na opatrenia Predsedníctva dištriktu.*

Chce upokojiť zbory, že len z formálnych dôvodov Ministerstvo školstva a osvetu nezobralo do úvahy poverenie, ktoré vydal biskupský úrad vo Veľkých Kapušanoch, pretože vtedy už úrad bol mimo hraníc Slovenskej republiky.

Predsedníctvo dištriktu podniklo kroky, aby oboznámilo Ministerstvo, že administrácia bola prevzatá na základe platných cirkevných zákonov.

*Podpísaný: dištriktný sudca
a biskupský administrátor*

20. mája 1939 datovaný list je adresovaný Ministerstvu školstva a národnej osvetu v Bratislave, kde oznamuje *S. Böszörményi* prechodné prevzatie administrácie dištriktu.

Ref.farársky úrad - Biskupská administrácia - v Humennom.

20.5.39

Humenné dňa 20.mája 1939.

č. j. 167/39.

Predmet: Prechodné prevzatie
administrácie ref. dištriktu.

Slávnemu

Ministerstvu Školstva a Národnej Osvety

v Bratislave

Tunajší farársky úrad, čo biskupská administrácia ref.cirkvi na Slovensku prijímajúco a uctive preskumajúco pripis slávneho Ministerstva zo dňa 4.apr.t.r pod číslom 25.168/39.-V. vydaný, v ktorom sa pri ustálení platnosti ústavy reformovanej cirkve na Slovensku vyalovuje, že Ministerstvo, odvolajúc sa na § 1. čl.I. ústavy cirkve, neberie na vedomie píše dra Alex.Magdu ref.biskupa kapušanského, v ktorom menovaný biskup poveruje biskupskej právomoci dolepodpísaného farára humenského, - oznamujem, že som prevzal agendy a ^{služby} správy z poverenia menovaného biskupa, ale na základe platnej ústavy cirkve /§ 184. čl.I. potom § 66. čl.I./ čo najstarší prisediaci sudca /kanónsbíro/ dištriktu. Oznamujem, že administrácia táto je len prechodná, kým sa avôld válna ohromadenie na zriadenie cirkve.

Oznamujem ďalej, že tunajší úrad, čo biskupská administrácia nemá nijaké spojenie s kapušanským biskupským úradom, a kapušanský biskupský úrad / alebo iný cudzozemský cirk.úrad / avju právomoc na naše územie nerozprestiera.

v úplnej úcte

ref.farár, biskupský administrátor, ako dištr.sudca.

Ten istý deň bol poslaný všetkým presbytériám matkocirkevných zborov na Slovensku obežník, ktorým sa nariaďovali voľby funkcionárov dištriktu.

20.5.39.

Predsedníctvo ref.dištriktu na Slovensku.

Pr. 8. 18 /39.

Predmet: Voľba dištriktualných hodnostárov.

O b e ž n í k

k presbyteriom ref.matkocirkvi na Slovensku.

Predsedníctvo ref.dištriktu nariaďujú hlasovanie na hodnostárov dištriktu, robí to na základe nasledujúceho uvažovania:

Ministerstvo školstva a nár.osvetý vo svojom nariadení zo dňa 4.apr. t.r. pod číslom 25.168/39. vydanom, usnal platnosť cirkevnej ustavy /Egyházi Törvények/. Tým uznal i to, že zriadenie cirkve previesť možno len v rámci cirkevnej ustavy. - V nariadení tejto ustavy § 86. §1. I. /Egyh.Törv. I.tc.86. §/ sa odôvodňuje prevzatie administrácie dištriktu a predsedníctvo dištr.valného zhromaždenia dolupodpísaným najstarším dištr. sudcom, taktiež sa odôvodňuje tým predsedníctvo dištriktu dolupodpísaného najstaršieho seniorálneho kurátora dľa §-u 179. §1. I. /Egyh.Törv.I.tc.179. §/ - Táto skutočnosť sa nezmenila tým, že ministerstvo súčasne odmietlo poverenie bisk. právomoci, pridelené kapušnským biskupským úradom humenskému farárovi. Ministerstvo právom nebral na vedomie spis kapušanského biskupa oudzozemského, hoc mengvaný biskup nechcel tým rozprestierať svoju právomoc na cirkve nášho uzemia. -

Doba voľby sa odôvodňuje usnesením valného zhromaždenia horno-zempl. seniorátu /8.febr.1939./, kde sa usnieslo na odkladaní organizácie až do ustálenia našich štátnych hraníc. - Tiež okolnosť táto, že prv k sriadeniu dištriktu prikrôčime, je odôvodnené cirk.ustavným článkom I. §-om 49. /Egyh.Törv.I.tc.49. §/, v ktorom je vyslovené: „Terajšie pridelenie seniorátov má sa považovať za zákonité. Na budúcnosť každá zmena, utvorenie seniorátov sa koná usnesím dištr.valného zhromaždenia . . na predostretie seniorátov. - Tým je vyslovené, že sriadenie dištriktu predchádza sriadenie seniorátov. - Poznmena sa, že dľa ustavy cirkve reformovanej nižší spolk - jaký je vnútromisiijný spolk: Sváz Sl.K., ktorý stojí pod dozorom dištriktu, nemôže si prívlastňovať právo organizovania cirkve. To by sprotivilo ustave cirkve, a tiež ministerskému, horeuvedenému ~~XXXXXX~~ nariadeniu.

Hlasovanie majú presbyteria odovzdať na nasledujucich hodnostárov dištriktu: /2. na dištr.hlavého kurátora
1. Na biskupa, /-3. hlavného notára duchovného, -3. hlavného notára svetného, - 5. päť sudcov knazských, - 6. päť sudcov svetských, - 7. na dištr. učiteľského zástupcu /ker.tanítóképvisele/

Hlasovací listok, podpísaný farárom, kurátorom, dvoma presbytermi, opatrený cirkevným razítkom, polžený do zvláštnej obálky, má sa posilať do 2.juna t.r. na farský úrad v Humennom. Opomenutie hlasovania dľa zák. cirk. sa pokutuje. Komisia na otvorenie hlasovacích listkov sa, svaluje do Michaloviec pozdejšie určeného dňa. Členovia tejto komisie su: mimo predsedníctva, dp.farár Baláz Ján, a dp.farár Jenčík Ján.

Humenné - Michalovce dňa 20.maja 1939.

dr.Mertens Alfréd v.r.
seniorálny kurátor, zástupca
dištr.hlav.kurátora

Böszörményi Alexander
dištr.sudca, zástupca biskupa

Reakcia hlavného predsedu Zväzu kalvínov nedala na seba dlho čakať. Všetkým presbytériám a farárom bola zaslaná „Odpoveď na obežník p. Dr. Mertensa a dp. S. Böszörményiho“ a osobný list J. Tomašuľu adresovaný S. Böszörményimu

Predmet: Odpoveď na obežník
p. dr. Mertensa a dp. Bőszőrményiho.

Všetkým pánom farárom a presbyterom materských cirkevných
aborov.

Bratelia!

Dňa 25. mája dostal som obežník, ktorý ste aj Vy dostali. Jeho obsah núti ma, aby som na neho odpovedal touto cestou a varoval Vás proti urobeniu mylného kroku.

Podpísaní pánovia robia si nárok na predsedníctvo dištriktu a to na základe §§-ov 66 a 179. I. čl. cirkevnej ústavy z roku 1904. Kto číta tento obežník s otvoreným zdravým rozumom, ľahko apozoruje jeho zúfalosť. Vyšeuvedené paragrafy hovoria toto: „keď by jeden, alebo druhý predseda bol v dostavení na na schôdzi hatený, zastúpi ho ihneď v úrade najstarší senior....“ § 66. Paragraf 179. hovorí, že v prípade nemoci trvalejšej neprítomnosti hl. kurátora atď. zastupuje dištriktného kurátora najstarší kurátor seniorátu.

Z toho je zrejmé, že keď je reč len o hatení priat' na schôdzi a taktiež i o nemoci nemôže si ani ~~žádná~~ ten ani onen funkcionár vďakavať pravomoc, aby v tom prípade, ako je náš na Slovensku náš slovenských kalvínov, ktorí sme v vo väčšej väčšine, reprezentoval, alebo chcel byť našim reprezentantom. Toto by som snáď ani nebol povedal a takou priamou otou, keď by v tom volebnom obežníku nebola reč i o Sväze slovenských kalvínov ako nekompetentným brániť záujmy slov. kalvínov. My vieme čo je našou povinnosťou a poslaním v našej cirkvi. Nám predpisujú naše ~~zákon~~ stanovohválené dištriktom a ministerstvom vnútra, že máme právo brániť svoje cirkevno živostné záujmy, a to čo sme robili od kedy náš Svaz bol založený o čom dobro vedia i tí páni, ktorí vo svojom volebnom obežníku nám toto právo odpisujú.

Pročímí s kým jednali zástupcovia dištriktu o požiadavkách slovenských kalvínov? So Sväzom alebo nie? Pánovia, neboli ste obidvaja v tej komisii, ktorá s námi jednala o našich požiadavkách? Choďte, aby sme Vám to dokázali zo zápisnic dištriktu a tých z jednaní, ktoré ste podpísali svojou vlastnou rukou? Pánovia váša dedukcia o neoprávnosti Sväzu je skutočným prekrúcaním faktov.

Poradu, ktorú predsedníctvo Sväzu svolalo do Michaloviec na 30. mája, svolalo ju na základe prípisu z Krajského úradu a ministerstva školstva, ktorým úradom záleží na tom, aby už raz prišla pod strechu i okypnená kalvínska cirkev na Slovensku. Tuto poradu, ktorú sme svolali je nutno zažiť a to v záujme našej cirkvi. Preto Vás prosíme, aby ste na ňu prišli, lebo sa preo len musíme dohodnúť na spoločnom reorganizačnom postupe. Vám tak, ako i nám má záležať na tom, aby sa čím skôršie usporiadali naše cirkevné veci v terajšom Slovenskom štáte. Veď tým, že sa reorganizácia našej cirkvi doteraz nepreviedla, sme nielen duchovne, ale i hmotne poškodení a to sa môže pripisovať na vrub tým, ktorí čakali na definitívne ustálenie hraníc alebo na Našiu ich zmenu.

V obežníku sme požiadani previesť i voľbu do dištriktu a to do 2. júna. I tu sa môže vidieť každý, kto sa díva na vec so zdravým rozumom, že táto vec je prenáhľaná a to len preto, aby sa tým prekazila porada, ktorú svolal Svaz. Je to kresťanské jednanie?

Dovoľujem si bratsky upozorniť všetkých kolegov farárov, ako i presbyterov cirkvi, aby dobre uvážili koho postaví na čelo dištriktu. My v Slovenskom štáte nechceme živorit ale žiť! Došlo bolo opovrhovanie za 20 rokov. Bratia pozor! Oporúčam bratsky, aby ste si do predsedníctva dištriktu volili ľudí, ktorí by mohli získať dôveru vlády.

Podľa mojego názoru dnes by nám najviac prospelo, keď by sme našu železnú diaľnicu mali leštomírskemu farára Jánovi Balázsovi a za diaľničného kurátora hlavného radcu Štefana Štundu.

Toto je moja súkromná mienka a nie žiadna agitácia. O veci uvažte a tak sa rozhodnite, čo urobíte.

Ján Tomašula,
ref. farár, hl. predseda Sväzu.

že je zato, aby sme sa na tejto porade spoločne rozhodli o najpriaznivejšom ďalšom postupe, prisľúbil, že ešte dnes povolí p. Alex. Böszörményiho telegramom, a s ním sa dohodne na odročení volebného termínu, t. j. po našej porade. /

Preto, nech vyšle každý cirkevný sbor svojich pravomocou opatrených delegátov na našu popadu, ktorá pri dostatočnom počte zástupcov / 1/4. - c. zák. / pretvorí sa na ustanovujúcu schôdzu a definitívne rozhodne o ~~záležitostiach~~ našom verejnoprávnom postavení ref. cirkvi na Slovensku.

J. T.

26. 5. 39.

6/10/39.

N Baurciach n/ond.
dňa 26. X. 39.

Post.

Ref. farskému úřadu
v Humenném.

Post. pane,

20.12.1942. g. nismo mogli dovesti na Baš obrtnih
priposluženih ti i stanovi starih slovenskih kalifornov,
ali se jih mal po ruke a se porcel na § 2 a § 3. čl.
a tako se prevedel stal mal prava s povinnosti naša
organizacija.

Ja sam Ta uć raz o jednom z mojih listov pisat
bratstvu, aby si nekrivoval naše dobro, malý, lebo tým len
posthodoš naše cirkevné rájiny a Ty presca len to roho
a tým nam z našej cirkevné škody. Na med konečne i
sam seba posthodoš.

Radem sa bratsky' odovet volnu do distribúcie bym
nebudene mať spoločni poradu ohľadne reorganizácii
cirkvi. Volba nech sa prevedie až po ~~tohto~~ spoločný
dohode na reorganizačnom postupe.

Som toho nároku, že takto bude najlepší. Je
naš tak malo na celom Slovensku ľudí, ktorí sa mali
kárštní medzi sebou? Slovenský poriadok 30. mája
nemôže urobiť, čo opäť iba slobodní bratia s hator
sa nere hoci sme do vojenskej reči a hori. Prosim
ešte raz toho, neuvádzaj. Zmenovanie sa,

Jan Tomasek
refr.

Z listu, ktorý *S. Böszörményi*mu poslal *Kozár Sándor* farár z Vajkoviec vieme, že ani *S. Böszörményi* ani dr. *Mertens Alfréd* sa na schôdzi Zväzu Slovenských kalvínov dňa 30. mája v Michalovciach nezúčastnili a *Kozár Sándor* píše, že pozvánku na schôdzu im doručil dňa 27. mája kuriér.

On spolu s ďalšími dvoma duchovnými z Abova na schôdzu išiel v domnienke, že tam bude dr. *Mertens* aj *S. Böszörményi*, ale ako konštatuje, nebol tam nikto okrem nich troch a zo Zemplína *Tomašula*, *Baláz* a *Rácz*.

Schôdza mala búrlivý priebeh a oni z Abova, keďže ostalo na Slovensku len 25 zborov chceli, aby zbory zostali v jednom senioráte, ktorý by mal dvoch seniorov, jedného Slováka a jedného Maďara. Ale boli prehlasovaní a Zväz rozhodol o dvoch seniorátoch, jednom maďarskom a jednom slovenskom.

Tiež rozhodli o tom, že najprv sa zriadia orgány seniorátov a až potom dištrikt. Odporúča, aby hlavný kurátor a *S. Böszörményi* rokovali so Zväzom, aby sa organizačné usporiadanie neviedlo v dvoch líniách a aby sa dospelo k nejakému jednotnému názoru.

Oni z Abova, chcú ostať pokope, preto sa radšej pripoja k Západu a vytvoria s nimi spoločný seniorát.

Tol'koto referoval o schôdzi dňa 30. mája v Michalovciach.

Podobne v liste datovaného dňa 30. mája 1939, ktorý poslal na biskupskú administráciu *Nyitrai Dezső* z Tušíc, udáva, že ich kurátor bol na schôdzi a oznámil mu, že odovzdanie hlasovacích lístkov bolo Zväzom kalvínov odsunuté na termín do 15. júna a preto presbytérium v Tušiciach odmietlo hlasovať, čo dokazuje aj priložené uznesenie pod bodom č. 4.

Toto uznesenie sa v archíve zboru nenachádza.

Z prevažnej väčšiny zborov však hlasovacie lístky prišli a boli komisiou spracované a vyhodnotené.

Zápisnica

napísaná v Michalovciach dňa 8. júna 1939 v advokátskej kancelárii Dr. Mertensa Alfréda na zasadnutí volebnej komisie, ktorá bola určená uznesením predsedníctva č. 180/39 o vypísaní volieb na funkcionárov dištriktu pri otváraní obálok boli prítomní: S. Böszörményi, Dr. A. Mertens, Ján Jencsik a Ján Baláz ako členovia výboru.

Výbor všetky došlé hlasy odobril a sú platné.

Výbor konštatuje, že z 25 presbytérií s rozhodujúcim hlasom, 18 zborov odovzdalo hlasy.

Nehlasovali nasledovné zbory: Lúčky, Výšné Revištia, Veľká Stretava, Lastomír, Bánovce, Tušice a Kolbašov (Brezina) duchovný bol vo väzení. Lastovce neodovzdali hlas na učiteľského vyslanca.

Výbor konštatuje, že všetky došlé hlasovacie lístky sú vyplnené podľa pravidiel a takto sú všetky právoplatné.

Na jednotlivé funkcie boli doručené nasledovné hlasy:

1. Na funkciu biskupa: Böszörményi Sándor, humenský duchovný - 13
 Szakál István, duchovný z Lúčok - 3
 Ján Baláž, obyvateľ Lastomíra - 2
2. Na funkciu hlavného kurátora dištriktu: Dr. Mertens Alfréd, - 18
 advokát z Michaloviec
3. Na funkciu duchovného dištriktuálneho zapisovateľa: Szabó Béla, - 15
 duchovný z Bratislavy
 Ján Baláž - 3
 duchovný z Lastomíra
4. Na funkciu svetského dištriktuálneho zapisovateľa: Kovács Alojz - 10
 bratislavský kurátor
 Dr. Salamon X. Ferenc - 7
 bratislavský advokát
 Bikfalvy Jenő - 1
 notár z Bánoviec
5. Na funkciu duchovného sudcu: Sedivý László - 13
 duchovný z Nitry
 Ján Jencsik - 17
 duchovný zo Sečoviec
 Dr. Földessy József - 14
 duchovný z Milhostova
 Haraszy Károly - 11
 duchovný z Palína
 Kozár Sándor - 15
 duchovný z Vajkoviec
 Tomašul'a Ján - 4
 duchovný z Bánoviec
 Séra János - 4
 duchovný z Hardiče
 Böszörményi Sándor - 3
 duchovný z Humenného
 Szabó Béla - 3
 duchovný z Bratislavy
 Ján Baláž - 1
 duchovný z Lastomíra
 Szilágyi László - 1
 duchovný z Veľkej Stretavy
 Szakál István - 1
 duchovný z Lúčok
 Nyitray Dezső - 1
 duchovný z Tušíc
 Király Péter - 1
 duchovný z Malčíc

do 30. júna 1939. Súčasne mu nariaďuje, aby inštruoval zriaďujúce sa seniorátne úrady, resp. ich administrátorov ohľadne prijatia kárnych opatrení voči tým zborom a presbytériám, ktoré sa nezúčastnili hlasovania.

Ján Baláž, ako člen výboru protestuje pred výborom tak ako voči spôsobu hlasovania, tak aj voči spôsobu ich uskutočnenia, pretože podľa neho môže právoplatne voľby nariadiť len dištriktuálna členská schôdza.

O tomto proteste podá volebná komisia hlásenie členskej schôdzy dištriktu .

Týmto je zápisnica a podpísaná

d. a. h.

Böszörményi Sándor
člen volebnej komisie

Dr. Mertens Alfréd
predseda výboru a zapisovateľ

Baláž Ján

Jencsik János

Zachoval sa aj list Józsefa Rácza, duchovného vo Vyšných Revištiach zo dňa 9. júna 1939. Píše v ňom S. Böszörményimu ako svojmu priateľovi, že je mu tak známe, že bol tiež pozvaný na Michalovskú poradu, dňa 30. mája „...ktorá zrejme bola preto zvolaná na skorší termín, aby sme nebodaj dovtedy neodovzdali hlasovacie lístky ohľadne volieb na vedenie dištriktu, ktoré sa udialo na základe Tvojho obežníka. Ty si sa žiaľ tejto schôdzy nezúčastnil a tak sme v Michalovciach prijali uznesenie, ale s akým výsledkom ?

To že akým, ukážu až dôsledky. Výsledkom diskusie pro a contra, bolo, že väčšina neprijala názor, ktorý reprezentuješ, ale vyslovila sa, že my, ktorí sme tu ostali (rozumej na Slovensku) zriadime dva senioráty a to jeden slovenský a jeden maďarský, zriadili sme „Výbor“, ktorý uskutoční dôležité práce.

Potom sa položila otázka, čo bude s „hlasovaním, nariadenom biskupskou administráciou“, ktorej termín na odovzdanie hlasov je 2. jún ?

Na toto duchovní kolegovia Tomašul'a a Baláž odpovedali to, že nakoľko sme my prijali iný postoj, toto sa neuskutoční. Ale čo sa stane, ak budeme súdení ? My za to prijímame zodpovednosť. Preto zo strany môjho zboru sme nehlasovali“.

Srdečne Ťa zdraví

Rácz József, ref. duchovný

Rozpory, ktoré vznikli v Hornozemplínskom senioráte boli veľmi vážne, preto sa nimi zaoberalo aj bratislavské presbytérium. V jeho mene poslal duchovný Szabó Béla list rovnakého znenia Sándorovi Böszörményimu a Jánovi Balážovi datovaný 9. júna 1939, kde ich žiada, aby bola zvolaná schôdza v celkom úzkom kruhu, na ktorú by prišiel aj vyslanec z Bratislavy, kde by sa predovšetkým spolu modlili a za pomoci Ducha svätého sa pokúsili v bratskej láske vyriešiť túto ťažkú

otázku organizácie reformovanej cirkvi. Keby však bola nejaká prekážka v akceptácii jeho návrhu, odstúpiť od neho, lebo nechcú nepokoj stupňovať a mrzelo by ich, keby ich misia bola neúspešná a boje by prepukli plnou silou, začo oni nemôžu niesť zodpovednosť.

V pripísanej poznámke žiada *S. Böszörményi*ho, aby ho informoval o stave vecí.

Z poznámky na zadnej strane listu, ktorú napísal *S. Böszörményi*, je známe, že v dňoch 14. - 15. júna boli v Humennom na rokovaní *Szabó Béla* a *Sedivý László*. Z ďalších údajov zo dňa 19. júna z listu *J. Baláza* vieme, že chceli rokovať aj s ním, ale tohto nenašli doma. Z akého dôvodu, nie je nikde poznamenané.

Keďže zápisnicu z porady, ktorú nazvali „*Generálnou schôdzou delegátov*“ sa v našom archíve nenachádza o jej právomociach sa dozvedáme len z listu *Jána Baláza* zo dňa 19. júna 1939. (Opis Obežníka)

Ref. Farský Úrad v Lastomíre. Predsedníctvo ústavného výboru ref. cirkvi na Slovensku.

Č. j. 64/939

Obežník

všetkým vdôstojným ref. farským úradom na Slovensku.

Oznamujem vd. Farským úradom, že svolal som v smysle usnesenia generálnej schodzi delegátov ref. cirk. sborov zo dňa 30. V. 1939. ústavný výbor touto schôdzou zvolený na 29. VI. do Bánoviec za účelom rozdelenia sborov do dvoch seniorátov a nariadenia volieb.

Podstatou tohto usnesenia – ako je vám známe – je snáha na zachovanie jednoty cirkvi a na zabezpečenie právnej kontinuity.

Výbor by sa tešil z toho, keby sbory, hlavne tie, ktoré neboly na generálnej schodzi zastúpené, prispely mu svojimi eventuálnymi žiadosťami alebo návrhmi na pomoc a to buď písomne na adresu podpísaného alebo ústne na schôdzi v Bánovciach.

V súvislosti s voľbami nariadenými a čiastočne prevedenými dp. A. Böszörményim a v. Dr. A. Mertensom, proti ktorým ako bezzákonným sme protestovali hneď pri otvárani obálok, dovoľujem si Vás láskave prosiť, aby ste ráčili dosiaľ platnú cirk. ústavu dôkladne preštudovať a jednať podľa najlepšieho svojho vedomia a svedomia a uvedomujúc si pri tom s tým súvisiacu osobnú zodpovednosť a prirodzené následky.

V mene výboru so srdečným pozdravom

V Lastomíri dňa 19. VI. 1939

(Okrúhla pečiatka s nápisom)

Pečiatka reformatskeho farskeho úradu

LASTOMÍR.

Baláz Ján v. r.

ref. farár, preds. výboru

Na tento obežník *Ján Baláz* pripísal rukou niekoľko poznámok, ktoré v preklade uvádzame: (Opis a preklad rukou písaného dodatku)

Milý brat !

Nesmierne ľutujem, že Szabó Béla a Sedivý ma nenašli doma. Áno, k tomu aby sme sa mohli nazývať služobníkmi Božími a aby sme získali prácu na vinici Pánovej, je potrebné, aby sme sa priblížili ku sebe a aby vedení jeho Duchom uznali pravdu bez podmienok, aby sme túto riešili vzájomným porozumením.

Teraz, keď práve vkladám obežník do obálok, dostal som znova pekný „szabóbélovský“ list z Bratislavy. Píše v ňom o tom, na čom sa dohodol s Tebou:

Odporiča uplatniť stav, ktorý bol medzi Tisiskými seniorátmi pred rokom 1735 a aby sme takto uskutočnili vzťahy medzi dvoma vznikajúcimi seniorátmi.

I keď toto nemá žiadny zákonný základ, práve tento spôsob organizácie nezaručuje také zábezpeky na rozvoj našej cirkvi, ako nami reprezentovaný ústavný základ, celkom iste by sme sa boli vedeli dohodnúť aj na tomto základe, keby ste sa k nám takto boli priblížili. Myslím si, že ani teraz to nie je celkom zmeškané, však len to je dôležité, aby sme proti Božiemu poriadku nekonali, ľudsky zmeniť je vždy v našich možnostiach.

Pravda, tento spôsob nerozhodnem ja ani nikto z nás, ale len spoločenstvo tých, ktorých sa to týka.

Podľa mojej skromnej mienky teraz by mohol byť v rukách mnou zvolaného výboru kľúč k vyriešeniu. Ja aj predložim Bélov návrh. Ale oveľa viac nádeje na šťastné rozuzlenie by bolo, keby si aj Ty predložil podobný návrh, pretože ako je ťažké nám po Tvojej improvizovanej voľbe bez Teba predpokladať, že jednotu cirkvi bez obáv zabezpečíme, práve tak ľahké je trvať na výsledku nezákonných volieb a vytrhnúť maďarské zbory z cirkvi a vystaviť ich najneistejšej budúcnosti, ako trebárs aj vrátiť sa spolu s nami na zákonnú cestu a tak budovať lepšiu budúcnosť.

Viem že Ty tak isto pociťuješ ťarchu zodpovednosti ako ja a preto dúfam, že sa neuzatvoriš pred tým, aby si posúdil všetky konzekvencie a prišiel nám na pomoc v ťažkej práci na najvhodnejšom novom usporiadaní.

V tejto nádeji Ťa zdravím bratským pozdravom

Balázs János
ref. farár

Nepoznáme odpoveď *S. Böszörményi*ho na tento doplnok k obežníku, ale reakciou naň bol zrejme obežník zo dňa 24. júna 1939, ktorý bol rozoslaný presbyteriám deň potom, keď *S. Böszörményi* informoval Ministerstvo školstva a Krajin-
ský úrad o voľbách, ktoré nadobudli právoplatnosť 23. júna 1939. (*Doslovný opis listu*)

Ref.farský úrad – Biskupská administrácia v Humennom.

Humenné dňa 23. júna 1939

č. j. 252/39

*Predmet: Volba dišt. Hodnostárov
legitímna vrchnosť reformovanej
cirkve na Slovensku.*

Slávnemu

Ministerstvu školstva a národnej osvety

v Bratislave.

Odvolačiac sa na svoje oznámenie, slávnemu Ministerstvu dňa 20. mája t. r. pod čís. 167/39. predostreté, v ktorom účtou som bral na vedomie prípis minister-
stva školstva a národnej osvety zo dňa 4. apr. 1939 čís. 25.168/39. tým ustálenie platnosti
ústavy reformovanej cirkve na Slovensku, súčasne odmietnutie prípisu kapušan-
ského biskupa vzťahujúci sa na poverenie právomoci biskupskej, - dovoľujem si
oznamit slávnemu Ministerstvu nasledujúce:

Ačkoľvek ústava ref. cirkvi na Slovensku v § -u 184. a § -u 66. I. čl. prideliť
predsedníctvo a biskupskú právomoc humenskému farárovi, čo dištriktualnému
najstaršiemu sudcu i bez poverenia predošlého biskupa kapušanského, keďže cito-
vaný článok a § zreteľne povedá, že v prípade smrti, odchádzania, vôbec v nepri-
tomnosti biskupa v administrácii a v predsedníctve v. hromadenia zástupuje ho
najstarší senior; potažne najstarší dištriktualný sudca /tedy: terajší humenský fa-
rár/ preca, aby cirkev mala legitímnu, i vládou uznanú vrchnosť: hneď 20. mája t.
r. na základe platnej ústavy cirkve nariadené boli voľby /hlasovanie/ na dištriktu-
álne hodnosti. Voľba /hlasovanie/ presbyteriami cirk. sborov vykonané do 2/júna t.
r. vykonané, malo za výsledok toto:

Absolútnou väčšinou hlasou bol volený za biskupa: Alexander Böszörményi hu-
menský farár, za dištriktualného hlavného kurátora: dr. Alfréd Mertens, advokát v
Michalovciach, za kňazského hlavného notára: Béla Szabó farár v Bratislave.
Okrem toho volilo sa päť kňazských, a päť svetských sudcov a učiteľský zástupca
dištriktu.

Prechodná administrácia cirkve tým prestala, a prevzal administráciu v refor-
movanej cirkvi na Slovensku legitímny biskup, a legitímny hlav-

(list pokračuje na druhej strane rukou písaný)

ný dištriktualný kurátor. Voľba je od 23. júna právoplatná.

Prosím slávne ministerstvo, aby oznámenie toto vzalo láskavo na vedomie. Predsedníctvo dištriktu dovoľuje si svoju úctu slovutnému pánu prezidentovi osobne preukázať.

*V úcte
Böszörményi v. r.
volený biskup ref.
dištriktu na Slovensku*

Zároveň druhým listom na Krajinský úrad v Bratislave oznamuje tiež: (Doslowný opis dvojstranového listu)

Ref. farský úrad – Biskupská administrácia v Humennom

*Humenné dňa 23. júna 1939
č. j. 253/39.*

*Predmet: Volba predsedníctva
ref. dištriktu na Slovensku.*

*Slávnemu
Krajinskému úradu*

v Bratislave

Úctou oznamujem slávnemu Krajinskému Úradu, že som predostrel svoj odpoveď dňa 20. mája /čís. 167/39./ ministerstvu školstva a nár. o. týkajúcu sa výnos tohto ministerstva, v ktorom ministerstvo ustáľuje platnosť ústavy cirkve reformovanej na Slovensku a neberie na vedomie spis kapušanského biskupa obsahujúci poverenie právomoci biskupskej /zo dňa 4. apr. 1939. čís. 25.169/39.-/. Podotýkal som, že prechodné predsedníctvo, a prechodnú administratívnu právomoc v dištriktu prideluje mne ústava cirkve i bez poverenia biskupa kapušanského. Ja som totiž najstarší dištriktualný sudca, a ústava cirkve v § -u 184. a § -u 66. I. čl. zreteľne povedá, že v prípade smrti, odchádzania, vôbec v neprítomnosti biskupa v administrácii a v predsedníctva vál. hromáždenia zástupuje ho najstarší senior, potažne najstarší dištriktualný sudca /tedy: terajší humenský farár/.

Keďže avšak Krajinský Úrad oznámil svojím výnosom zo dňa 19. apríla 1939. čís. 87/670/6 – 1939. že nemôže mňa považovať za legitímneho zástupcu ref. cirkve, aby cirkev neostala bez vrchnosti, a aby mala i vládou uznaného legitímneho zástupcu: hneď 20. mája t. r. bola nariadená voľba /hlasovanie presbyteriami cirk. sborov/ na dištriktualné hodnosti podľa platnej ústavy cirkve.

Hlasovanie presbyteriami do 2. júna t. r. vykonané malo za výsledok toto: Absolutnou väčšinou bol volený za biskupa: Alexander Böszörményi farár v Humennom, za dištriktualného hlavného kuratora: dr. Alfréd Mertens, advokát v Michalovciach, Za kňazského hlavného notára: Béla Szabó farár v Bratislave. Okrem toho volilo sa päť kňazských, a päť svetských sud-
(pokračovanie na druhom liste)

cov dištriktualných, a učiteľský zástupca dištriktu.

Prechodná administrácia cirkve tým prestala, a prevzal administráciu v reformovanej cirkvi na Slovensku legitímny biskup, a legitímny hlavný kurátor dištriktu. Voľba je, dla cirkevnej ústavy, už pravoplatná.

Čo sa týka prevzatie administrácie cirkve predsedníctvom Sväzu Slovenských Kalvínov, to je na základe ústavy nepripustné. Sám Sváz Sl. K. čo cirk. vnútromijský spolok nie je oprávnený na administráciu. Iba na prichystanie reorganizácie, zväšť na prichystanie utvorenia slovenského seniorátu, ale i v tejto veci rozhoduje dištriktualné válné shromaždenie. Administrácia je úplne iná vec, ako reorganizácia. Ani Krajinský Úrad nemôže Sväzu odovzdať administratívnu právomoc. Kto je k tejto oprávnený, určuje samá ústava cirkve. Vláša štátu má oproti cirkvi reformovanej právo najvyššieho dozoru. To však nikdy sa nerozprestiera na vymenovanie administrátora, zástupcu cirkve. Takúto moc majú cirkevné sbory, ktoré vykonávajú svoju moc voľbou /hlasovaním/. Vymenovanie so strany vlády /Kraj. Úradu/ by bola konfiškovanie práva cirkve, zrušenie ústavy cirkve, čo však proti-rečí výnosu ministerstva cirkevnú ústavu uznajúcemu.

Prosím slávny Krajinský úrad, aby nariadenia, výnosi, vôbec úradné spisi, týkajúce sa cirkevné sbory, farárov, učiteľov reformovanej cirkvi na Slovensku, poslal tunajšiemu biskupskému úradu, čo legitímnej cirkevnej vrchnosti.

V úcte

volený biskup ref. dištriktu na Slovensku

(Na kópii listu chýba podpis a pečiatka)

Predmetom obežníka bola inštrukcia daná presbytériám, ako majú reagovať na tzv. „protiorganizáciu“.

Uvádza v ňom, že Predsedníctvo dištriktu pokladá za potrebné dať na vedomie zborom nasledovné:

Výbor Zväzu Slovenských Kalvínov na deň 29. júna zvolal do Michaloviec pod titulom ústavného výboru schôdzu, ktorý výbor, ako je zrejmé z obežníka, chce za spoluúčasti prípadne tam prítomných vyslancov presbytérií revolučnou cestou zmeniť cirkevnú Ústavu. Neberie do úvahy, že dištrikt reformovanej cirkvi na Slovensku sa už utvoril a utvorenie seniorátov podľa cirkevných zákonov čl. I. § 49. už prebieha.

Dáva preto do pozornosti presbytérii to, že ani cestou úradne vyslaných delegátov na spomínanej schôdzi výbory ani predsedníctvom „Výboru“ vypísaných volieb presbytéria nemôže odovzdať svoje hlasy, pretože ich nariadenie patrí výlučne nadriadeným cirkevným vrchnostiam, resp. ich členským schôdzam, alebo Predsedníctvu dištriktu. Uvedený výbor nanajvýš vo vlastnej kompetencii môže pripraviť a zaoberať sa návrhmi, ktoré predloží nadriadeným orgánom, ale pretože cirkevné zákony ref. cirkvi inštitúciu zákonodarného výboru nepoznajú, tieto v žiadnom prípade nemožno prekročiť.

„Všetci tí, ktorí napriek tomuto obežníku sa zúčastnia revolučných hnutí alebo odovzdajú hlasy na výzvy „Výboru Zväzu“ podľa cirkevnej Ústavy V. kapitola § 34. od 4. sa vystavuje disciplinárnemu pokračovaniu.“

Humenné, 24. júna 1939

Dr. Mertens Alfréd v. r.
zvolený kurátor dištriktu

Böszörményi Sándor v. r.
zvolený biskup dištriktu

O tom, že štátne orgány pokladali za partnera na rokovanie o organizácii reformovanej cirkvi Sväz Slovenských Kalvínov, resp. „Výbor“ svedčia ďalšie listy z archívu.

V jednom z nich zo dňa 28. júna 1939 sečovský duchovný Jencsik János posielal ďalšie hlasovanie a zároveň prosí o informáciu, ako má vyplniť listinu, ktorú mu poslal J. Tomašuľa.

Dáva si otázku, prečo tento dotazník je treba poslať Tomašuľovi a nie na Krajinský úrad. Zrejme sa jednalo o uznanie maturity, ktoré malo byť podkladom k vyplácaniu kongruy.

Sándor Böszörményi v úvode odpovede píše, že Krajinský úrad odovzdal administráciu Predsedníctvu Zväzu a proti nemu sa vedie konanie na základe udania Jána Tomašuľu a už je pravdepodobné, že ho ohrozuje odobratie resp. pozastavenie kongruy, tak ako v prípade Diószeghyho (riaditeľa školy v Slanci)

Že Ján Tomašuľa bol týmito záležitosťami poverený, vyplýva z predmetu listu č. 384/39. (Opis listu)

Ref. farský úrad v Humennom

Predmet: Duchovenstvo kongruálnych
cirkvi – kvalifikácia

Humenné dňa 30. júna 1939
č. 384/39

Ref. farskému úradu

v Bánovciach

Pripojujem v horeoznačenej záležitosti môj odpoved.

Ty si mal upovedomiť Krajinský úrad o tom, že treba rozdiel robiť medzi reorganizáciou a administráciou. Sväz je podľa svojich stanov oprávnený zo strany slovenských kalvínov na reorganizačnú prácu v cirkvi, administrácia avšak prechodne patrí dľa cirkevných zákonov najstaršiemu dištr. sudcu, kým prepracovanie ústavy skončí. Chceme všetko sbratským dorozumením vykonať.

Preto treba upovedomiť Kraj úrad, aby podobné spisy tunajšiemu úradu poslal v bratskej láske

(Na liste chýba pečiatka a podpis)

Zachoval sa aj nedatovaný cyklostylovaný list Jána Baláža, ktorý zrejme poslal všetkým duchovným.

ceci. jún - júl 39.

Milovaní spoluslužobníci!

Devoľte mi, aby som Vám úprimnou a otvorenou bratskou dobroprajnosťou odporúčal uvažovať na obežníkom dp. Böszörményi Alexandra, humenského brata farára, pôvodného sudcu bývalého distriktu a Mertens Alfréda dr. michalovského advokáta, kurátora bývalého hornozemplínskeho seniorátu!

Uvažujte pod rovným uhlom cirkevnej ústavy, pri čom dajte pozor, aby Vás litera nepomýľila a jednajete podľa svedomia pod tarchou zodpovednosti pred Bohom i ľuďmi.

Prežívame mimoriadne časy, mimoriadne je i naše položenie. Nútne sú mimoriadne opatrenia, ale nie sú potrebné, ba ani prípustné protizákonné zákroky. Na celom Slovensku okrem cirkevných sborov niet žiadnej cirkevnej vrchnosti, ktorá by ústavno právne jednat mohla.

Ak by bolo možné pokladať menovaných bratov vo viere za zástupcov biskupa a hl. kurátora, i vtedy by boli zástupcami vrchnosti celého distriktu, vrchnosti, ktorej právomoc po určení nových štátnych hraníc na nás sa nerozprestiera. Keď nositeľ istého práva stratil to právo, ako byho potom mohol vykonávať jeho zástupca? §§ 86, 81. I. vťahuje sa na zastúpenie predsedovo na valnej hromade, nie však mimo nej. § 179. 81. I. vťahuje sa na prípad nemoci a trvalého vzdalania sa zo svojho pôsobiska hl. kurátora, alebo na prípad uprazdnenia jeho úradu. Žiaden z týchto prípadov neoprávňuje nikoho jeho zastupovať, veď on na svojom mieste vykonáva všetky svoje práva!

V prípade zastupovania biskupa je to ešte zrejmejšie v/ § 184. 81. I. / A načo všetko, ktorý zákon dáva právo predsedníctvu distriktu nariadiť voľby? Či nebolo to vždy právom distriktu, valného zhromaždenia?? Týmto viac je povinnosťou predsedníctva / §§ 63., 180., 185 / svolat valné zhromaždenie aspoň raz do roka, v prípade potreby i viackrát.

Jestli si menovaní nárokovali právo zastupenia, prečo neprevzali i povinnosti? Roku 1938. distrikt nezasadal, i sme na polovici roku 1939. nejavila sa ešte potreba svolat ho? Nie ani vtedy, keď ministerstvo dalo im na vedomie, že ich uradovanie neuznáva za zákonité. Ráďte uvážiť z § 185. toto: „A püspök az olyan kormányrendeletket, melyek az egyház közzogi állását érintik nem közzétetheti a közgyűlései tárgyalás előtt azok teljesítését nem követelheti!“

Hej cirk. ústava nakoľko sa neprieči právu zo suverenity Slovenského štátu vyplývajúcomu je v platnosti a viaže sa v prvom rade na nás. Ale kde je to distriktné, alebo seniorálne zhromaždenie, ktoré by sa mohlo zísť a keby ho kto bol svolat v tom počte usnesenia schopnom??

Avšak nič neprekážalo menovaným, aby svolali zástupcov cirkevných sborov, ktoré sú prameňom synodopresbyterského zákonodárstva a ktoré jedine reprezentujú na Slovensku ústavnoprávne telesá. Ako ani v tom, aby sa zúčastnili ich zasadania, dňa 14. XII. 1938. Taktiež v tom, aby sa zúčastnili ich terajšej porady dňa 30. V. 1939.

Ale nikto nemá práva zrušiť platnosť usnesenia 21. cirk. sborov zo dňa 14. dec, ktorým reorganizáciu cirkvi poveril z výbor a prevíni sa proti poriadku v cirkvi a snaží i proti verejnému, kto chce znemožniť dobromyseľnú prácu tohoto výboru a Svazu slovenských kalv. na Slovensku.

S bratským p o z d r a v o m.

Ján B aláz,
ref. farár.
v Lastomíre.

Potom v rýchlom slede za sebou nasledovali listy od Szabó Bélu a ich obsah nás oprávňuje k domnienke, že v rozhodujúcej miere mali vplyv na ďalšie udalosti.

V jednom z nich je príloha, ktorá obsahuje právny názor hlavného kurátora bratislavského zboru, právnik Dr. F. X. Salamona.

Podľa jeho odborného názoru, Zadunajský dištrikt je práve tak samostatný útvar, ako je aj Predtisský dištrikt a teda Predtisský dištrikt nemal vypísať voľby pre celú reformovanú cirkev, ktorej zbory ostali na Slovensku. Teda podľa zákona zástupcom biskupa by mal byť *Sedivý László* a hlavným kurátorom dištriktu Dr. *Salamon* ako najstarší funkcionári. Odporúča vypracovať spoločné „memorandum“ a na základe vzájomnej dohody vypracovať návrh novej ústavy a zriadiť centrálny riadiaci orgán.

Podrobné vysvetlenie postoja Bratislavy je v liste zo dňa 3. júla 1939, ktorého znenie je nasledovné:

Vel'actenému

Biskupskému úradu

Humenné

Milý ujo Sándor !

Nesmierne ľutujem, že náš „návrh“ Ti spôsobil toľko bolesti, ale uver mi, že spolu s Tebou som trpel aj ja. Verím však, že z týchto potáhovačiek a trápení sa zrodí pre našu svätú cirkev mierovejšia a istejšia budúcnosť.

Dnes predpoludním sme s pánom Dr. Salamonom Ferencom, hlavným kurátorom boli hore u vysokej vlády a s referentom Šimkovičom sme vec prejednali. Na moju žiadosť pán hlavný kurátor zachytil výsledok rokovania, ktorý v prílohe zasielam pre Vaše potreby. Podľa tohto, vláda nás neuzná; našu argumentáciu, že podľa zákona si Ty a Dr. Mertens poverení prevziať administráciu a prostredníctvom volieb a vo všeobecnosti uskutočniť organizačné práce, neuznajú.

Tvoje podanie dostali na Krajinský úrad a na ňu dostaneš odpoveď v tomto zmysle.

Referent vyhlásil, že neuznajú ani Baláža ani Tomašuľu za oprávnených vypísať voľby a ani im nedali takéto poverenie. Oni v zmysle zákona neuznajú nikoho ako vedúceho, ale ani nezasiahnu, keď ktokoľvek z nás zoberie do rúk uskutočňovanie organizácie a jej smerovanie. Ich podmienkou je len to, aby ostatní dohodu uznali. Pretože kým budú rôzne (osobitné) skupiny, zatiaľ neuznajú ani jednu, pretože podľa nich je stav „ex lex“ t. j. mimozákonný stav. Teda ak sa my pokladáme za oprávnených tak to dokážeme zo zákona – ak vieme – v jednom memorande, ktoré môže podať ktokoľvek. Ak by sme však nevedeli s odvolaním sa na paragrafy zákona toto dokázať, najlepšie by bolo, keby sme sa vzájomne dohodli a spoločným uznesením požiadali o zvolanie Synody, na čo by sme okamžite dostali povolenie (tak ako evanjelici).

Na Synode by sme utvorili také zákony, aké by nám dobre padli, samozrejme s podmienkou, že tieto vládna moc schváli. Ich postoj je taký, že do našich interných záležitostí nebudú zasahovať, len v krajnom prípade, ak by sme sa nijako nevedeli medzi sebou dohodnúť. Takéto bolo rokovanie, čo sa usilujem Tebe okamžite oznámiť.

S bratskou láskou Vás pozdravujú Vaši bratislavskí bratia, neprestaneme sa modliť za úspech vo Vašej práci a sme Vám vo všetkom radi k dispozícii

Szabó Béla

List Krajinského úradu v Bratislave zo dňa 7. júla 1939 je posledným oficiálnym listom zo strany vládnej moci, kde prevzatie biskupskej administrácie neberie na vedomie. (Opis list)

KRAJINSKÝ ÚRAD V BRATISLAVE

Čís. 152.908/6 – 1939.

BRATISLAVA, dňa 7. júla 1939

Predmet: Reformovaný farský úrad v Humennom -
prevzatie biskupskej administrácie.

K číslu: 167/39 zo dňa 20. V. 1939

Ref, farskému úradu

v H u m e n n o m .

Podaním zo dňa 20. mája 1939 čí. 167/1939 oznámil Ste ministerstvu školstva národnej osvety, že v zmysle § 184. čl. I a § 66. čl. I. platnej ústavy reformovanej cirkvi v Slovenskom štáte, ako najstarší prísediaci dištriktuálny sudca prevzal Ste agendu a biskupskú administráciu reformovanej cirkvi na Slovensku.

Ministerstvo školstva a národnej osvety výnosom zo dňa 26. VI. 1939 číslo 26.119/39-V neberie na vedomie uvedené oznámenie, lebo § 66. čl. I menovanej ústavy, na ktoré sa toto oznámenie odvoláva, nemôže byť aplikované na prevzatie biskupskej administrácie reformovanej cirkvi v Slovenskom štáte, pretože tento predpis sa vzťahuje len na zastupovanie biskupa ad hoc, ako predsedu dištriktuálneho konventu v jeho neprítomnosti, - ďalej preto, lebo § 184. čl. I. tejto ústavy vypočítava taxatívne všetky prípady, kto a kedy má zastupovať biskupa ako cirkevného hodnostára príslušného dištriktu

(pokračovanie na strane druhej uvedeného listu)

v prípade uprázdnenia biskupského stolca, ale prípad, keď v dôsledku zmeny štátnych hraníc ostane dištrikt bez biskupa, teda v prípade trvalej neprítomnosti, kto má zastupovať, to ústava menovanej cirkvi neurčuje. V dôsledku toho v zmysle uvedených predpisov nemôžete prevádzať ani administráciu dištriktu, ani administráciu generálneho konventu, pretože hodnosť predsedu generálneho konventu dľa § 71. čl. I. uvedenej ústavy môže zastávať len služobne najstarší biskup.

Keď ale nemôže v zmysle uvedených predpisov zastupovať biskupa, tým menej môžete prevádzať administrovanie menovanej cirkvi na území celého štátu v hodnosti predsedu generálneho konventu alebo jeho zástupcu.

Za krajinského prezidenta:
nečitateľný podpis

O tomto rozhodnutí Krajinského úradu na Slovensku informuje *S. Böszörményi* listom zo dňa 10. júla 1939 hlavného kurátora Dr. *Mertens Alfréda*. Popisuje obsah oznámenia a zároveň do oboznamuje aj s listami *Szabó Bélu*.

Informuje ho aj o schôdzi, ktorú mal s *J. Balázom* v sobotu večer 24. júna, kde sa v podstate dohodli o organizácii. Odpoveď od *Jána Baláza* doposiaľ nedostal, tento mlčí, pravdepodobne preto, lebo pozná stanovisko bratislavského zboru, ktoré *Szabó Béla* poslal aj do Bánoviec. *S. Böszörményi* odporúča za základ vypracovania Ústavy jej návrh, zo Synody v Leviciach a po menších úpravách by mohla slúžiť ako východisko.

Z 1.. júla 1939 je datovaný list od duchovného z Malých Ozoroviec, *Józsefa Virága*.

Kvôli lepšiemu poznaniu atmosféry tejto doby ho uvádzame v preklade. Tento postoj *J. Virága* je pochopiteľný, ak berieme do úvahy jeho osobnú skúsenosť z rokov 1929 – 1931.

„Veľadôstojný pán biskupský administrátor !

Milý brat !

Čítam u duchovného v Sečovciach list v ktorom opisuješ tunajší rozvrátený stav a mimo iného som z neho pochopil, že z obidvoch strán prejavená indolencia (preklad: nedbalosť, ľahostajnosť, nevšímavosť, bezstarostnosť) Ťa trochu rozrušila a roztrpčila.

Pri Tvojej situácii, keď si postavený na význačné miesto, si ešte nemal možnosť dôslednejšie spoznať našich kalvínskych spolukolegov, ale ak na toto budeš mať príležitosť častejšie, verím že si zvykneš „nediviť sa, že sadze sú čierne“.

Že z ich strany sa proti zákonom dejú voči nám takéto škandalózne veci, sme už za dvadsať rokov mali príležitosť trpkosť stráviť.

Ale nad postupom bratislavského presbytéria sa zdravý rozum zastaví. Oni sami odporúčajú, že sa k nám pripoja, hlasujú s nami – bez akéhokoľvek odporu – a to pri dvoch príležitostiach, a potom im príde na um, že vlastne Zadunajský dištrikt jestvuje a ich biskupským administrátorom je: Sedivý. _ Len z počutia poznám tohto pána a nestojí pred mnou v nejakom dobrom svetle. Piaristov som nikdy nemal v obľube.

A okrem týchto je v Zadunajskom dištrikte už len jeden farár, a nepoznám ani jeho meno, ale ak aj oproti ostatným dvom disponuje triezvejším rozumom, musí plávať s prúdom bahna, pretože oproti nemu stojí dvojité sily.

Ani abaujskí nie sú onakvejší mládenci !

Ak ani teraz ktosi neuzná, že tu žijúci – v zásade možno ešte za Maďarov pokladani kalvínski farári a zbory – nikdy nemali takú ožehavú potrebu na náboženský, národnostný a jazykový svätý záujem viac dôrazne a zodpovednejšie držať postoj, ako teraz.

Teraz nech otvorene ukážu farbu a nepracujú na spôsob krtkov na náš účet a hanbu!

Tak sa zdá, že druhá strana pracuje šikovnejšie a cieľavedomejšie. Tam asi veľmi často sa kontaktujú „priatelia“ navzájom formou listov ako aj osobného styku. Nevidím inú cestu z tohto nebezpečného a zahanbujúceho stavu ako to, aby naše Predsedníctvo znova zvolalo schôdzu, kde by bolo prítomné Predsedníctvo rozšírené ešte o jedného tretieho člena a odcestovali čím skôr do Bratislavy a zistilo, od koho, akým právom, na základe akého zákona konajú proti nám také hlboké neprávosti a aby vrátili na zákonnú cestu riadenie našich vecí.

Delegácia by mohla poprosiť aj pána grófa Eszteházyho, aby ráčil byť prítomný v čase rokovaní v Bratislave a bol nám na pomoci v našom nešťastnom osirelom osude.

Členovia delegácie v každom prípade môžu byť len takí ľudia, ktorí perfektne ovládajú slovenský jazyk.

Možno, že najvhodnejším by v tomto prípade bol pán Bessenyei György.

Aktuálne by bolo informovať sa aj o tom, že Štefan Štunda je v ktorom tunajšom reformovanom zbore vedený v zozname ako voliteľ.

Lebo možno tá právna pravda ešte aj tu platí, že „kto nie je voliteľom, nie je ani voliteľný“.

Práve počas reči „Blanárta“ mi prišlo na um, že Štunda žiadal svoje prijatie do bratislavského zboru a jeho žiadosť zamietli.

Nuž po dvadsiatich rokoch len teraz mu prišlo na rozum, ako jedincovi ktorý má kňazský diplom a obyvateľovi Bratislavy, že by sa slušalo dať sa prijať medzi členov zboru ?

Už v roku 1919 sa dostal na vysoký post po chrbte niektorých farárskych dobrých vtáčikov, a teraz keď sa kľže po šikmej ploche dole, chce na našu škodu si tu zasadnúť ?

Netreba vzhľadom na jeho kňazský stav a kalvínsky duch rukolapnejší dôkaz ako to, že k Pinkovciam patriacej obci v Záhore bývajúcí jeho otec bol prvý medzi tými, ktorí na tomto vidieku v roku 1919 odopreli splniť pinkovskému reformovanému duchovnému všetky, podľa platového výmeru, patriace nároky.

Odkiaľ zobrali inšpiráciu ?

Možno prach tarnóckeého Zsigmunda Bernátha si sadol na ich duše, z ktorého nadácie ukončil v Sárospataku od začiatku do konca svoje štúdiá ?

Nie !

Ale zlý duch, ktorý sa zrodil ako kúkoľ medzi dobrou pšenitou.

Prepáč prosím, že Ťa vyrušujem takýmto zdĺhavým listom, ale darmo, zdĺhavosť reči je slabosťou staroby.

Som s vyjadrením vynikajúcej úcty

*s bratskou láskou
Virág József
ref. duchovný „*

Výmena listov medzi *S. Böszörményim* a *Jánom Balázom* bola intenzívna a zrejme sa aj osobne viackrát stretli a rokovali.

V liste zo dňa 11. júla 1939 píše *S. Böszörményi*:

„Milý brat, čakám uznesenie Výboru zo dňa 29. júna tak ako sme sa dohodli, že mi to oznámiš, aby aj druhý 6 -členný výbor mohol pripraviť svoje návrhy.

Preto je potrebné aby som poznal dohody Výboru pod Tvojim predsedníctvom, aby som videl, na ktoré body si vytyčil dohodovanie, aby aj druhý výbor v tomto smere mohol vykonávať svoju prácu.

Vlastne na predmet veci, ako ich vidím ja, ani nie sú podstatné protiklady medzi obidvoma názormi.

Obidva spôsoby rozdelenia seniorátov (štátna štatistika – bohoslužobný jazyk) s malými diferenciami nás privedie ku zhodnému výsledku.

Prirodzene, slobodnému rozhodnutiu cirkevných zborov je treba tu dať voľný priestor, ohľadom zadelenia sem alebo tam je potrebné rešpektovať ich želanie.

Pokladal by som za správne, aby sme aj pri pomenovaní seniorátov – ako už o tom bola reč – nevyzdvihovali príslušnosť k jazyku, ale brali do úvahy zemepisnú polohu (západný, východný). Takouto formou to riešili aj juhoslovanskí bratia. O samotnom jazyku administrácie sa tiež môžeme ľahko dohodnúť.

Dávam Ti na vedomie aj to, že z Krajinského úradu sme získali informácie, že vláda si praje dohodu medzi nami a organizovanie vyložené na základe našich zákonov, a aby aj v predloženom memorande sme sa prísne pridržovali našej Ústavy (zákonov) a ich ustanovení a očakáva od nás odôvodnenie nášho konania.

Prebudovanie organizácie očakáva od nás cestou Synody a sľubuje, že na konanie Synody dostaneme povolenie od vlády ihneď, keď o to požiadame (či aj peniaze dajú na Synodu, o tom nehovorí). Podľa mňa by sme mali konať podľa prania vládnej moci, Synodu primerane pripraviť.

Prezrel som zápisnice z levickej Synody a niekoľkými vynechávkami a preformulovaniami by sme ju mohli pripraviť vo forme Ústavy.

Prosím Ťa, aj Ty ju prezri a daj mi vedieť Tvoje postrehy, ktoré sa na toto vzťahujú“.

Ján Baláz na tento list odpovedal dňa 18. júla 1939. kde sa ospravedlňuje, že o uzneseniach schôdze dňa 29. júna ho informuje až teraz, po urgencii.

Chcel poslať celú zápisnicu, tá však ešte nie je podpísaná a ešte mu nebola doručená, je nútený pekne poprosiť, aby nateraz *S. Böszörményimu* stačila len podstatá zápisu z Výboru, ktoré napísal zo svojich poznámok a pamäti.

Výbor uznesenia prijal v troch bodoch:

1. N základe poverenia členskej schôdze zo dňa 30. mája Výbor všetko vykoná aby ochránil jednotu cirkvi. Novú organizáciu vykoná na základe kalvínskych zásad zdola nahor.

2. Na základe všeobecného želaní a hlavne na základe zásad reči Písma svätého, zadeli zbory podľa jazyka zborov do slovenského a maďarského seniorátu na základe najnovšej štatistiky. Zadelenie ozorovského zboru a v misijných zboroch ponechá na rozhodnutie Synody.
3. Výbor prevezme riadenie cirkvi až do ukončenia novej organizácie. Okrem toho umožní maďarským zborom, aby utvorili svoj výbor (v pomere 6:4), ktorý by sa včlenil do doposiaľ len nami reprezentovaného výboru a spolu by kvázi postavení všeobecného konventu pripravil s povolením vlády ústavodarnú Synodu, aby s konečnou platnosťou všetky nevyriešené veci boli vyriešené.

Toto bola podstata uznesenia. „Ako vidíš, výbor je pripravený celú organizáciu uskutočniť aj sám, ale nielenže neodmieta Tvoje sprostredkovateľské návrhy, ale bol by rád, aby na tomto základe sa medzi nami nastolil ojazdný bratský vzťah a aby Maďari ešte aj najarogantnejší „intelektuáli“ nemuseli kvôli nám vystúpiť z cirkvi a stať sa unitármi – možno snád podľa receptu katolíkov.

Na toto teda nie je žiadna potreba. Avšak ak Maďari by vôbec nechceli byť s nami pod jednou strechou – možno len preto, že naďalej nie je možné popierať naše práva – nie je žiadna prekážka, aby podľa vzoru nemeckých evanjelikov boli osobitnou maďarskou reformovanou cirkvou.

Ale ja by som to neradil už len vzhľadom na štatistické údaje. Veď vlastne len jeden čisto maďarský riadny reformovaný zbor je na Slovensku a to bratislavský. A ešte aj tento bol donedávna misijným zborom a vzhľadom na zemepisnú polohu a politickú situáciu aj teraz je vystavený neustálej fluktuácii.

Opačne, veľmi pekne by mohli žiť maďarskí reformovaní bratia medzi nami, už či na základe jazyka v osobitnom senioráte, alebo hoci na základe zemepisnej polohy organizovaných dvoch seniorátov.

Medzi nami by nikomu ani na rozum neprišlo ukracovať ich na ich právach. Pravda, bolo by už nutné vyvodiť všetky konzekvencie, ktoré vyplývajú zo súčasnej situácie a uznať naše väčšinové práva a prestať s takými prehľadnými ťahmi na šachovnici, akými boli posledné improvizované, „volby“, alebo tie (obežníky) ktoré chcú prinútiť naše zbory, aby sa s nami nedali do reči.

Je pravda, že pri týchto je východiskový bod veľmi lákavý, t. j. že mimo mňa a Tomašuľu je každý duchovný Maďar.

Ale aj Ty veľmi dobre vieš, že nehlasujú duchovní, ale celé cirkevné zbory. A ak zbor prípadne nahlasuje tak, ako diktuje jeho oprávnený záujem, ale tak ako chce jeho duchovný, ktorému dôveruje, otázkou je, či je to na chválu dotyčného duchovného.

Je veľkou pravdou, že naši duchovní kolegovia sú všetci Maďari, ale to je len vďaka nášmu správaniu, čistote, úcte a bratskej láske, že môžu medzi nami žiť a aj sa užívať.

Oproti tomu maďarská reformovaná cirkev v užskom senioráte jediného slovenského pracovníka, ktorý je zároveň jediným slovenským cirkevným pracovníkom v

celej cirkvi, nenechá ani dočasne žiť v jednom čisto slovenskom zbore; ako nejakému zlému sluhovi dali mu výpoveď s 15 dňovou lehotou.

Čo myslíš, nakoľko to dokazuje bratstvo Maďarov a kam to až povedie ? A pre všetko toto potom nenávisť musím ja znášať, pretože som taký – testvérietlen – nebratský, že sa osmelujem na takéto veci upriať Vašu vzácnu pozornosť.

Ale vráťme sa späť medzi nami žijúcim maďarským reformovaným ! Dostalo sa mi na vedomie, že najnovším „biskupským obežníkom“ si znova napísal kruh proti pravidlám, pretože Bánovce a Lastomír zostali mimo kruhu... Ani na tento priestupok ani na obsah listu si teraz nepravjem odpovedať, dokonca predbežne ani apelovať, bo aj najmenšia reakcia by mohla privodiť nedozierne následky a preto ja túto nenávisť ani dodatočne nechcem vziať na seba... Avšak o to viac, že práve v tom čase si mi napísal list iného znenia a obsahu. Len na toto sa vzťahuje moja odpoveď.

Uznesenia som Ti oznámil: toto je dôkaz, že vážne beriem Tvoje preukázané mierové snahy voči nám. Pod dojmom vnútorného hlasu ešte raz Ťa prosím, ber vážne aj Ty situáciu a počítaj s tým, že slovenských veriacich v celkovom počte je 61 %, ktorý pomer by bol ešte podstatne vyšší, keby sme odhliadli od zbytku Maďarov zo západného dištriktu.

Avšak v tom prípade, ak by Maďari nebodaj sa chceli organizovať v osobitnej národnostnej cirkvi, tak by smerodajné bolo toto.

Teda ak vidíš za vhodné uznať moje rady, teda t. j. aby ste nám nechceli v našej vlastnej domovine panovať, tak od nás odtrhnite národnú cirkev, alebo práve unitárnu cirkev zorganizovať, daj zorganizovať maďarský výbor a oznám nám čím skôr; s čím by tento bol ochotný prispieť v stavbe Sionu ?

Pri tomto bode ešte chcem odporúčať do pozornosti, aby tento výbor reprezentoval vôľu maďarských zborov a nie jednotlivcov, a v žiadnom prípade aby nechcel hovoriť v mene slovenských zborov, pretože v ich mene, chvála Bohu, už má kto hovoriť.

Napriek obavám zo znenia Tvojho posledného obežníka, ešte vždy dúfam v ubránenie našej jednoty v Pánu, zdravím Ťa s bratskou láskou“.

Balázs János
ref. duchovný

Lastomír 18. júla 1939

Ďalším zachovaným materiálom je obežník zo dňa 26. júla 1939, kde organizačný Výbor oznamuje všetkým farským úradom a cirkevným predstaviteľom poverenie správou cirkvi na Slovensku, i keď len v tento deň podali v tomto zmysle žiadosť na štátne orgány Slovenskej republiky.

Oficiálna odpoveď z Ministerstva školstva o poverení organizačného Výboru zastupovať cirkev navonok je pritom datovaná až 24. novembra 1939.

26.7.39.

Č.j. 110/1939.

Ref. farský úrad v "astomíri.

Dňa 26. júla 1939.

O b e ž n í k

o rganizačného výboru ref. cirkvi na Slovensku k všetkým farským úradom a cirkevným predstavenstvám.

„Milosti vám a pokoj od Boha, nášho Otca a od Pána Ježiša Krísta“

Bratia! Oznamujem vám, že organizačný výbor, volený dňa 30. mája 1939. generálnou synodou legitímnych delegátov sborov, jediných to ústavnoprávných cirk. jednotiek na Slovensku, preberá správu cirkvi v smysle svojho usnesenia zo dňa 29. júna 1939. na základe §§ 1. a. čl. 1. C. Z. z r. 1904/7 do skončenia reorganizácie cirkvi zákonodarnou synodou... Prosím, aby všetky veci, týkajúce sa kompetencie cirk. vrchnosti boli predostierané do toho času tomuto výboru na adresu jeho podpísaného predsedu!

Výbor si je vedomý všetkých ťažkostí a celej zodpovednosti, ktorou je jeho úkol spojený. Preto prosí o dôveru a pravdu pomocníkov tu prevažnú väčšinu, z príkazu, ktorým sa na túto prácu podujal, ale i tú menšinu, ktorá dosiaľ neprejavila o vec usporiadania cirkevných otázok taký záujem, aký dnešné časy vyžadujú!

Nejväčším a najnebezpečnejším nepriateľom cirkevného života je neporiadok - chaos. Každý nezákonný čin - akým bolo na pr. nariadenie volieb do meštviaceho distriktu činitelmi bývalých, ale novými štátoprávnymi pomermi zaniklých cirk. formácií - len zväčšuje ten zmatok, do ktorého sa dostal maličký ostatok ref. cirkvi bývalej Československej republiky po 2. nov. 1938... Prevízi sa proti telu Pánovmu, každý, kto vniká do cirkvi národnostné boje, lebo tieto znamenajú pre cirkev ešte väčšiu zkazu, než akaj boli dejiny nie raz svedkom ohľadom na národ v protivnom prípade, totiž, keď sa náboženské, alebo cirkevné boje presadili do národného života. „Lebo, nie je nám zápasit s krvou a telom, ale s kliezatstvami, s mocnosťami, so svetovládami temnosti tohoto veku, s duchovnými mocami zlosti...“

Tento zápas povedie organizačný výbor, dokiaľ neutvorí novú organizáciu cirkvi, v ktorej slovenskí i maďarskí reformovní vo vzájomnej cete, v bratskej jednomyseľnosti a láske, v jednote Ducha budú slúžiť stupňovitou borlivosťou starodávnym pravdám a svätým tradíciám, ktorých nositeľom má byť naša cirkev.

„Milovaní, milujme sa jedni druhých, lebo láska je z Boha, a každý, kto miluje, a rodil sa z Boha a zná Boha.“

V mene tejto lásky sme do ďalšieho boja!

Srdečne vás pozdravuje v mene organizačného výboru

Baláž
ref. farský, predseda výboru.

Odpoveď na list J. Baláža z 18. júla 1939 posielal S. Böszörményi 2. a 3. augusta 1939, kde oznamuje, že odpoveď mešká preto, lebo bol jednak nemocný a jednak čakal na originál zápisnice, ktorá by bola vhodnejšia na predloženie výboru, ako súkromný list.

Čakal aj to, že v liste od *J. Baláza* budú aj návrhy zákonov, lebo vzhľadom aj na výdavky by bolo účelné zvolať výbor až na ten čas, kedy sa už bude dať rokovať o osnove Ústavy. Navrhuje paritné zastúpenie vo výbore, t. j. 6:6, k čomu je aj opora v štatistike (v prílohe 3. 8.39 -b). Odporúčal nasledovných členov: Dr. *Mertens Alfréd*, ako svetský spolupredseda, Dr. *Salamon Ferenc* a *Kovács Alajos*. Z duchovných členov *Szabó Béla*, *Kozár Sándor* a *Jencsik János*.

Návrh Ústavy by im bolo potrebné doručiť včas, aby mali čas týmto sa zaoberať. Ďalej vyslovuje pochybnosť, či môže výbor suplovať Konvent, pretože to nemá oporu v zákone. Ale dodáva, že oveľa dôležitejšia je vzájomná dohoda, ktorú vláda od reformovanej cirkvi podľa vyhlásenia referenta *Šimkoviča*, očakáva. Najlepšie by bolo o tom vládu osobne informovať a zároveň hneď žiadať povolenie na konanie Synody a preto ho prosí, aby niektorý pondelok (len v utorok boli v štátnych orgánoch stránkové dni) išli do Bratislavy, kde by sa zároveň informoval, prečo mu bola odňatá kongrua. Ďalej píše, že je zástancom dohody, ale nerozhoduje sám. To, že svetskí funkcionári majú viac právomoci ako duchovní, aj sám *J. Baláž* konštatoval. Čo sa týka obežníka, ten koncipuje zvyčajne Dr. *Mertens* a neposlal ho preto, lebo 29. júna sa dohodli, že voľby do seniorátu „Výbor“ odvolá a preto sa vec stala bezpredmetná. Vyjadruje nádej, že nedorozumenia sa vysvetlia, pomaly vymiznú a bude možné hľadiť do lepšej budúcnosti.

V liste z 3. augusta 1939 napísal *S. Böszörményi* poznámku, že pozastavenie kongruy zrejme pramení z toho, že brat *Tomašuľa* podal proti nemu hlásenie na Krajinský úrad, že chodí cez hranice a má styky s tamojšími úradmi. Tieto nepravdivé tvrdenia v priebehu šetrenia dokázal pred okresným úradom, pretože nikdy nežiadal o pas, len raz dostal priepustku na seniorátnu členskú schôdzu do Michalían. Píše, že by bolo správne, aby brat, ktorý to oznámil urobil príslušné kroky, pretože táto situácia uvrhla do najväčšej biedy jeho rodinu.

Prehľad počtu veriacich reformovaných zborov na Slovensku podľa bohoslužobného jazyka:

I. a) Bohoslužobný jazyk čisto slovenský	počet duší
1. Bánovce a filie	1 249
2. Tušice a filie	728
3. Milhostov a filie	215
4. Lastomír a filie	551
5. Vyšné Revištia, matkocirkev	162
diaspóry	194
6. Lúčky, matkocirkev	192
diaspóry	1 003
- Vysoká	200
- Slavkovce	72
7. Kožuchov	101
SPOLU:	4 667

<u>I. b) Bohoslužobný jazyk čisto maďarský</u>	<u>počet duší</u>
1. Bratislava a filie	1 431
2. Nitra a filie	816
3. Zvolen a filie	403
4. Prešov a filie	480
- Spišská Nová Ves	102
- Krompachy	70
5. Bidovce	581
6. Slanec a filie	688
7. Zemplínske Hradište a filie	768
8. Lastovce a filie	130
9. Malé Ozorovce a filie	93
10. Humenné a filie	448
<u>SPOLU:</u>	6 010

<u>II. a) Bohoslužobný jazyk prevažne slovenský</u>	<u>počet duší</u>
1. Palín a filie	580
2. Stretava a filie	237
3. Malčice filie	293
4. Brezina	259
5. Svinica	228
<u>SPOLU:</u>	1 597

<u>II. b) Bohoslužobný jazyk prevažne maďarský</u>	<u>počet duší</u>
Vajkovce a filie	521

<u>III. Bohoslužobný jazyk slovenský a maďarský</u>	<u>počet duší</u>
1. Sečovce a filie	134
2. Uhorský Žipov	226
<u>SPOLU:</u>	360

<u>Počet slovenských reformovaných:</u>	<u>Počet maďarských reformovaných:</u>
I. a) 99 % Slovákov 4 620	I. b) 99 % Maďarov 5 950
II. a) 90 % - „ - 1 437	II. b) 90 % - „ - 469
III. 50 % - „ - 180	III. 50 % - „ - 180
I. b) 1 % - „ - 60	I. a) 1 % - „ - 47
II. b) 10 % - „ - 52	II. a) 10 % - „ - 160
<u>SPOLU:</u> 6 349	<u>SPOLU:</u> 6 806

Uvedený list č. j. 27.588/39 – V. je uverejnený v Kalendári biblickej výchovy a vzdelávania reformovaných kresťanov na rok 2001 ad autora *M. Hromanika*, ako príloha č. 6 na strane 62 – 63. Kde sa nachádza originál listu nám nie je známe,

pretože vo vrátených archívnych dokumentoch z Michalovského cirkevného zboru sa nenachádzal.

V ten istý deň je datovaný aj list pre úrad hlavného kurátora v osobe Dr. *Alfréda Mertensa*. Informuje ho, že od 1. augusta mu Krajinský úrad zastavil vyplácanie kongruy a tuší, z akých dôvodov – t. j. že niekto nahlásil, že chodí za hranice (rozumej do Maďarska).

Popisuje svoju bezútešnú hmotnú situáciu a oznamuje, že poprosil *Szabó Bélu*, aby sa informoval na úradoch o dôvode nevyplatenia kongruy. Ďalej oznamuje, že uznesenia z konferencie v Michalovciach zo dňa 29. júna mu *Ján Baláž* v liste napísal, (sú uvedené už v liste za dňa 18. júla 1939), ale zápisnicu zatiaľ nemá. On zo svojej strany navrhoval paritný výbor 6 : 6 už uvedený v odpovedi na uvedený list. Popisuje aj obsah listu, ktorý mu poslal Krajinský úrad, v ktorom ho neuznáva ani ako administrátora, ani ako zástupcu a zrejme neuzná ani voľby biskupa. Doslova píše:

„Ja som už tieto naťahovačky zunoval, preto v obežníku oznámim zborom svoju rezignáciu.

Odňatím kongruy som tak ochromený, že by som nemohol úspešne zastupovať záujmy cirkvi, pretože vláda by žiadne moje návrhy neprijala. Baláž zahlásil, že „Výbor“, resp. on, preberá vedenie cirkvi“.

5. augusta 1939 je datovaný list, ktorý spolu s listom *Sedivy László*a poslal *Szabó Béla S. Böszörményimu*, kde mu oznamuje, že kongrua bola odňatá aj jemu, misijnému farárovi *Puskásovi* zo Zvolena a nitrianskému duchovnému *Sedivymu*.

Údajným dôvodom je vraj neusporiadanie štátneho občianstva, a takýto sú údajne aj medzi evanjelikmi.

Tiež oznamuje, že bol v Bratislave *Végh Kálmán* (z Maďarska) a informoval ho, že prevedie financie na Slovensko za účelom vyplácania misijnej podpory, ktorú bude mať on na starosti. Žiada *S. Böszörményiho*, aby uviedol čiastku, ktorá mu patrí.

Poslal mu list *Sedivy* -ho, pretože v ňom boli dôležité informácie a zároveň píše, že brat *Puskás* si myslí, že odňatie kongruy má politické pozadie.

Navrhuje, aby žiadosti o úradné vysvetlenie odňatia kongruy napísal každý individuálne a on ich spoločne podá na kongruové oddelenie Krajinského úradu. Vyslovuje nádej, že sa podarí s Balážovcami bratsky sa dojednať.

Z pomerne ostrého listu, *Sedivy László* -a, kde oznamuje, že nedostal kongruu, kladie otázku, či to nie je možno nejaká intriga z pozadia *Tomašuľa – Baláž*.

Navrhuje *Szabó Bélovi*, aby sa informoval na príslušnom oddelení Krajinského úradu a keď nebude tento ochotný urobiť nápravu, tak to treba oznámiť sekretariátu Maďarskej strany na Slovensku (Szlovenskói Magyar Párt), alebo podniknúť diplomatické kroky z úrovne maďarského konzulátu.

Pre vysvetlenie: *Podľa sčítania ľudu z roku 1940 na Slovensku bolo 53 128 Maďarov (t. j. asi 2 %) z toho štátne občianstvo malo 45 880 obyvateľov. Najviac ich žilo v Bratislavskej a Nitrianskej župe, na východe v Šarišsko - Zemplínskej župe žilo približne 3 700 príslušníkov maďarskej menšiny najmä v okresoch Michalovce, Trebišov a v meste Prešov (zdroj internet: Martin Pekár, Politické aktivity maďarskej menšiny...)*

Sedivy László ďalej píše, že *Tomašuľa* mu poslal slovensky písaný dotazník v záležitosti kongruy s tým, že *Krajinský úrad* ho poveril vybavovaním tejto agendy. On mu dotazník nevyplnený poslal späť s tým, že jedná len s príslušnými legitímnymi cirkevnými orgánmi.

Druhým dôvodom odňatia kongruy by mohla byť „*prísaha vernosti (sľub) Slovenskej republiky*“, ktorá nie je jasná, hoci *S. Böszörményi* už požiadal vládu kde, kedy a pred kým treba tento sľub zložiť. Tiež oznamuje, že od *Baláža* znova dostal nejaký list a na toto by mala byť nejaká odpoveď, aby sa zvolala dištriktná schôdza, kde by bolo potrebné voči nim začať disciplinárne konanie.

Podobný obsah má aj jeho list adresovaný *S. Böszörményimu* za dňa 4. augusta 1939.

Oznamuje mu, že tiež nedostal kongruu a keďže sa to stalo všetkým štyrom, z toho usudzuje, že v pozadí sú „*intrigy triumvirátu Tomašuľa – Štunda – Baláž*“. Okrem návrhu, ako postupovať ohľadne kongruy a *Tomašuľovho* dotazníka, sa podrobnejšie zmieňuje o spomínanom liste (obežníku) od *J. Baláža*.

Píše: „*Aj od Baláža v týchto dňoch prišiel svätošúškársky arogantný obežník bez akéhokoľvek právneho základu, prikrýty plášťom "Organizačného výboru reformovanej cirkvi na Slovensku", kde sa ohadzujú opovážlivými vyhláseniami ! Dokedy to ešte budeme trpieť ? Bez meškania je potrebné zvolať členskú schôdzu dištriktu, kde by sa oficiálne a úradne vyslovilo jeho zriadenie, aby sa títo (niktoši) umlčali...*“.

Žiada ho o informácie, čo sa udialo od ich osobnej návštevy (14. - 15. júna 1939).

O problémoch s prisahou vernosti Slovenskej republiky píše *S. Böszörményimu* aj duchovný z Uhorského Žipova *Csontos Zoltán*. Udáva, že dostal obežník od predsedu Zväzu Slovenských Kalvínov *Tomašuľu*, kde vyzýva na zloženie sľubu vernosti do jeho rúk. Podľa neho je to nezákonné, pretože sľub sa vždy skladal do rúk biskupa a nikto nemôže žiadať, aby podstúpil takéto poníženie a on nemieni pred *Tomašuľom* sľub zložiť.

Navrhuje zvolať stretnutie, kde by o tejto a iných veciach sa poradili, okrem iného o postupe voči akciám namiereným proti nim t. j. podľa jeho názoru oficiálnym orgánom cirkvi, reprezentovaných *S. Böszörményim*.

Posledný list od *J. Baláža*, ktorý sa nachádza v našom archíve je datovaný 8. augusta 1939. Pre jeho zásadný obsah uvádzame ho v originály a v preklade:

Č.j.181/1939.

Ref.Ferský 'rad v Lastomíri.

Vec: reg. cirkevi.

8.VIII.1939.

Číslo: 3.305/39.

Nagytisztaleti

Ref. Lakószí Hivatal

Huanykú.

Kedves Testvéri! Nagy meglepődéssel és igaz részvéttel olvastam leveledből, hogy kongruádat nem utalják. Tudok veled érezni, mert tőlem is meg volt egy szter vona. Vagy 10 hónapot keresztül... Nem tudom, miből állt az a Tomáška-féle jelentés, amelynek te ezt a sztercstértséget tulajdonítod s ezt sem, hogy mennyiben lehetne az ezek a folyamán. De ezt tudom, hogy sztercstérlet állapotunkhoz a jogorvoslás keresése s ezt is valószínűleg tartom, hogy egy vorással rendbe lehetne ezt hozni, ha - mint írod - ezt jelenthetnék a minisztériumok, hogy az egyházban megvan a megértés és egyetértés és végre már akadályoz az egyház alkotmányos újraszervezésnek. Ez a magam részéről mindent elkövetek, hogy ezt minél hamarabb jelenthesük.

Ebber a hónapban a minisztériumban talán lehetne eredményes interverál, mint a magasabb tisztviselők valószínűleg szabadságra vannak. Tehát, kell készülnöd erre, hogy egy-két hónapra át nem kapod meg idejében illetményed. De erre az időre úgy is szükségünk van, hogy ezt az egyetértést megteremtjük.

Most dolgozok az új alkotmánytervezet. Legközelebbi bizottsági gyűléseink az lesz a tárgya. Szeretném, ha erre már behívhatnánk ezeket a magyar gyülekezeteket a képviselőit is, akik máj.30.-i egyetemes gyűléseinkre nem vettek részt, akár mint az őssz magyar reformátusság képviselőit is. De, hogy ez megtörténhessen, szükségesnek tartom, hogy ezek - mint írtam is - tényleg gyülekezeteket képviselőjének s pedig magyar gyülekezetek s lehetőségek meg is legyenek lekövetve. Most vagyok egyelőre a role, hogy az illetékes körök Jančíket és Kozárt nem fogják elismerni magyarok képviselőiként, hanem csak azért, mert egyikük köztudomás szerint szlovák anyanyelvű a másik meg azért s ezek is vallja magát, hanem főleg azért, mert nikkottan szlovák gyülekezetek lelkeszei, amelyek közül Vajkoc máj.30.-i gyűlésekre éppen Kozárral képviseltette is magát s bizottságunk választásában pozitíva részt vett.

Ha bizottságunk kedvetek szerint való kiegészítésére a szükséges lépés ketax megtétele, közlöm veled határozatunkat szövege:

*Výbor pokračujúce v pojednávani sa jednorázne usádza:

1./Na vykoná všetko, čo má na zachovanie jednoty cirkevi; prevedie reorganizáciu cirkevi podľa synodu-nasbiterstiev, kolvínskeho zaseda dole na hornoslovi poverení, ktoré sa mu dá 30. V.1939 usnesením schádza leštimovných delegátov cirkevi sborov, ako jedných ustanovovaných jednotiek na Slovensku, dostalo. 2./Trvá na zachovaní zaseda a ustavení dosiaľ platnej cirkevi. Keďže táto je buková - čo do rárodnosti - na biblickom princípe... v shromáždení radšej na slov-rozumnostou, než desatisticko baz-rozumu, zjednotí cirkevi shory do slovenské a

maďarského seniorátu podľa poslednej úradnej štatistiky. Do slovenského seniorátu patria nasledujúce sbory so svojimi dosávkami: 1. V. - Revútska, 2. Lučky, 3. Palín, 4. Stretava, 5. Lestomír s rozšíreným obvodom na filiú dráhmovského sboru, Slavkovce; 6. Bánovce n/O; 7. Tušice, 8. Malčice; 9. Mielešov, 10. Kozuchov s Barančom; 11. Ub. Žipov; 12. Kolbáša, 13. Seňovce; 14. Svätica; 15. Valčokce. - Do maďarského seniorátu patria: 1. Bratislava; 2. Nitra; 3. Zvolen; 4. Bidovce; 5. Lastovce; 6. Slanec; 7. Hardište.

Zadelenie misijného sboru v Humennom a Prešove, ako i odumierajúceho sboru v Malých Očerovciach ponechá výbor na zákonodarnú synodu, asice z toho dôvodu, lebo u prvých dvoch, ako u misijných sboroch v Nitre a Zvolene je otázkou, či bude mať tá ochudnutá cirkvi vôbec toľko misijných sborov vydržiať a o Očerovciach rozhodla už bratislavská synoda v r. 1938 tak, že táto stavica po odchode terajšieho duchovného nebude viac obsadená.

3./ Výbor prevezme administráciu cirkvi, čo oznámi vláde slov. krajiny ako i v všetkých farských úradom s tým, že vypísanie volieb odloží do uznania svojej kompetencie v mene gen. cirkvi zo strany vlády, ako majiteľky najvyššieho dozorcieho práva.

Za ten čas dá možnosť maďarským sborom, aby si podľa návrhu A. Böszörményiho ustanovili zvláštny výbor, ktorý by sa veril do tohoto výboru gen. cirkvi a v prípade očakávanej shody názorov zúčastnil by sa najbližšej našej schôdze, ktorá by - quasi gen. konvent - pripravila a s povolením vlády i svolala zákonodarnú synodu. Počet členov maďarského výboru do dočasného konventu a do synody má zodpovedať v smysle ustavy pomeru medzi počtom slovenských a maďarských veriacich, to je 4:6. Synoda bude povolaná rozhodovať konečnou platnosťou ako o veci rozdelenia sborov, tak i o všetkých zásadných otázkach budúceho života cirkvi sa týkajúcich.

Meggyőződésem szerint ez a legegyszerűbb s így legrövidebb út egyetlen út a név felé. Ha a hajótörés után mi valamikéval szélesebb deszkára tudunk kapaszkodni, mint ti és szeretettel hívunk benneteket, hogy kapcsoljátok bizonytalanabb deszkátokat a miénkhez, nem tudom mi kifogása lehet ez ellen valakinek. Csak nem veheti rossz néven tőlünk senki, hogy magunk és a reánk bizottak életét nem akarjuk kockára tenni azért, hogy ennek a romcsnak a kormányzását olyan matrózra bízni, aki az itteni tenger-vízszínyokkal nincs tisztában, vagy aki Jónási terheltséggel utazik?!

Legfeljebb ha az arányszám lehet kedvetek ellenére, de az is csak addig, míg nem vesztek megatónnak annyit faredtságot, hogy személyesen győződjétek meg arról, hogy a hivatalos statisztika sokkal inkább felel meg a tényleges igazságnak, mint a te, bár tetszős, de nem alapos számításod. De ebben a tekintetben különben is kötvé vagyunk úgy az egyházi törvénnyel, mely kifejezetten az utolsó népszámlálás adatait tartja irányadónak, mint az állam törvényével, mely mégsem engedheti azt meg, hogy valaki kétsébe vonja helyességét.

Tudom, hogy nehéz nektek a magyar gyülekezeteket egyetemes gyűlésre hívni, hogy ott válasszák meg bizottságukat s nem lehet meg sem szavaztatni őket szabályszerűen, de akármilyen módon is állítanátok össze ezt a bizottságot a miénknek a kiegészítésére, csak arra vigyázzatok, hogy minden tekintetben akceptábilis és possibilis emberek legyenek, egyenes jellemű magyar kalvinisták. Azt hiszem, hogy a magyar reformatu-

sok képviselőt a legmegfelelőbb és legméltóbbak a következők voltak: Böszörményi, Szabó, dr. Mertens, dr. Salamon. Vagy ha ezek közül valaki nem vállalta, hát világi részről nincs hiányotok, akárkit kiküldhettek a lelkesi részről ott van a fiatal Ormus, vagy Sedivy, Séra....

Igen, mi a magyar reformátusokkal hajlandók vagyunk tárgyalni, mert velük egy egyházat akarunk szolgálni. Mi az igazi magyar reformátusságnak hákásak is vagyunk s ezt tettekben akarjuk megbizonyítani, de kérve kérünk bereteket ne kívánjátok tőlünk, hogy összetévesszük - tudatosan - az igazi magyarokkal azokat a renegetokat, akik különbek akarván lenni az igazi magyarnál a multban is félrevezették a magyar ref. közvéleményt s okozták a közöttük eddig előfordult összes nézeteltéréseket.

Isten segítségével be akarjuk bizonyítani, hogy a magyarokkal nemcsak hogy össze tudunk fűzni, hanem egymást ki is egészíteni Isten dicsőségére.

Atyafiúi szeretettel

szolgatársad

Balázsi
ref. lelkész.

Ján Baláž

Milý brat!

S veľkým prekvapením a ozajstným spolucítením som čítal v Tvojom liste, že Ti nezasielajú kongruu. Viem s Tebou cítiť, pretože raz ju odobrali aj mne zhruba na 10 mesiacov... Neviem, z čoho mohlo pozostávať Tomašuľovo hlásenie, ktorému Ty pripisuješ toto nešťastie a ani to, nakoľko by mohlo byť dôsledkom tohto. Ale to viem, že za súčasnej našej dezorganizácie je ťažké hľadanie právnej nápravy a pokladám za pravdepodobné, že jedným ťahom by bolo možné toto uviesť do poriadku, keby – ako píšeš – by sme mohli na ministerstvo podať také hlásenie, že v cirkvi je porozumenie a zhoda a nie je už prekážka na ústavnú znovuzorganizovanie cirkvi. Ja zo svojej strany urobím všetko, aby sme toto mohli čím skôr ohlásiť.

V tomto mesiaci by sme sotva mohli na ministerstve úspešne intervenovať, pretože vyšší úradníci sú pravdepodobne na dovolenkách. Čiže sa musíš pripraviť na to, že 1 – 2 mesiace nedostaneš včas čo Ti prísluší. Ale tento čas aj tak potrebuje, aby sme toto porozumenie utvorili.

Teraz pracujem na pláne (osnove) novej ústavy. Toto bude predmetom rokovania na najbližšom výbore. Bol by som rád, ak by som na toto rokovanie mohol pozvať aj tých delegátov maďarských zborov, ktorí sa nezúčastnili našej členskej schôdze dňa 30. mája, a hoci aj delegátov všetkých maďarských reformovaných. Ale aby sa to mohlo stať, pokladám za potrebné, aby títo – ako som už písal – naozaj reprezentovali zbory a teda maďarské zbory a podľa možnosti aj oni sami boli Maďari. Som presvedčený, že príslušné kruhy Jencsika a Kozára neuznajú ako delegátov Maďarov, ani nie preto, že jeden je podľa známej skutočnosti slovenskej národnosti a druhý nemeckej, ku ktorej sa aj hlási, ale hlavne preto, lebo obidvaja sú duchovnými v slovenských zborech, z ktorých Vajkovce 30. mája na schôdzi reprezentoval práve Kozár a pri voľbe výboru sa už pozitívne zúčastnil.

Aby ste mohli podľa svoje vôle doplniť náš výbor a mohol si podniknúť potrebné kroky, dávam Ti na vedomie naše uznesenie od slova do slova (- vid' hore uvedené dokumenty 1, 2 a 3...Pokračovanie prekladu):

Podľa môjho presvedčenia toto je najrovnejšia a najkratšia, dokonca jediná cesta k prístavu (prieplavu, kompe). Ak po stroskotaní lode sme sa my mohli chytiť máličko širšej dosky ako Vy a s láskou Vás voláme, aby ste svoju neistú dosku pripili k našej, neviem akú výhovorku by mal niekto proti tomuto. Nikto to hádam neberie od nás v zlom, že Váš a na nás zverený životy chceme riskovať takým spôsobom, že kormidlovanie týchto trosiek by sme zverili takému námorníkovi, ktorý nepozná tunajšie morské dno, alebo takému ktorý cestuje s Jonášovskou ťarchou ?

Nanajvýš proti Vašej vôli môže byť pomer, ale aj ten len dovtedy, kým si nedáte tú námahu, aby ste sa osobne presvedčili, že úradná štatistika oveľa lepšie zodpovedá skutočnej pravde, ako Tvoje, hoci ľúbivé, ale nedôsledné výpočty.

Ale z tohto hľadiska sme aj tak viazaní cirkevnými zákonmi, ktoré pokladajú úradnú štatistiku z posledného sčítania ľudu za vyložene smerodajnú.

Viazaní sme aj zákonmi štátu, ktorý predsa si nemôže dovoliť to, aby niekto spochybnil ich správnosť.

Viem, že Vám je ťažké zvolať maďarské zbory na členskú schôdzu, aby si tam zvolili svoj výbor a ani sa nedá podľa pravidiel uskutočniť ich hlasovanie. Ale akýmkoľvek spôsobom zostavíte tento 4 -členný výbor na doplnenie nášho, len na to dávajte pozor, aby zo všetkých hľadísk boli akceptovateľní a schopní spolupráce, aby boli jednoznačného kalvínskeho charakteru. Verím, že najvhodnejšími reprezentantmi maďarských reformovaných a najoprávnenější by boli nasledovní : Böszörményi, Szabó, Dr. Mertens, Dr. Salamon. Alebo ak by niekto sa na toto nepodujal, vo svetských nemáte núdzu, môžete vyslať kohokoľvek, zo strany duchovných je tam mladý Orémus, alebo Sedivý, Séra...

Áno, my sme ochotní rokovať s maďarskými reformovanými, lebo spolu s nimi chceme slúžiť jednej cirkvi. My sme ozajstným maďarským reformovaným vďační a toto chceme dokázať činmi, ale naliehavo Vás prosíme, nežiadať od nás, aby sme si pomýlili – vedome – ozajstných Maďarov s tými renegátmi, ktorí chcú byť maďarskejší ako Maďari a j v minulosti zavádzali maďarskú reformovanú verejnú mienku a spôsobili všetky nami vyskytujúce sa nedorozumenia.

S pomocou Božou chceme dokázať, že s Maďarmi nielenže môžeme spolupracovať, ale aj sa dopĺňať na slávu Božiu.

So synovskou láskou spoluslužobník

Balázs Ján

reformovaný duchovný

Dôvod, prečo sa vo svojej odpovedi *Ján Baláž* nezmieňuje o liste, ktorý organizačný výbor poslal 26. júla 1939 ako žiadosť o schválenie organizačného výboru, ktorý mal byť oficiálnym orgánom reformovanej cirkvi, vyvoláva otázky, je nejasný a už sa to nikdy nedozvieme.

V článku v kalendári reformovaných kresťanov na rok 2001 od *M. Hromanika: Ján Tomašuľa* na strane 38 čítame:

„Tento Organizačný výbor Reformovanej cirkvi na Slovensku podľa oznámenia Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave zo dňa 24. novembra 1939 č. j. 27588 39 – V vláda Slovenskej republiky uznesením zo dňa 10. Novembra 1939 na základe najvyššieho dozorčieho práva v zmysle § 4 zákonného článku I. Ústavy Reformovanej cirkvi platnej na Slovensku vynesenej na Synode v Budapešti v roku 1904 a schválenej panovníkom vo Viedni 14. februára 1907 a na žiadosť Predsedníctva organizačného výboru Reformovanej cirkvi v Lastomíre zo dňa 26. júla 1939 vzala na vedomie ako uznesenie generálnej schôdze delegátov reformovaných cirkevných zborov na Slovensku dňa 30. mája 1939 v Michalovciach“.

Na strane 62 – 63 je v prílohe č. 6 citovaný list Ministerstva školstva a národnej osvety uvedený v plnom znení.

Pravda, *S. Böszörményi* už v tom čase nežil.

Je zaujímavé, že Obežník č. 108/1939 zo dňa 26. júla 1939 nebol poslaný do Humenného, resp. nenachádza sa v našom archíve. Podpísal ho *J. Baláž* a doslovne oznamuje všetkým farským úradom (podľa *M. Hromanika: Ján Tomašuľa*, Kalendár 2001, strana 40 – 41):

„Oznamujeme Vám, že organizačný výbor volený 30. mája 1939 generálnou schôdzou legitímnych delegátov zboru, jediných to ústavno – právnych cirkevných jednotiek na Slovensku, preberá správu cirkvi v zmysle svojho uznesenia zo dňa 29. júna 1939 na základe § 1. 2. čl. I. C. z roku 1904/7 do skončenia reorganizácie cirkvi zákonodarnou synodou. Prosím, aby všetky veci týkajúce sa kompetencie cirkevnej vrchnosti boli predostierané do toho času tomuto výboru na adresu jeho podpísaného predsedu !“

Posledným obežníkom, ktorý sme našli v korešpodencii zboru podpísal *S. Böszörményi* ako reformovaný duchovný a volený predseda dištriktu a *Dr. Mertens* je datovaný dňa 9. augusta 1939.

Informuje farské úrady o tom, že vláda rozhodla, že prisaha (sľub) vernosti sa bude vkladat' do rúk predsedu Zväzu.

V liste informuje, že ministerstvo neuznalo jeho zastupovanie, ani administráciu a pravdepodobne neuzná ani jeho zvolenie do funkcie biskupa.

O diani na poli organizácie doslova píše:

„... v cirkvi sa utvorili dve skupiny, z nich je jedna, ktorá sa opiera o „Zväz“ a sleduje radikálny smer v otázkach organizácie, druhá sa usiluje cestou historickej cirkvi toto dosiahnuť...“

Ďalej popisuje procesy rokovaní a úsilie o dohody medzi obidvoma skupinami a oznamuje, že prechodný stav bude trvať až do zvolania Synody. Čo sa týka prisahy vernosti, napísal už *J. Tomašuľovi* a čaká odpoveď, odporúča aby sa prisaha konala spoločne na nejakom vhodnom mieste, kde by sa zároveň duchovní poradili o cirkevných záležitostiach.

V archíve je aj odpoveď *J. Tomašuľu* ohľadne prisahy vernosti, ktorý ju sľúbil uskutočniť na nejakom vhodnom mieste a opýtal sa príslušných štátnych orgánov na možnosť jej vykonávania v materinskom jazyku.

Prisahou vernosti sa zaoberá vo svojom liste zo dňa 15. augusta 1939 aj *Szabó Béla*, ktorý udáva, že k listu prekladá prílohy spisu z ministerstva ohľadne prisahy. Tieto však v našom archíve chýbajú.

Píše v ňom, že ministerský list, ktorý bol poslaný *Tomašuľovi* videl a nedá sa s tým nič robiť. Požiadali ho preto, aby pri jeho príležitostnej ceste do Bratislavy mohli prisahu zložiť. *Tomašuľa* im sľúbil, že to uskutoční začiatkom septembra. Informuje ho, že okamžite, keď bude mať možnosť zašle mu misijnú podporu. Píše aj o tom, že majú v pláne zriadiť dievčenský sirotinec a získať pre misijnú prácu diakonisy.

Ďalšou korešpondenciou je list *Sedivy László*a zo dňa 21. augusta 1939, ako odpoveď na list *S. Böszörményiho*, ktorého originál ani kópiu nemáme k dispozícii.

Vyslovuje znepokojenie nad smutným tónom listu *S. Böszörményiho*. Ohľadne vyplatenia kongruy sa domnieva, že je to nátlak, ktorý nemá v zákone žiadny základ, pretože proti štátu sa ničím neprevinili. Ak sa veci nebudú riešiť, udáva, že napíše otvorený list ministerskému predsedovi.

K otázke zvolania Synody upozorňuje, že táto by sa mala zvolať na základe pre-

sbytersko – synodných zásad a je potrebné dohliadnuť, aby tam neboli členovia len delegovaní, ale prísne volení. Navrhuje aj menný zoznam kandidátov, medzi inými duchovných *Szabóa*, *Böszörményiho*, *Baláza*, *Jencsika*, *Kozára*, ako náhradného *Haraszyho*, Dr. *Földessyho*, *Tomašuľu*, *Nyitraiho*, *Orémusa* a i. Zo svetských kandidátov známe mená – Dr. *Mertens*, Dr. *Both*, Dr. *Salamon*, *Bikfalvi*, *Besseney* a ďalších. Synoda by podľa jeho názoru nemala mať viac ako 15 členov, aby sa šetrili náklady.

Čo sa týka prisahy vernosti vyslovuje poľutovanie, že toto „zhrabol do svojich rúk *Tomašuľu*“ a on napísal list *Szabó Bélovi*, aby požiadal ministerstvo o možnosť zložiť prisahu vernosti z dôvodu veľkej roztrúsenosti zborov do rúk predstaveného okresu (náčelníka).

Píše tiež, že mal tvrdé diskusie s *Tomašuľom*, pretože mu dal na vedomie, že „*Zväz kalvínov*“ nemá oprávnenie na organizáciu cirkvi, pretože je to cirkevná spoločenská, nanajvýš vnútromisijná organizácia a kto neuznáva dočasnú administráciu a vedenie alebo až brzdi jej činnosť, len je nevedomý či obmedzený a neverný úradnej prisaha.

Toto jeho vyhlásenie pokladá *Tomašuľu* za urážku na cti !

V závere listu vyslovuje znepokojenie aj nad napätou politickou situáciou vo svete.

V auguste bol zrejme prepustený z väzenia *Július Böszörményi*, duchovný z Breziny. Ďakuje všetkým, ktorí sa usilovali dostať ho z väzenia a popisuje, že kauciu vo výške 10 000.- korún za neho zaplatili neznámi páni maďarskej národnosti, ale teraz keď sa vyslobodil, predal všetku úrodu pšenice a peniaze vrátil. Sťažuje sa, že už 10 mesiacov nedostal od štátu plat a dôvod doposiaľ nevie. Nemá ani halier a musí si peniaze na živobytie rodiny požičiavať. Nemôže ani predat' dva žrebce, pretože je zákaz predaja kvôli nejakej chorobe zvierat. Nemá ani sluhu, ktorý by mu pomáhal preto sám hrdlačí s nádenníkmi, ktorí využívajú jeho súčasnú ťažkú situáciu. Čo s ním bude nevie, ale spolieha sa na pomoc Božiu. Prosí *S. Böszörményiho*, aby ho poveril, ak môže, službou v Slanci, odkiaľ bol duchovný vypovedaný. Keby mohol, hneď by odišiel zo svojho miesta, ale musí to znášať, lebo taká je situácia. Udáva aj to, že veľa ľudí prestupuje do iných cirkví a prekvitá veľké rodinkárstvo.

Aký bol ďalší osud zboru a duchovného nie je nám známe.

Svoju zúfalú finančnú situáciu sa snažil *S. Böszörményi* riešiť všetkými možnými spôsobmi. Zachovala sa časť listu, datovaná 4. septembra 1939, pričom nevieme či vôbec bol odoslaný, adresovaný *Samuelovi Sirotkovi*. *S. Sirotku* bol evanjelickým farárom v Kladzanoch a slúžil aj vo filiálke v Humennom. Prešiel však pracovať do armády, ako prednosta vojenskej správy do Banskej Bystrice.

S. Böszörményi sa obracia na neho, ako na brata a priateľa. *S. Sirotku* pri jednej príležitosti povedal, že má priateľa na Krajinskom úrade v kongruálnom oddelení a prosí ho, či by sa nemohol u neho informovať o poukázaní kongruových požitkov a ubezpečuje ho o tom, že i humenská politická správa môže potvrdiť, že bol a je lojálnym občanom.

O záležitosti kongruy je aj list od *Szabó Bélu* zo dňa 13. septembra 1939, kde oznamuje *S. Böszörményimu*, že boli v Krajinskom úrade. Tam im bolo naznačené, že nie to, že nemajú vysporiadané štátne občianstvo, ale inde je problém.

Bolo povedané, že:

„...kto to pokazil, ten to aj napravi...“. - *Bodka ! Viac neboli ochotní povedať, rozumejme z toho to, čo chceme !*

Myslím si, že keď sa zrodí dohoda medzi skupinami, otázky sa vyriešia, treba trpezlivo čakať. Je možné, že práve toto chcú dosiahnuť týmto malým nátlakom. Prísahu vernosti ešte stále nevedeli zložiť a aj otázka diakonie je nevyriešená“.

Posledným zachovaným listom k otázkam reorganizácie cirkvi je list datovaný 20. septembra 1939 od *Sedivy Lászlóa* z Nitry.

Znepokojuje sa nad tým, že nemá žiadne správy o riešení otázok organizácie a pokladá za chybu, že hneď po voľbách (t. j. v júni) sa nezvolala členská schôdza dištriktu. *„Naše mlčanie a nečinnosť už takmer dokumentuje, že tí, ktorí voľby neuznali mali pravdu ! Od toho dostali krvavé oči, podkladajú nohy a veselo intrigujú a chcú sa uchvátiť také právo a právne okruhy, ktoré im nepatria – hlásajú svoju nadradenosť, chcú na seba strhnúť vedenie a smerovanie záležitostí. Úprimne priznávam, že uzdu držíte vo svojich rukách veľmi slabó.“*

Rozhodujúcu väčšinu ste získali a nevíete ju využiť ? Čo z tohoto bude ? ... Ak uznáme čo len jeden ad live, v úzkom kruhu kreovaný „Organizačný výbor“ či kompetencie „Zväzu Slovenských Kalvínov“ na uskutočnenie organizácie, tým sme už zišli zo zákonnej cesty ! Je nad slnko jasné, že s nimi v súzvuku v mieri žiť nemožno v dôsledku ich dominantných nárokov a snažení.

Súčasnú diskutabilnú situáciu konečne treba vyriešiť, vyzvať zbory čím skôr na to, aby na presbyteriách a členských schôdzach zborov rozhodli o tom, kam chcú patriť. Keď o tomto zápisničné uznesenia v určenom termíne budú doručené, je potrebné zvolať členskú schôdzu dištriktu a uskutočniť inštaláciu a rozhodnúť o zadelení do seniorátov. Kto sa včelí do slovenského seniorátu nech si robí svoju robotu podľa svojho gusta, ak sa tak bude páčiť celkom nezávisle od seba, toto by bola najúčelovejšia vec, aby sa aj v budúcnosti predišlo všetkým zasahovaniám.

Keď sa im táto východisková cesta nepáči a zdôrazňujú aby o organizácii rozhodla Synoda, my ani toto neoponujeme. Ale aj k tvorbe Synody je potrebné vedenie, ktoré požiadava o uskutočnenie Synody, zariadi voľbu členov a vypracuje program zasadania.

Ale kto má tieto právomoci obsadiť ?

Pri tomto by sme sa znova nestretli s ich arogantnými a dominantnými nárokmi ? Podľa nich je na smrť isté, že výlučne „Organizačný výbor“ alebo „Zväz“ je tá organizácia, ktorá by pripravila Synodu a postarali by sa o to, aby veľkolepo predložený pomer 61 : 39 % bol takto zostavený a vynechali by sa slobodné zákonné voľby v presbyteriách. Keďže už Teba ani Dr. Mertensa neuznávajú ako iniciátorov, tak s ohľadom na dĺžku pôsobenia v úrade nech je oslovený na zadržanie Synody a napísanie žiadosti o konanie a priebeh volieb, ako aj pozvanie a otvorenie najstarší senior a kurátor. Vzhľadom na služobný vek

sú najstarší Szakál I. a Virág J. a Erdélyi A. z kurátorov prichádzajú do úvahy László Zsigmond, Dr. Salamon Ferenc a Acsay Lajos.

Počet členov Synody by mohlo byť 11, prípadne 15, ktorých by zvolili presbytéria matkocirkevných a misijných zborov bez akýchkoľvek obmedzení.

Kľudne môžeme ísť aj týmto spôsobom, aj v tomto prípade zvíťazia naši kandidáti. Už minule som Ťa prosil, aby si mi dal vedieť, komu okrem nás západniarov bola odňatá kongrua? Ja som v tejto záležitosti na moju reklamáciu dostal odpoveď, že nemám usporiadané štátne občianstvo. Miesto uvedeného „Československá“ žiadajú opravu na „Slovenská“ a na základe takejto maličkosti zadržávajú to čo nám náleží, čo môžeme robiť?

Je to dosť na zlosť, že po poldruha mesiaca nám len dôvod oznámia!“

Pýta sa aj na to, či z konventu maďarskej reformovanej cirkvi dostal nejaké oznámenie ohľadne rozdelenia spoločných základín, či o tom, ako skončilo rokovanie ohľadne finančných náležitostí z rokov 1919 – 1920, ktoré neboli doposiaľ vyplatené a mali byť premetom medzištátnej dohody.

Ďalej píše:

„Nedávno som si vymenil listy s Tomašuľom a dal som mu dobrú lekciu, napíšuc mu nakoniec to, že – Tí, ktorí ani nie tak dávno, počas panovania agrárnikov so svojim vodcom Hodžom boli odporcami autonómie Slovenska, nech teraz sa nechcú ponúkať za ochrancov cirkevnej autonómie – myslím si, že toto si nevyložia do okna! A odíde im chuť od intrigovania.“

„Ako ste tam na tom s prísahou vernosti? Na 3. septembra určil Tomašuľa termín prísahy pre Szabó Bélu a jeho kaplána, Tomašuľa sa však nedostavil. Ja som žiadal o zloženie prísahy nášho náčelníka, ktorý už požiadal Krajinský úrad o splnomocnenie, ale odpoveď doposiaľ nedošla.“

Počul som, že ani Jencsik neakceptuje Tomašuľa na toto a ktorého ako sa zdá, Štunda odporúča na rôzne posty. Posledne menovaného je potrebné vytesniť zo Synody za nedodržanie 107 §, pretože 20 rokov býva v Bratislave a na zozname cirkevných daňových poplatníkov nie je uvedený.

Čakám na všetky súvisiace veci a čím skoršiu odpoveď!“

Srdečne Ťa pozdravuje

László Sedivy
reformovaný duchovný

Či na tento list S. Böszörményi reagoval, nevieme. V archíve zboru sme kópiu odpovede nenašli.

O misijnom zbore v Prešove máme v archíve dokumentáciu z roku 1939, z ktorej vyplýva, že miesto duchovného nebolo obsadené. V roku 1938 tam služby Božie vykonával Dezider Meskó z Veľkej Idy a po zmene hraníc Alexander Kozár z Vajkoviec. V uznesení zo dňa 11. februára 1939 kurátor Dr. Both Tamás s členmi presbytéria hlasovali za vytvorenie osobitného maďarského seniorátu.

V júli sa listom ozvali aj veriaci z Kežmarku, ktorí boli maďarskej národnosti a

informovali o zaujímavej situácii evanjelikov a. v. maďarskej národnosti, ktorí sa chceli k nim pripojiť. Menný zoznam obsahuje 19 mien a kurátorom filiálky bol *József Takács*, riaditeľ elektrárne..

Posledným dokumentom, ktorý sme našli v našom archíve s podpisom *S. Böszörményiho*, je pozvánka zo dňa 21. októbra 1939 na zasadnutie presbytéria, kde sa mala prejednať dohoda s evanjelickou cirkvou. Zrejme sa jednalo už o zriadenie samostatnej slovenskej filiálky v Humennom pri matkocirkevnom zbore v Kladzanoch.

Sándor Böszörményi zomrel nečakane za tragických a neujasnených okolností. Z jeho listov, informácií od jeho dcéry *Panny Kovácsovej - Böszörményiovej*, žijúcej v USA a doposiaľ v Humennom žijúcich svedkov udalostí z tej doby vieme, že rodina žila vo veľkej chudobe a bola odkázaná na prijímanie milodarov.

Po jeho úmrtí rodina do roku 1944 žila v Humennom a ako udáva dcéra *Panna* v liste zo dňa 29. mája 2008 roku 1944 sa vystaňovali do Nemecka a odtiaľ v roku 1949 do USA. Žiadne z troch detí *S. Böszörményiho* nemalo potomkov a okrem najmladšej dcéry narodenej v roku 1923 už všetci zomreli.

O živote a činnosti *S. Böszörményiho* sme informovali v osobitnom referáte, ktorý je k dispozícii v archíve nášho zboru.

Pohrebný sprievod *S. Böszörményiho* (pri pohrebnom voze, prvý zľava *Štefan Csontos* ml., kurátor od roku 1945, čestný kurátor do roku 1975)

V pokladničnej knihe sú údaje uvedené do obdobia smrti *S. Böszörményiho* a koncoročné, ktoré viedol hlavný kurátor *István Deák*.

Príjem za rok 1939 činil 5 415.- korún 25 halierov
Výdavky po úmrtí *S. Böszörményiho* boli 4 676.- korún 35 halierov.

Z príjmov to boli najmä milodary, cirkevná daň od humenských a michalovských veriacich a za prenájom pôdy od *Adolfa Hanza* a v II. polroku od *Gyulu Lingsha*, ktorý bol zrejme novým nájomníkom.

Výdavky sú v obvyklej štruktúre, príspevky k platu duchovného, kantorky a zvonára, príspevky do nemocenského fondu, poistné, poplatky za vodu a elektrinu, kancelárske potreby. Zaujímavý je údaj o zakúpení voza piesku pre potreby protipožiarnej ochrany.

Po smrti *S. Böszörményiho* boli výdavky uvedené na zhotovenie smútočných oznámení a ich rozposlanie, za upratovanie kostola po pohrebe a najväčšiu položku činili výdavky na cestovné pre duchovných, ktorí prišli vykonávať služby Božie. Tak sa dozvedáme, že slúžili v Humennom duchovní *Jencsik János*, *Csontos Zoltán*, *Erdélyi András* a *Balázs János*.

Zachovala sa aj Vkladná knižka Rolníckej vzájomnej pokladnice v Humennom na meno *Štefan Čontoš* Humenné (zbierka na hrob). Zrejme sa jednalo o zbierku na pomník pre nebohého *S. Böszörményiho* a dňa 20. novembra 1939 bol na ňu uložený vklad 760.- korún.

Upozornenie. Vkladná knižka je vyhotovená na meno a opatrená vlastnými podpismi dvoch členov spedy a vodiaceho úradníka. Kto knižku predloží k výplate, považuje sa za majiteľa, alebo jeho oprávneného poverenika a môže mu byť vklad vydaný. Výplata z vkladu odpadá za ten vtedy, keď bol vklad súdne obstaraný, alebo ak bola ohlásená smrť knižky a zahájená jej amocizácia. Majiteľ vkladnej knižky môže vyhraď výplatu z vkladu buď sebe, alebo inej osobe, alebo na udanie ľahla. Táto výhrada je len vtedy platná, keď bola v knižke zaznamenaná na tomto mieste: Výhrada výplat: Zrušenie výhrady: Vklady vyplývajú sa — niekoľko stav voľnej hotovosti dovoluje — zpravidla bez výpovedi. Inšie sú ustanovené pre výplatu výpočetné lehoty, uvedené v pravidlách na poslednej stránke tejto knižky. Výpoved': Vklady prijímajú sa a vyplývajú len v úradovní Pokladnice v úradných hodinách a iba vtedy, ak sú prítomní najmenej dvaja úradníci, pokladník a účtovník, ktorí musia spoločne potvrdiť svojimi podpismi príjem i výplatu vo vkladnej knižke.	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%;">Str. hl. kn. 778.8</td> <td style="width: 50%;">Čís. vkl. kn. 4902</td> </tr> </table> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse; margin-top: 10px;"> <tr> <td style="width: 60%;">Hrubý úrok v %</td> <td style="width: 10%;">3.50</td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> </tr> <tr> <td>Srádky 6% rentová daň</td> <td>3.515</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>5% prisp. Všeob. fondu p. d.</td> <td>3.485</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Čistý úrok v %</td> <td>3.485</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Platný odo dňa</td> <td>30.11.39</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> Vkladná knižka Rolníckej vzájomnej pokladnice v Humennom Meno vkladateľa: <i>Štefan Čontoš, Humenné</i> <i>(zbierka na hrob)</i> Rolnícka vzájomná pokladnica, družstvo s ručením obmedzeným v Humennom <i>Janecovi R. H. 1939</i> <i>Deák</i> «Novina» Bratislava	Str. hl. kn. 778.8	Čís. vkl. kn. 4902	Hrubý úrok v %	3.50				Srádky 6% rentová daň	3.515				5% prisp. Všeob. fondu p. d.	3.485				Čistý úrok v %	3.485				Platný odo dňa	30.11.39			
Str. hl. kn. 778.8	Čís. vkl. kn. 4902																											
Hrubý úrok v %	3.50																											
Srádky 6% rentová daň	3.515																											
5% prisp. Všeob. fondu p. d.	3.485																											
Čistý úrok v %	3.485																											
Platný odo dňa	30.11.39																											

V matrike je zapísané, že konfirmované boli vo Vranove n/Topľou 2 deti a v Michalovciach 3 deti. V roku 1939 S. Böszörményi pokrstil dvoch židovských spoluobčanov. Ako kurátor je podpísaný István Deák z presbyteri Demjén Zoltán, Csontos István st., Solman János, Ádám István a Moravčík. V matrike mesta Humenné je 30.októbra 1939 zapísané úmrtie Alexandra Böszörményiho, reformovaného duchovného, dňa 29. októbra 1939 ráno o 7.00 hodine. Uvedená je manželka Margita Ruszkayová a jeho rodičia Alexander Böszörményi a Jolana Mesková. Záznam o úmrtí podpísali MUDr. Hazay Géza, lekár a Koloman Durčinský, matrikár.

Oznam o úmrtí Alexandra Böszörményiho v Michalovciach a oboznámenie veriacich o vycestovaní na pohreb do Humenného:

Református Testvéreim !

Megszomorodott szívvel közlöm, hogy szeretett lelkipásztorunk Böszörményi Sándor homonnai ref. lelkész f. hó 29-én Homonnán váratlanul elhunyt.

Felkérem a gyülekezet tagjait, hogy a temetésen a lehetőséghez képest részt venni szívesedjenek, hogy ezzel is kifejezésre juttassuk hálás tiszteletünket elhunyt nagy halottunkkal szemben.

A temetés Homonnán f. hó 31-én d.u. 14 órakor lesz s így Nagymihályból a 12 órai vonattal alkalmas utazni.

Nagymihály 1939 okt. 30

füg gondnok.

Mészáros József

Károlyi István

Hortyán János

11. Halász

Hercsik György

Károlyi József

Károlyi Miklós

Dobos Ferenc

Jankó János

Károlyi János

Károlyi János

Károlyi János

Károlyi János

Károlyi János

Károlyi János

Károlyi János

Károlyi János

Rok 1940

Rok 1940 je posledným rokom, v ktorom sa zachovali údaje z pokladničnej knihy. Z nej vyplýva, že prenos z roku 1939 bol 4 674.35 korún slovenských (KS). Príjmy pochádzali z výberu cirkevnej dane, milodarov, ofery a dozvedáme sa, že po smrti *S. Böszörményiho*, farskú budovu dalo presbytérium do prenájmu krajačirovi *Štefanovi Csontosovi* ml. za 3 000.- KS ročne. Tiež manželka nebohého duchovného vrátila sumu 1 800.- KS, ktoré si bola nútená požičať na pohrebné výdavky v októbri 1939.

V pokladničnej knihe sa nestretáme s príjmom z prenájmu pôdy. Dôvod nám nie je známy.

Štruktúra výdavkov je veľmi pestrá. Hradené bolo cestovné tým duchovným, ktorí až do septembra 1940 vysluhovali služby Božie. Uvedené sú mená: Dr. *Földessy, Jencsik János* a *Erdélyi András*. Od septembra trvalo prichádzal do zboru *Sándor Brányik*, ktorý bol zrejme preložený z Bratislavy do misijnej služby v Prešove.

Spevokol viedla *Klára Böszörményiová*, zvonárom bol *Lázár Mihály*.

Z ďalších výdavkov sa dajú usúdiť viaceré skutočnosti: napr. za drevo na kúrenie v kostole a jeho porezanie a stálo 90.- KS. Zaplatil sa poplatok kominárovi *Andrásovi Mudraymu*, poplatky za elektrinu, za vodu z vodovodu pre mesto. Stolár *Helmecci Béla* zhotovil skriňu, zrejme pre účely knižnice na uloženie spisov, poisťné proti požiaru, výdavky za kancelárske potreby, poštovné a telefonické rozhovory.

V roku 1940 sa investovalo aj do údržby farskej budovy a kostola. Napr. murárske práce pri oprave farskej budovy a okolia vykonal *Tibor Tomecsko*, dvere, kľučky a zámok na kostole opravil *Štefan Čanda*, *Štefan Babjak* zaviedol vodovod, *Andor Antal* opravil okná a dvere na farskej budove: Za zavedenie elektriny bolo zaplatené *Eugénovi Onuškovi*, podlahu opravoval *Thinschmied Rezső* a farskú budovu a kostol vymaľoval *Vincent Hankóczi*.

Od septembra bol vyplácaný príspevok *Sándorovi Brányikovi* vo výške 500.- KS štvrťročne. Hlavným kurátorom bol naďalej *István Deák*, ktorý podpísal ročné vyúčtovanie. Podpísaný je aj duchovný *Brányik Sándor* a presbyteri *Demjén Zoltán*, *Moravčík László* a prvýkrát aj *Štefan Csontos* mladší.

Z presbyterskej schôdze dňa 7. januára 1940 sa zachovala strojom písaná pozvánka, kde sa prejednálo ročné vyúčtovanie.

Ďalším dokladom je potvrdenie daňového úradu c Humennom, že reformovaná cirkev podala daňové priznanie z nehnuteľnosti – zrejme farskej budovy č. p. 448.

Posledným písomným materiálom v archíve z tohto obdobia sú dve pozvánky na deň 11. februára 1940.

V jednej z nich žiada kurátor veriacich, aby sa zúčastnili služieb Božích, ktoré zadrží duchovný Dr. *Földessy József*. Menný zoznam veriacich obsahuje 50 mien osôb, ktoré zrejme chodili na maďarské služby Božie. Po službách Božích sa konalo zasadnutie presbytéria, ktorého predmetom bola vec administrácie

cirkevného zboru, ktoré mal Dr. Földessy prejednať na základe nariadenia Jána Baláza.

Zápisnica zo zasadnutia sa nezachovala v našom archíve.

Z podpisov na prezenčnej listine je nám známe, že za zapisovateľa bol zvolený Štefan Csontos mladší,

V publikácii V. Fedič a kol.: Humenné, na str. 252 čítame, že v roku 1930 bolo v Humennom 68 evanjelikov a. v. a 88 reformovaných a tvorili dve málopočetné komunity, využívajúc spoločne kostol reformovanej cirkvi.

Snáď najvýznamnejšou udalosťou v ich živote v rokoch prvej Slovenskej republiky v decembri 1940 bolo znovu posvätenie evanjelického a reformovaného kostola a nového oltára. „Na slávnosti sa zúčastnil najdôstojnejší pán biskup Dr. Pavol Vladimír Čobrda a kňazstvo. Biskupa Čobrdu a jeho sprievod slávnostne privítali na hranici okresu okresný náčelník, radca politickej správy V. Kováč so sprievodom. Ulice v Humennom, ktorými sa poberal sprievod boli slávnostne vyzdobené štátnymi zástavami. Pri vchode do evanjelického (reformovaného) kostola bola slávobrána, pri ktorej čakali vzácneho hosta význačné osobnosti mesta, ako aj zborový kurátor Dr. Styk, zástupcovia úradov, škôl, vojska, Hlinkovej gardy, Deutsche Partei, Hlinkovej mládeže a mnoho obyvateľstva... Vo vyzdobenom a opravenom kostole boli slávnostné služby Božie. Prívet mal vdp. Čobrda, ktorý vykonal posviacku kostola a oltára a previedol inštaláciu presbyterov a zborového kurátora Dr. Aurela Styka“.

Na strane 238 publikácie čítame, že mnohí humení ľudia boli ostro naladení proti tunajšej kalvínskej cirkvi. Tabuľa z maďarským textom na budove kostola sa stala predmetom širokej diskusie a bola odstránená až keď platnosť výmeru Okresného úradu v Humennom potvrdil župný úrad v Prešove.

Situácia reformovaných bola na Východnom Slovensku najmä šarišsko – zemplínskej župe veľmi komplikovaná. Autor Martin Pekárik udáva vo svojej práci o aktivitách maďarskej menšiny následovné:

„Ešte užšie bola činnosť Maďarskej strany na Slovensku (MSS) spätá s kalvínskou cirkvou (zborom), pretože v župe sa až na jednu osobu všetci kalvíni hlásili k maďarskej národnosti (Podľa nášho názoru je tento údaj mylný, a zrejme sa vzťahuje na sídlo župy Prešov). Kalvínskym farárom sa v septembri 1940 stal Alexander Brányik, ktorý bol súčasne administrátorom reformovaného zboru v Michalovciach s fíliami vo Vranove nad Topľou a v Humennom. (Tento údaj je takisto nepresný, pretože matkocirkevným zborom bolo Humenné. Michalovce a Vranov nad Topľou boli fíliami). Brányik sa stal farárom bez vedomia a súhlasu Organizačného výboru reformovanej cirkvi v Slovenskej republike, ktorého autoritu maďarskí kalvíni neuznávali, nemal slovenské štátne občianstvo, omše (znova nepresnosť a neznalosť terminológie – t. j. služby Božie) slúžil výlučne v maďarskom jazyku (pochádzal z Maďarska a slovenčinu ani neovládal) a väčšinu svojho platu dostával od MSS“.

Z dostupných údajov sme zistili, že A. Brányik sa narodil 2. marca 1910 v Čiernom Brode za Rakúsko – Uhorska, ktorý za čias I. ČSR bol na území Sloven-

ska. Chodil na maďarské gymnázium v Bratislave a v roku 1937 ukončil teológiu v Lučenci, ktorá takisto bola na území Slovenska. Vyslovujeme pochybnosti aj o tom, že nevedel po slovensky, pretože na teológii bola slovenčina počas celého štvorročného štúdia povinným jazykom.

Z nekrológu uverejneného v roku 1992 v marcovom čísle Kalvínskych hlasov vieme, že jeho manželkou sa stala *Helena Petrivaldská*, dcéra dlhoročného učiteľa v Lastomíre a aj ona bola učiteľkou. Mali 5 detí, ktorým všetkým zabezpečili primerané vzdelanie. Obaja sú pochovaní na cintoríne v Dunajskej Strede.

O činnosti Organizačného výboru v roku 1940 sa v archíve cirkevného zboru v Humennom nezachovali žiadne písomnosti. O jeho činnosti v tomto roku vieme len z dostupnej literatúry, najmä z článkov *M. Hromanika*, ktoré uverejňoval v reformovaných kalendároch a časopise „*Duchovná obnova*“.

Rok 1941

Z týchto rokov sme v archíve cirkevného zboru našli len niekoľko písomností. Jediným dôkazom, že služby Božie konal v Humennom prešovský misijný farár *Alexander Brányik* sú záznamy v matrike zboru, kde sú zapísané údaje o židovských spoluobčanoch, ktorých *A. Brányik* v Humennom v roku 1942 pokrstil.

Referát o tejto jeho činnosti je dostupný v prílohe tejto časti Kroniky a nachádza sa ja v archíve zboru.

O jeho činnosti v Prešove vieme to, že keď sa začala v Slovenskej republike organizovať aj maďarská mládež a založila spolok „Eperjesi Magyar Ifjúság – EM“ (Prešovská maďarská mládež), táto sa spočiatku organizovala pod dohľadom *A. Brányika*, ktorého neskôr nahradil advokát *Arpád Martényi*.

V kalendári reformovaných kresťanov na rok 2001 v článku Ján Tomašuľa od *M. Hromanika* na strane 42 – 43 je uvedená organizácia cirkevných zborov do seniorátov.

„Organizačný výbor Ref. cirkvi na Slovensku na svojom zasadnutí dňa 1. novembra 1941 v Michalovciach na základe § 48 – 49 čl. I. a § 5 čl. IV. Cirkevnej ústavy z roku 1904/7 podľa sčítania ľudu z roku 1940 na návrh svetského predsedu organizačného výboru *Štefana Štundu* a *Dr. Michala Barbariča*, člena organizačného výboru a finančnej komisie sa sa uzniesol, aby sa organizovali cirkevné zbory do dvoch seniorátov v tomto poradí:

I. Užsko – laborecký seniorát:

1. V. Revištia, Bl. Revištia
2. Lúčky (Závadka, Fekišovce. Hažín, Veľké a Malé Zalužice)
3. Michalovce (Humenné, Iňačovce, Čečehov, Rebrín, Močarany, Krásnovce, Pozdišovce)
4. Palín (Senné)
5. Stretava (Vysoká nad Uhom, Stretavka)
6. Lastomír (Vrbnica, Šamudovce)
7. Malčice (Slavkovce, Markovce, Kačanov, Falkušovce)

II. Ondavsko – torysský seniorát:

1. Bánovce nad Ondavou
2. Tušice
3. Milhostov
4. Kožuchov
5. Nižný Žipov
6. Lastovce
7. Brezina
8. Sečovce (Vranov nad Topľou)
9. Svinica
10. Vajkovce

Cirkevné zbory Bratislava, Bidovce, Slanec, Zemplínske Hradište, Prešov, Nitra a Zvolen ponechal Organizačný výbor na ich rozhodnutie, keďže tieto Organizačný výbor ako orgán generálnej reformovanej cirkvi neuznávali.

Rok 1942

14. januára 1942 zomrel *Ján Baláž* a dňa 9. marca 1942 za duchovného predsedu Organizačného výboru bol zvolený *Ján Tomašuľa*.

Na zasadnutí 7. novembra 1942 boli vypísané voľby do seniorátov a boli zvolení dňom 18. decembra 1942:

1. V Užsko – laboreckom senioráte – *Ján Rácz*, farár vo Vyšných Revištiach za seniora a *Štefan Štunda*, hlavný odborový radca Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave za seniorátneho kurátora.

Zaujímavou skutočnosťou je fakt, že vlastne v tento deň t. j. 7. novembra 1942 *Jozef Rácz* uviedol *Štefana Štundu* do funkcie hlavného kurátora v Lúčkach, hoci trvalé bydlisko mal už vyše 20 rokov v Bratislave. (Vid' *M. Hromaník, Štefan Štunda*, Kalendár ref. kresťanov na rok 2000).

2. V Ondavsko – torysskom senioráte *Ján Tomašuľa*, farár z Bánoviec nad Ondavou za seniora a *Jozef Matta*, učiteľ v Moravanoch za seniorátneho kurátora.

Tomašuľa Ján, senior

17. júla 1942 zomrel v Budapešti biskup Predtisského dištriktu v rokoch 1919 – 1929 *Palóczi – Czinke István*.

Nad jeho hrobom 19. júla 1942 prehovoril aj Dr. *Magda Sándor*, biskup dištriktu do roku 1938, ktorý citoval jeho slová z abdikačného listu z roku 1929 - „*Moje svedomie je čisté, za 10 rokov biskupstva som sa neprevinil ani voči cirkevným, ani voči štátnym zákonom...Idem domov... zomrieť*“.

Na záver sa Magda Sándor lúčil Jánovými slovami: „*Bol verný až do smrti a tak získal korunu života. Amen*“.

Zo štúdie *M. Pekárika* sa dozvedáme aj to, že v roku 1942 bola v Humennom založená Maďarská strana na Slovensku. Jej predsedom bol *Valentín Bélašy*, rímskokatolícky farár vo výslužbe.

Podpredsedom bol Dr. *Hazay Géza*, penzionovaný lekár, evanjelického a. v., tajomníkom *Rudolf Thinschmiedt* a pokladníkom *Vojtech Bárányi* – obchodník, ktorý bol tiež veriacim reformovaného zboru.

Rok 1943

Tieto voľby jednomyseľne schválil Organizačný výbor na svojom zasadnutí 29. januára 1943.

Čo sa týka vývoja okolností cirkevného života v Humennom, z ďalších vojnových rokov sa nachádza len jedna písomnosť, ktorá bola adresovaná Správe reformovanej cirkvi v Prešove (dp. *Alexander Brányik*), kde predseda organizačného výboru upozornil duchovného, aby v misijnom zbore v Humennom žiadne cirkevné funkcie nevykonával.

Tento dokument je v prílohe tejto Kroniky a zaznel v referáte o *Alexandrovi Brányikovi* 14. júna 2008 na I. ročníku konferencie „Minulosť nás spája – budúcnosť zaväzuje“.

O histórii zboru sme informácie čerpali aj z kalendára reformovaných kresťanov na rok 2002, kde autor *M. Hromaník* (bývali farár a administrátor humenského cirkevného zboru) v článku „*Z minulosti reformovaného zboru v Michalovciach*“ na strane 88 – 89 udáva, že v roku 1940 po úmrtí *A. Böszörményiho* slúžil v Michalovciach (aj v Humennom a Vranove nad Topľou) po maďarsky reformovaný farár *Alexander Brányik* a to až do roku 1945.

Z uvedeného článku sa ďalej dozvedáme:

„*Organizačný výbor Reformovanej cirkvi na Slovensku na svojom zasadnutí 1. novembra 1941 v Michalovciach zrušil matkocirkevný zbor v Humennom a zriadil miesto neho matkocirkevný misijný zbor v Michalovciach a reformovaný zbor v Humennom pridelil ako filiálny zbor k matkocirkevnému zboru v Michalovciach*“.

Keďže v Humennom boli kalvíni maďarskej národnosti, služby Božie sa konali po maďarsky, ako sme to už uviedli na inom mieste.

V článku sa na strane 91 ďalej píše, že o tom, že v Michalovciach bol zriadený matkocirkevný misijný zbor, sa *Andrej Matášik*, výkonný redaktor Slovenských kalvínskych hlasov dozvedel až v roku 1943, o čom svedčí jeho korešpondencia s *Jánom Tomašulom*. Mimo iného na strane 91 uvedeného článku čítame:

„Preto, že k nášmu seniorátu patrí 7 matkocirkví, predsa správu môžem podať len o skúsenostiach získaných v šiestich matkocirkvách, lebo o Humennom a o tamomšom cirkevnom živote, hoc i mi to zazlievať ráčite, neviem nič iného, hlásiť ako to, že spravovanie tamojšej cirkvi, a to iste so súhlasom tamojšieho presbytéria, dp. Brányik koná, ktorý v Michalovciach a snád' aj inde koná maďarské služby Božie... „

a pokračuje:

„Preto som v Humennom nekonal ani vizitáciu“.

Ako autor uvádza, zrejme k premiestneniu systemizovanej duchovenskej farárskej stanice z Humenného do Michaloviec nedošlo, ako o tom svedčí aj list 414/1943, kde sa spomína humenský „misijný“ zbor.

V roku 1943 mala MSS v Humennom okolo 300 členov, pričom viac ako polovicu miestnej organizácie tvorili Slováci.

Niektorí Maďari zase boli členmi Duetsche Partei.

Rok 1944 - 1945

V roku 1944 sa nemecká armáda pripravovala na obranu Karpát, preto bola nariadená evakuácia obyvateľov mesta.

V tom čase vo farskej budove žil so svojou rodinou Štefan Csontos ml., ktorý bol pokladníkom zboru. So svojim majetkom zobral aj dôležitejšie cirkevné písomnosti, ktoré boli uložené do ukončenia II. svetovej vojny v Slanci, kam bola rodina evakuovaná. Potom sa rodina presťahovala do Ostratíc pri Bánovciach nad Bebravou.

Humenné bolo oslobodené 26. novembra 1944, ale obyvatelia sa len pomaly vracali do svojich domovov, pretože mnohé oblasti kam boli evakuovaní boli oslobodené až na jar roku 1945.

3. apríla 1945 prišla do Humenného vlakom z Moskvy československá vláda a prezident Eduard Beneš. Do Košíc, kde bolo dočasné sídlo vlády sa prepravili osobnými autami.

Z dostupných zdrojov sa dozvedáme aj to, že v roku 1945 Slovenské kalvínske hlasy nevychádzali.

V roku 1945 boli písomnosti zo Slanca prepravené do Humenného, ale žiaľ, niektoré z nich sa stratili.

Počas celého trvania Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 bola reformovaná cirkev spravovaná organizačným výborom, mimo tých cirkevných zborov, ktoré ho neuznali.

Príloha: Farár a človek – Alexander Brányik; Referát odznel dňa 14. júna 2008 na konferencii „Minulosť nás spája – budúcnosť zaväzuje“.

Farár a Človek

Alexander Brányik

*Brányik Sándor
Telkés*

Preložila z maďarského jazyka a spracovala:

Mgr. Valéria Csontosová

Graficky navrhol a upravil :

Arpád Csontos

Humenné 2008

Alexander Brányik

Prešovský reformovaný farár – o jeho činnosti ako záchrancu ľudských životov sa autor dozvedel z archívu Ústredne štátnej bezpečnosti. Viac jednotlivých i súhrnných hlásení sa nachádza vo zväzkoch „*Puskás*“ a správy sa podávali bratislavskému ústrediu resp. ministrovi vnútra Alexandrovi Machovi. V spise č. 7709/3 z roku 1942, 27. marca riaditeľ ÚŠB v jednom štvorstránkovom hlásení oznamuje ministrovi, že okrem iného *István Puskás* pokrstil v Žiline 142 židov a *Sándor Brányik*, reformovaný duchovný z Prešova 10 židov. Nimi pokrstení židia sú v súčte 152 -ja. Počet pokrstených je udaný podľa miesta pokrstenia, tieto sú vymenované aj podľa vierovyznaní – rímskokatolíci, evanjelici a reformovaní. Teda v marci 1942 rímskokatolícki duchovní pokrstili 76, evanjelickí 229 a reformovaní 263 židov, prevažne do 14. marca 1942.

Z hlásenia vyplýva doslovne: „*Tieto údaje sú zhodné so správami, ktoré sa rozšírili v kruhu židov, teda tých židov, ktorí sa dajú pokrstiť pred 14. marcom 1942 neodvlečú do pracovných táborov, resp. s ich odsunom počkajú na kompromisnú politickú a náboženskú dohodu, pretože v záujme židov budú prostredníctvom dr. Serédiho, ostrihomského biskupa intervenovať u svätého otca, ktorý údajne na základe tohto má rokovať s pánom prezidentom*“.

V tomto istom hlásení sa píše, že ako katolícki tak aj evanjelickí duchovní dodržali zákon 96/25, paragraf 6 -ty, a židov, ktorí sa pripravovali na krst podrobili sa 6 -týždňovej výchovy náboženstva, „*len u kalvínov, menovite v prípade Puskása získal dôvody, že výuka náboženstva sa konala bezprostredne pred krstom a trvala maximálne 1 hodinu...*“ Takto teda aj z tohto postupu vidno, že masové krstenie Židov je čiste konjunkturálne a slúži len na obchádzanie predpisov, resp. zákonov o Židoch.

Niektorý človek z výkonného orgánu vypísal z Prešovskej matriky v Žiline Alexandrom Brányikom pokrstených židov aj s ich menami a osobnými údajmi. Jedná sa o *Vera Spanyol, Weisz Herman, Elza Langfelder, Ján Weis, Ivan Weis, Olga Kohn, Róbert Lányi, Géza Wertheim, Béla Spanyol a Ilona Kerényi*. Všetci boli obyvateľmi Žiliny a okrem troch z nich sa tam všetci aj narodili. Štátny policajný úrad v Žiline dňa 26. marca 1942 hlási bratislavskej centrále, že *Brányik* nie 10, ale 11 židov pokrstil v Žiline v byte dr. Bélu Spanyol a z to dňa 12. marca 1942.

„*Podľa doznaní pokrstených Židov sa krst udial tak, že Brányik, reformovaný duchovný najprv držal cca dvojhodinovú prednášku o cirkvi v maďarskom jazyku a po spoločnej modlitbe nasledoval krst. Počas bohoslužby mal oblečený čierny plášť, a (föveg – farárska čiapka k plášťu), krst uskutočnil pomocou kalicha. Brányika do Žiliny pozvala rodina dr. Spanyol a dr. Weisza prostredníctvom Pála Langfeldera, ktorý už skôr bol pokrstený na reformovanú vieru a ktorý ako taký poznal farára Brányika*“. (Hlásenie obsahuje viac podrobností, ale o tom sa autor článku nezmiňuje).

Záhadou ale je vo zväzku „*Puskás*“ jedna 26 stranová, strojom písaná príloha, ktorá obsahuje zápisnicu z vypočúvania desiatich židovských mužov a žien, ktorých pokrstil *Brányik*. Výsluch sa uskutočnil v Štátnom policajnom úrade v Žiline 24. - 25. marca 1942 a trval od predpoludnia do neskorého odpolednia. Výsluch viedol žandár *Štefan Mišovič*.

Z materiálov sa dozvedáme, že *Pavla Langfeldera*, ktorý sa narodil v roku 1908 v Žiline po-krstil dňa 18. decembra 1940 v Prešove *Alexander Brányik*. Jeho manželka bola rímskokatolíckeho vierovyznania a zo zápisnice sa dozvedáme o jeho živote. Dr. *Spanyol* bol penzionovaný zdravotnícky hlavný radca, ktorý sa narodil v roku 1883. Jeho pokrstil *Alexander Brányik* 12. marca 1942 z viacerými ľuďmi, medzi inými aj s členmi jeho rodiny -(jeho rodinnými príslušníkmi). Jeho manželka *Ilona Kerényi* sa narodila v Szolnoku v roku 1881, čiže v deň krstu mala 61 rokov (jej manžel 59). *Brányik* po krátkej príprave (1 – 2 hodiny) v maďarčine, ale pre neovládajúcich maďarský jazyk v skrátenej forme aj v slovenčine predniesol krátke usmernenie. Modlitbu Pánovu (Otčenáš) sa modlili spoločne, každý vo svojom jazyku, v maďarčine, slovenčine a nemčine. Z iných zdrojov sa autor článku dozvedel, že časopisy *Gardista* a *Grenzbote* sa viackrát zaoberali záchranou Židov zo strany *A. Brányika*.

Z informácií od syna *A. Brányika Karola* sa dozvedel aj o tom, že na odporúčanie jedného jeho prešovského dobrodinca musel aj ujsť a skrývať sa. Vo zväzkoch „*Puskás*“, ktoré sa zachovali vieme len o krste židovských občanov v Žiline a osude pokrstených na reformovanú vieru momentálne nemáme informácie. Ale synovia *Alexandra Brányika, Sándor* a *Károly* majú a opatrujú dva dokumenty, z ktorých na jednej strane vyplýva a vierohodne potvrdzuje, že prešovský duchovný na území východného Slovenska tiež krstil Židov, na druhej strane to, že viacerí z nich sa zachránili pred smrťou.

Alexander Brányik sa narodil 2. marca 1910 v Čiernom Brode (Vízkelet) v rodine roľníka. Otec *Benő Brányik*, matka *Rozália Sándorová*. Študoval v bratislavskom maďarskom gymnáziu, potom ukončil lučeneckú reformovanú teológiu. Kňazské skúšky skladal v Maďarsku (v Budapešti, alebo Pápe). Bol kaplánom v Búči (kraj Nitriansky) potom farárom v Prešove. Od roku 1945 v Bajanoch (okres Michalovce – Bajánháza) Vojkovce, Maťovce – filiálky, potom v Somotore a do roku 1956 v Zemplínskom Hradišti (Hardicsa). Vtedy ho zvolili za farára do Pataš (Pastúchy – Csilizpatas), kde 14. augusta 1980 zomrel. Pochovaný je na cintoríne v Dunajskej Strede.

Prvým dokumentom je ručne maďarský písaný dokument „*Osvedčenie*“, ktoré napísal *Török Imre Ervin*, ktorý pracoval v Michalovciach a bratislavskej Ústredni Židov, ako vedúci na oddelení pokrstených, kde potvrdzuje, že vie o záslužnej záchrannej činnosti *A. Brányika*.

Druhý dokument je písaný po slovensky. Je to svedectvo písané v Humennom v ktorom 21 osôb potvrdzuje, vlastnoručným podpisom, že *Alexander Brányik* – duchovný počas Slovenského štátu v zmysle kresťanských ideí a podľa zákonov Kristovho evanjelia sa správal, bol pevný a smelý, keď ho sa mu v článkoch v

novinách Gardista a Grenzbote vyhrážali odplatou, pretože sa pre záchranu prenasledovaných československých občanov otvorene angažoval. V Humennom, 1. júna 1946.

Z 21 podpisov je jednoznačne identifikovateľný *Michal Görög, Ladislav Lipkovič, Hugo Moškovič, Dr. Vojtech Spiegel, Ivan Rác, E. Kupferd, Jolana Kupferd, Dr. Ernest Blum, Mikuláš Špeizer, Ján Novotný, Vojtech Mesaroš, Ján Görög a Dr. Vilem Görög*. V závere listiny toto potvrdzuje Miestny národný výbor v Humennom, že tieto údaje sú podľa vedomostí MNV pravdivé, v Humennom dňa 3. júna 1946., podpisy dvoch vedúcich a okrúhla pečiatka.

Sándor Brányik sa pohyboval na veľké vzdialenosti, lebo jeho filie sa rozprestierali od Humenného až po Lastomír. Aby v Žiline zachraňoval ľudí, cestou domov z Bratislavy za tu zastavoval. Jeho pohyb uľahčovala jeho veľká motorka so sajdkárou. Vo „*Svedectve*“ je jednoznačne potvrdené, že v Humennom v 21 a v Michalovciach – Bratislave v jednom prípade úspešne zasiahol do nacistickej vražednej mašinérie.

Je pravdepodobné, že aj iných sa pokúsil zachrániť, ale koho a s akým výsledkom, nevieme, pretože ani o tom nemáme údaje ako sa vyvíjali osudy žilinských Židov a ako hlinkovci a nacisti a ich násilnické organizácie vplývali na ich osudy. Túto otázku čiastočne zodpovedá spomienka *Lajosa Acsay* -ho st. hlavného kurátora v Nitre. Počas kurátorskej služby u vynikajúceho smelého muža *László Sedivého* nitrianskeho duchovného sa tiež zúčastňoval krstu Židov a píše o tom vo svojich spomienkach. Je možné, že ÚŠB viedlo osobitný zväzok o *Alexandrovi Brányikovi*. Je možné, že niektoré krsty robil tajne a ku krstným listom zaobstarával aj falošné dokumenty. Takéto dokumenty podľa novin *Grenzbote* našli u bratislavských Židov, ktorí čakali na to, aby ich *Sedivý* pokrstil. To je len domnienka, ale takto sa dá vysvetliť vysoký počet zachránených v okolí Humenného.

Uspokojivé odpovede na tieto otázky nám môžu dať len zachránení, prípadne ich potomkovia. Autor sa nemôže podujat' na výskum v tejto oblasti, ale činnosť *Alexandra Brányika* si zaslúži všetku našu úctu.

Ladislav Koncsol

Preložila: Mgr. Valéria Csontosová, - *Farári a laici zachraňujúci Židov na Hornej zemi* - „Kálvinista Szemle“ július – augusztus 2007 (2007 júl- august)

Pán farár Brányik v roku 1939 po úmrtí Böszörményi Sándora, dlhoročného misijného farára v Humennom bol poverený službou aj v Humennom. V tom čase moji rodičia (Csontos Štefan, otec) bývali na humenskej reformovanej fare, kde som sa narodil a veľmi často na neho neskoršie spomínali. Dokumentácia o pokrstených židovských spoluobčanov je uvedená v matrike Reformovanej cirkvi na Slovensku – reformovaného cirkevného zboru v Humennom aj s údajmi, ktoré sme sa dozvedeli. V matrike sú zapísaní nasledovní pokrstení židovskí občania, ktorých krstil Brányik Sándor:

S. sz (P.č.)	Keresztelés Krstenie	Az attéró neve (Meno prekrsteného)	Szül.és lakhelye (Narodený a bydlisko)	Tanuk (Svedkovia)
1.	1941 május 25.	Görög Vilmos * apja: Grün Bernát anyja: Bottestein Mária	Bolyáb 1892 apr. 22.	Deák István és id. Csontos István
2.	1941 május 25.	Quaszlér Artus dr. apja: Quaszlér Dávid anyja: Immerblum Ila	Bratislava 1890 máj. 20.	Deák István és id. Csontos István
3.	1941 május 25.	Görög Mihály apja: Grün Bernát anyja: Bottestein Mária	Bolyáb 1896 febr. 27.	Deák István és id. Csontos István
4.	1941 május 25.	Görög Dezső apja: Grün Bernát anyja: Bottestein Mária	Nagykáz mér 1903 okt. 14.	Deák István és id. Csontos István
5.	1941 május 25.	Keval Olga apja: Keval Izidór anyja: Blumenstern Adela	Új Lót 1906 júl. 1.	Deák István és id. Csontos István
6.	1941 május 25.	Görög Katalin ** apja: Görög Mihály anyja: Keval Erszébet	Kassa 1933 máj. 3.	Deák István és id. Csontos István
7.	1941 május 25.	Görög Anna ** apja: Görög Mihály anyja: Keval Erszébet	Ungvár 1938 jan. 20.	Deák István és id. Csontos István
8.	1941 május 25.	Grün Sarolta apja: Grün Bernát anyja: Bottenstein Mária	Nagykáz mér 1903 dec. 8.	Deák István
9.	1941 június 2.	Grünbaum Ignác apja: Grünbaum Mór anyja: Schorner Rozália	Vysny Hrusov 1899 feb. 21.	Deák István és id. Csontos István
10.	1941 június 2.	Grünbaum Dávid Herman apja: Grünbaum Mór anyja: Schorner Rozália	Udva (Udavske) 1909 mar. 9.	Deák István és id. Csontos István

11.	1941 június 2.	Reismann Salamon apja: Reismann Sámuel anyja: Herskovits Terézia	Homonna (Humenné) 1898 aug. 4	Deák István és id. Csontos István
12.	1941 június 2.	Glanz Stefánia apja: Glanz Herman anja: Reismann Hermina	Nagymihály (Michalovce) 1921 mar. 5.	Deák István és id. Csontos István
13.	1941 június 2.	Glanz Judit apja: Glanz Herman anyja: Reismann Hermina	Nagymihály (Michalovce) 1924 jan. 26.	Deák István és id. Csontos István
14.	1941 június 20.	Geschüs András szülők: Gusztáv Eisikovits Nelly	Nagyiklad 1905 feb. 2	ifj. Csontos István
15.	1941 június 20.	Nuemann Mária szülők: Dr. Neumann Jenő Schwarc Irén	Szállkszentmárt on 1909 jún. 16	ifj. Csontos István
16.	1941 június 20.	Geschüs Júlia szülők: Geschüs András Neumann Mária	Kassa 1936 jan. 18	ifj. Csontos István
17.	1941 július 30.	Bruder Márta szülők: Bruder Géza Jutkovics Blanka	Homonna (Humenné) 1925 már. 10.	id. Csontos István
18.	1941 július 30.	Bruder Jenő szülők: Bruder Emil Jutkovics Gizella	Homonna (Humenné) 1908 szept. 18.	Bartha Jenő és neje (szül. Csontos Mária) ***
19.	1941 július 30.	Bruder Sándor szülők: Bruder Emil Jutkovics Gizelle	Szinna (Snina) 1920 nov. 14.	Bartha Jenő és neje (szül. Csontos Mária) ***
20.	1941 július 30.	Steiner Alice apja: Steiner Ede anyja: Adler Matild	szül. Púchov lakóhely Humenné 1918 dec. 15.	Bartha Jenő és neje (szül. Csontos Mária) ***

21.	1941 augusztus 16.	Jakubovics Lipót apa: Jakubovics Zsigmond anyja: Jakubovics Fani	Homonna (Humenné) 1895 dec. 12.	id. Csontos István
22.	1941 augusztus 17.	Fábian Miklós **** szülők: Fábian Arnold Leblang Regina	Homonna (Humenné) 1925 feb. 19.	id. Csontos István
23.	1941 augusztus 17.	Knapp György szülők: Knapp Ármin Leblang Regina	szül. Budapest lakóhely: Homonna 1915 szept. 24.	id. Csontos István
24.	1941 augusztus 19.	Guttmann Pál szülők: Guttmann Mózes Friedmann Sarolta	Čemerné 1905 szept. 4.	ifj. Csontos István
25.	1941 augusztus 21.	Fried Lili szülők: Fried Herman Leiserovics Nina	Nagymihály (Michalovce) 1925 aug. 10.	ifj. Csontos István
26.	1941 augusztus 21.	Fried Lajos szülők: Fried Herman Leiserovics Nina	Vyšné Revište 1910 máj. 4.	ifj. Csontos István
27.	1941 augusztus 21.	Polacsek Irén szülők: Polacsek Emmanuel Glück Hermína	Homonna (Humenné) 1919 apr. 21.	ifj. Csontos István
28.	1941 augusztus 25.	Klein Alice szülők: Dr. Klein Zsigmond Katsa Valéria	Mezőlaborc (Medzilaborce) 1893 aug. 28	Papp Ferenc, géplakatos
29.	1941 augusztus 25.	Dr. Blum Ernő szülők: Blum Zsigmond Stern Rozália	Sedliská 1890 máj. 15.	Papp Ferenc, géplakatos
30.	1941 augusztus 25.	Alžbeta Breinerová otecz: Michal Breiner matka: Šarolta Bernát	Ostal' okr. Berehovo bytom: Humenné 20. V. 1920	Ladislav Török Štefan Csontos ml.

31.	1941 augusztus 27.	Moskovics Hugó apa: Moskovics Lajos anyja: Pollák Anna	Humenné 1900 jún. 21.	Lipkovics Herman és neje szül. Csontos Gizella
32.	1941 augusztus 27.	Grünwald Piroska szülők: Grünwald Ferdinand Strausmann Etel	Gálszécs (Sečovce) 1912 jún. 12.	Lipkovics Herman és neje szül. Csontos Gizella
33.	1941 augusztus 27.	Moskovics László ** apa: Moskovics Hugo anyja: Grünwald Piroska	Homonna (Humenné) 1933 szept. 14	Lipkovics Herman és neje szül. Csontos Gizella
34.	1941 augusztus 27.	Bruder Fanny apa: Bruder Emil anyja: Jutkovics Gizella	Szinna (Snina) 1906 dec. 22.	Bartha Jenő és neje (szül. Csontos Mária) ***
35.	1941 augusztus 27.	Speizer Miklós szülők: Speizer Samu Weiss Berta	Homonna (Humenné) 1896 máj. 26.	ifj. Csontos István és neje (szül. Bartha Erszébet)
36.	1941 augusztus 27.	Quaszler Ervin apa: Quaszler Artus Dr. anyja: Braun Gizella	Bratislava 1925 dec. 10	ifj. Csontos István és neje (szül. Bartha Erszébet)
37.	1941 augusztus 27.	Speizer Klára Agnes szülők: Speizer Miklós Roth Erszébet	Kassa 1934 márc. 18.	ifj. Csontos István és neje (szül. Bartha Erszébet)
38.	1941 augusztus 27.	Quaszler Franciska apa: Quaszler Márton anyja: Keval Olga	Bratislava 1931 febr. 27.	ifj. Csontos István és neje (szül. Bartha Erszébet)

39.	6. marca 1942	Mária Lebovičová rodičia: Mark Lebovič Roza Grünberger	1920 júl 4. Humenné	Csontos Štefan
40.	5. mája 1942	Etela Finkelová rodičia: Šimon Finkel Klára rod. Hiss	Michalovce 16. januára 1914	Mária Francz
I.	1938 május 15.	Eugen Moskovics rodičia: Ľudovít Moškovič Anna rod. Poláková	21. 5. 1914	Štefan Csontos a Herman Lipkovič
II.	1938 október 14.	Klein Márton	Budatín 1904 apr. 16. Zsolna	?
III.	1939 január 4.	Kovássy Báborné szül.: Grünberger Teréz	Dubróka Rohas Pusztá 1879	Ádám István, presb. Böszörményi Sándorné *****
IV.	1939 május 18.	Tobiás Hermanné szül.: Stark Szeréna	Debrecen 1891 mar. 30.	Ádám István, presb. Böszörményi Sándorné *****

* Bol aj reprezentantom na olympijských hrách za Rakúsko-Uhorsko

** Žije v Izraeli (Moskovics László, 355 65 Haifa, Betlehem str. 8)

*** Svedkovia katolíckeho vierovyznania

**** Žije v Nemecku (kontakt MUDr. Ivan Vallašek, 066 01 Humenné, ul. 26.novembra 4)

***** Manželka pána farára Böszörményiho

I.- IV. Uvedený boli pokrstený pánom farárom Böszörményim v Humennom K jednotlivým svedkom môžeme objasniť:

1. **Deák István** bol kurátorom reformovaného kresťanského zboru v Humennom od roku 1945
2. **Id. Csontos István** – az én nagyapám, református presbiter Homonnán (*môj dedo, reformovaný presbyter v Humennom*)

3. **Ifj. Csontos István** – az édesapám, presbiter és 1945 -től haláláig 1975 -ig gondnok és tiszteletbeli gondnok és édesanyám született Bartha Erzébet (katolikus hitű) – *(môj otec, presbyter a od roku 1945 do svojej smrti v roku 1975 kurátor a čestný kurátor, moja mama rodená Barthová Alžbeta (bola rímkatolíckého vyznania))*
4. **Bartha Jenő**, Szinnai lakos, édesanyám bátya, felesége Csontos Mária, édesapám huga. *(Obyvateľ Sniny, brat mojej mamy, a jeho manželka Csontosová Mária, sestra môjho otca)*
5. **Lipkovič Herman László**, kikeresztelt református, izraelita, édesapám sógora, legidősebb nővére Csontos Gizella férje, Őtt 1944 -be elvitték Dachaubá, vissza jött és az ő aláírása is a homonnai tanúsítványon van. *(reformovaný pokrstený Izraelita. Švigor môjho otca, ktorý si vzal za manželku najstaršiu sestru môjho otca Gizelu Csontosovú. V roku 1944 bol odvlečený do Dachau a po návrate z koncentračného tábora aj On podpísal už spomínanú humenskú listinu o dosvedčení.)*
6. **Ladislav Török**, 1945 -ben megházasodott Alžbeta Breinerová -val aki még él Homonnán (most 88 éves). *(Vzal si za manželku Alžbetu Breinerovú, ktorá ešte žije v Humennom a chodí pravidelne na služby Božie do Reformovaného humenského zboru).*

V archíve nášho zboru sa zachovali niektoré zaujímavé materiály. Mnohé sa však stratili počas evakuácie v roku 1944, kedy sme prechodne bývali v Slanci a tam boli na fare počas II. svetovej vojny uložené aj písomnosti. Pevne veríme, že našu avizovanú konferenciu sa podarí v júni t.r. uskutočniť a tieto materiály Vám veľmi radi poskytneme, prípadne Vás poprosíme o radu, ako s nimi naložiť a zdokumentovať ich. Sú prevažne písane po maďarsky a pomaly ich prekladáme do slovenčiny.

V Okresnom archíve v Humennom sme nenašli žiadne dokumenty z obdobia po II. svetovej vojne, preto by sme boli vďační za adresu synov Sándora Brányika, ktorých chceme poprosiť o kópiu dokumentu a predpokladáme, že by sme vedeli identifikovať viac osôb, ktoré dokument zo dňa 1. júna 1946 podpísali.

Osobitnou kapitolou je vývoj reformovanej cirkvi po vzniku Slovenského štátu, keď sa sídlo biskupského úradu ocitlo na území Maďarska. K tejto problematike sú v archíve ručne písané listy d. p. Sedivy -ho, B. Szabó -a, ďalej J. Tomašuľu a J. Baláža, materiály o činnosti „Zväzu slovenských kaľvínov“, **mierne** agresívne, čoho príkladom je aj list, ktorý sme síce bez podpisov a pečiatky našli v našich písomnostiach. Predpokladáme, že ho písal J. Tomašuľa.

Služby Božie v Humennom od roku 1880 až do roku 1945 boli v maďarčine, od roku 1945 sú už iba po slovensky.

Mohli by sme uviesť aj ďalšie údaje ale veríme, že na ne bude priestor v budúcnosti ak nám Boh dá zdravie a pomôže pri objasňovaní historických udalostí v nejasných dobách.

**Predsedníctvo organ. výboru ref. cirkvi v Slovenskej republike.
Bánovce nad Ondavou.**

Číslo: 414/1948.

V Bánovciach nad Ond. 18. IV.
1948.

Predmet: Upozornenie.

K číslu.....zo dňa18....

Prílohy:

P. 2.

Správa ref. cirkvi

/dp. Alexander Brányik/

v P r a s o v e .

Usporiadajte Vám bratsky, že keď nebudete rešpektovať usnesenia organ. výboru, prinútiť nás, aby sme proti Vám zasiahli na patričných miestach, aby s Vami poriadok urobili štátne úrady.

Písali sme Vám bratsky, že miestny sbor v Humennom pripadá pod správu Ústredného kresťanského seniorátu, čiže pod správu p. seniora Jozefa Ráosa. Z toho dôvodu predsedníctvo organ. výboru Vám dáva na vedomie, aby ste v Humennom štátne cirkvové funkcie nevykonávali.

Zároveň Vám oznajmujeme, že predsedníctvo organ. výboru, že fil. sbor vo Vranove bol priradený k sedúnskej matko-cirkvi. O tento sbor sa bude starať sedúnsky p. farár.

Dávajúc Vám toto na vedomie, sľubujeme sa

s bratským pozdravom:

predseda organ. výboru

Neprešlo jazykovou úpravou.

Humenné 2011